

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI
Himayelerinde

**SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ
VE
PÛŞİDELERİ**

Derya ADIGÜZEL - Müşfika KÜÇÜKUSLU

2021

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Olgunlaşma
Enstitüleri
Sabancı

SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBEŞİ VE PÛŞİDELERİ

Derya ADIGÜZEL - Müşfika KÜÇÜKUSLU

1. Baskı: Haziran 2021

ISBN: 978-975-11-5631-0

Yayımcı

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü

Abdullahaga Caddesi No: 10-34676 Beylerbeyi/Üsküdar/İstanbul

Telefon: +90 216 321 77 95 Faks: +90 216 321 76 37

E-mail: olgunlasmasabanci@gmail.com

Web: www.sabanciolgunlasma.meb.k12.tr

Kapak Tasarımı

Büşra OKTULMUŞ

Kapak Görseli

Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi Necmeddin Efendi Sanduka Pûşidesi

Baskı

Arena Kağıtçılık Matbaacılık İç ve Dış Tic. Ltd. Şti.

Matbaa Sertifika No: 47101

© Bütün hakları saklıdır.

Bu yayının hiçbir parçası İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsünün yazılı izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ve benzeri yollarla çoğaltılamaz, aktarılamaz ve yayınlanamaz.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI
Himayelerinde

**SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ
VE
PÛŞİDELERİ**

Derya ADIGÜZEL - Müşfika KÜÇÜKUSLU

2021

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Olgunlaşma
Enstitüleri
Sabancı

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	II-VI
KISALTMALAR.....	VII-VIII

SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ

1. SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ.....	2-48
1.1. Sultan Reşad Türbesi'ndeki Sandukalar.....	28
1.2. Sultan Reşad Türbesi Haziresi.....	36
1.3. Reşadiye Mektebi.....	44

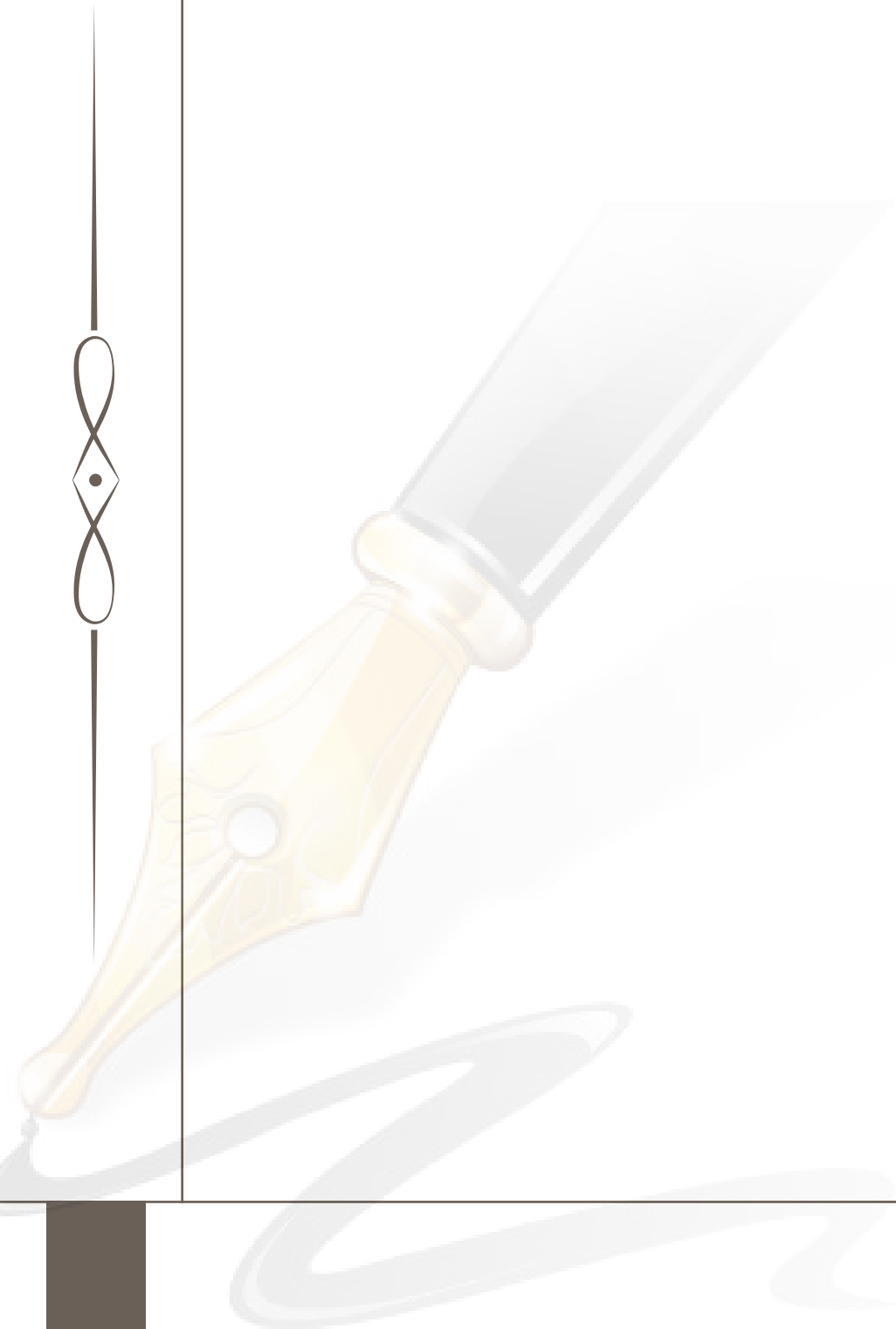
SULTAN V. MEHMED REŞAD

2. SULTAN V. MEHMED REŞAD.....	50-106
2.1. Saltanatı.....	56
2.2. İmar Faaliyetleri.....	76
2.2.1. Reşadiye Kışlası.....	76
2.2.2. Seferli Koğuşu.....	77
2.2.3. Kosova Hüdâvendigâr Meşhedi Onarımı ve Medrese İnşası.....	79
2.2.4. Kosova Sultan Reşad Çeşmesi.....	84
2.2.5. Yalova Sultan Reşad Çeşmesi.....	85
2.2.6. Bahariye (Beşiktaş) Mevlevihanesi Onarımı.....	86
2.3. Şairliği.....	92
2.4. Şahsiyeti.....	96
2.5. Vefatı.....	104

SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ PÛŞİDELERİ

3. SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ PÛŞİDELERİ.....	108-130
3.1. Sultan Reşad Sanduka Pûşidesi.....	108
3.1.1. Sultan Reşad Sanduka Pûşidesi Desen Çizimi.....	115
3.2. Necmeddin Efendi Sanduka Pûşidesi.....	120
3.2.1. Necmeddin Efendi Sanduka Pûşidesi Desen Çizimi.....	127
EK 1. 15 Temmuz 1334 Tarihli Türk Yurdu / Sultan V. Mehmed Reşad'ın Vefatı....	131
EK 2. Mimar Kemaleddin'in Nüfus Tezkiresi.....	133
EK 3. İnşaat Müdür-i Umûmîsi Baş Mimarı Olarak Anılan Mimar Kemaleddin'e İkinci Rütbeden Mecidî Nişanı Verilmesine Dair Belge.....	134
EK 4. Mimar Kemaleddin Tarafından Hazırlanmış, 10 Nisan 1924 Tarihli Mescid-i Aksa Planı.....	136
EK 5. Mimar Kemaleddin'in Mescid-i Aksa İçin Restorasyon Önerisi - Cephe....	136
EK 6. Mimar Kemaleddin Bey'e İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü Tarafından Verilen Onursal Üyelik Belgesi.....	137
EK 7. Mimar Kemaleddin'in Beyazıt Camii Haziresi'ndeki Mezarının Eski ve Yeni Hâli.....	138
EK 8. Ömer Vasfî Efendi'nin Hocası Hattat Sami Efendi'yi Taklit Ederek Yazdığı Levha.....	139
EK 9. Sultan Reşad'ın Manzummesine Üsküdarlı Talat Tarafından Yazılmış Tahmis.....	140
KAYNAKÇA.....	143-151

ÖN SÖZ

Tarih ilminin olduğu kadar kültür ve sanat tarihinin de önemli bir konusu olan pûşîdeler, geçmişe ışık tutan somut kayıtlardır.

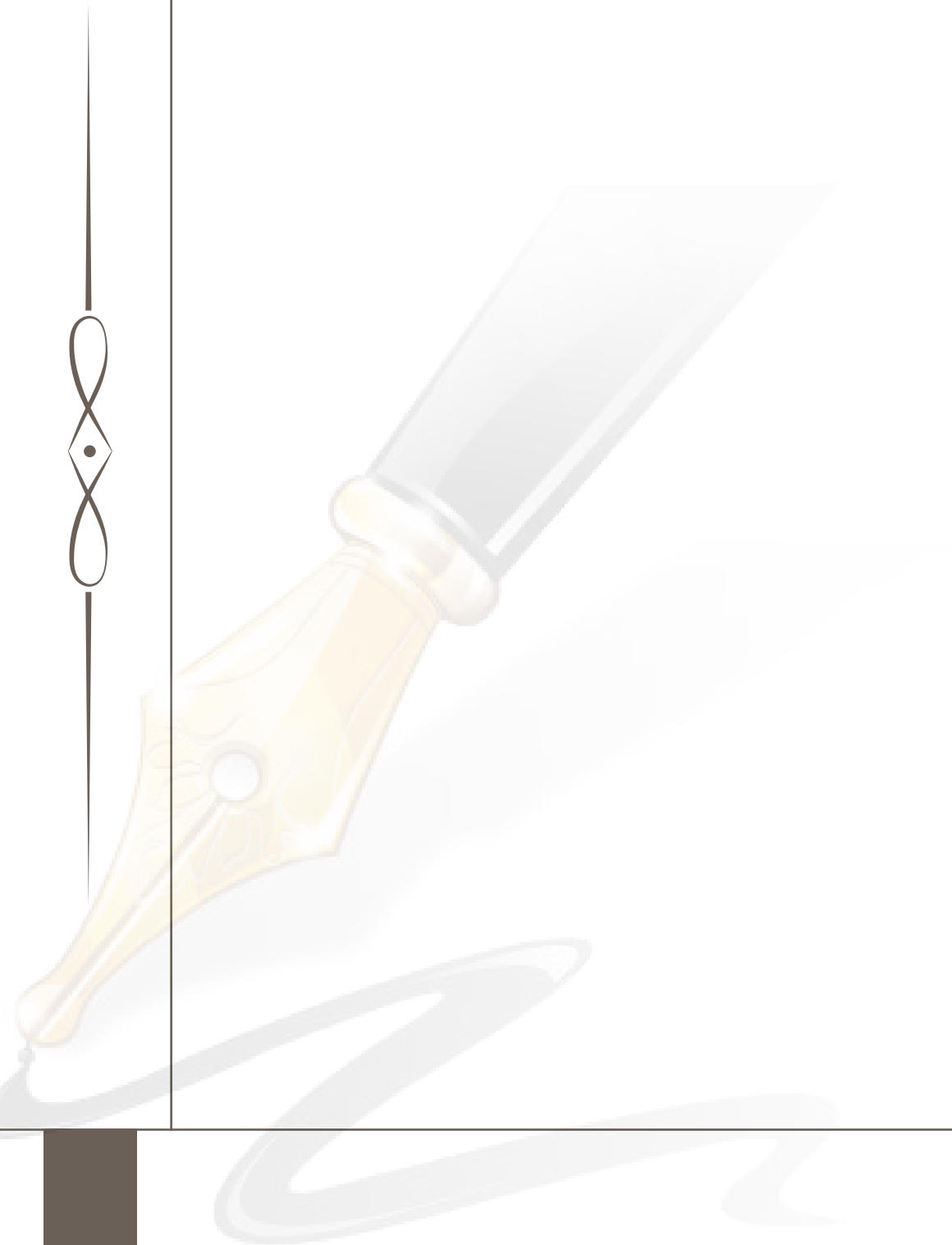
Osmanlı kültür tarihinin birçok alanında rastladığımız zevk-i selimin ürünü olan sanduka örtüleri, saray nakkaşlarının desen kompozisyonları ve renkleri kullanım biçimiyle, ölümü sanatın konusu hâline getirmiştir. Özünde ölümlere duyulan saygının ifadesi olan sandukalar ve örtüleri, aynı zamanda ecdadımızın hayat ve ölüm arasında kurduğu bağın zarif numunelerini temsil eder.

Hat ile nakışın çoğu yerde birlikte kullanıldığını gördüğümüz pûşîdeler, Türk Süsleme Sanatı'nın en nadide örnekleri olarak bugünlere gelmiştir. Bu ecdad yadigarlarının layığıyla korunması, gerektiğinde restore edilmesi, geçmişe olduğu kadar gelecek nesillere olan sorumluluğumuzdur.

Bu bağlamda İstanbul'daki hanedan türbelerinde Maraş işi ile işlenmiş pûşîdeler, Kültür ve Turizm Bakanlığımız ve Millî Eğitim Bakanlığımızın titiz takipleri altında gözden geçirilmiştir. İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsünün öncülüğünde gerçekleştirilen proje çerçevesinde, desen arşivi çıkarılmış, gerekli görülen pûşîdeler, eskileri koruma altına alınarak yeniden üretilmiştir.

Geleneksel sanatlarımızın yaşatılması ve kültürümüzün gelecek nesillere aktarılması adına güzel bir girişim olan bu proje, çok sayıda sanatkârın emeği ile gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun en eski el nakışlarından olan Maraş işini el emeği, göz nuru ile işleyen ve yok olma tehdidi ile karşı karşıya olan eserlerin bugüne ve geleceğe kazandırılması için gayret sarfeden herkese tebrik ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Emine ERDOĞAN

ÖN SÖZ

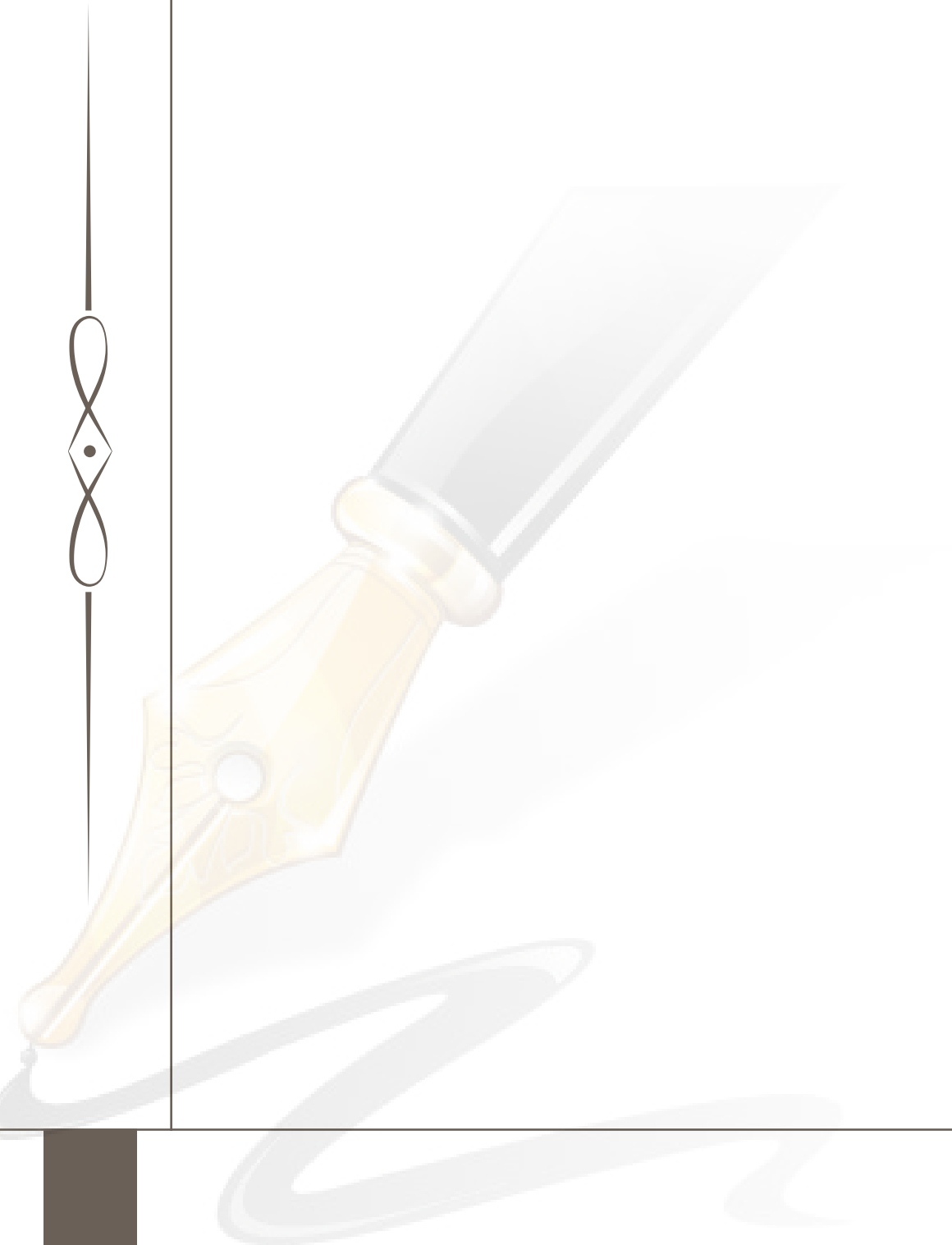
Geleneksel el sanatlarımızın nadide örneklerinin sergilendiği Osmanlı Hanedan türbelerindeki dival işi (Maraş işi) pûşîdeler gerek işçilikleriyle gerekse işlenmiş olan desen ve hatlarıyla bir dönemin estetik anlayışı ve tarihine dair ipuçları veren birer arşiv belgesi niteliğindedir.

Tarihimizin bizlere mirası olan bu kültürel hazinenin korunması ve gelecek nesillere en doğru şekilde aktarılması, milletimizin kadim sanatlarının ulusal ve uluslararası mecrada tanınmasını sağlamak adına büyük önem arz etmektedir.

Millî kültürel değerlerini içselleştirmiş, sanat duyarlılığı ve becerisi gelişmiş, kendi değerleriyle tanışık ve barışık bireyler yetiştirmeyi amaç edinmiş olan T.C. Millî Eğitim Bakanlığı ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında imzalanmış protokol kapsamında çalışmalarını yürütmekte olduğumuz “Pûşîde Projesi” ile geleneksel el sanatlarımızın tarihi ve kültürel sürecine ışık tutan pûşîdeler, restorasyon ve konservasyon işlemleriyle koruma altına alınırken aynı zamanda desenleri arşivlenmekte ve ihtiyaç dâhilinde aslına sadık kalınarak yeniden üretilmektedir.

Bu vesile ile sanatımıza, tarihimize özünde kültürümüze sahip çıkmak amacıyla başladığımız pûşîde projemizin hayata geçirilmesinde desteğini esirgemeyen Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi başta olmak üzere, İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü koordinatörlüğünde “Pûşîde Projesi”ni yürüten Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Kütahya, Samsun, Tokat, Trabzon olgunlaşma enstitüleri ile projede özveriyle çalışan tüm kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkür eder, kültürel değerlerimizin yaşatılması için yapılacak çalışmalara ilham olmasını temenni ederim.

Ziya SELÇUK
T.C. Millî Eğitim Bakanı

ÖN SÖZ

İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü olarak amacımız; Türk kültürünün ve kültürün parçası olan geleneksel sanatların, aslına sadık kalınarak ya da aslından ilham alınarak, günün zevki, teknolojisi ve imkânları ile harmanlanıp ulusal ve evrensel boyutta tanınmasını; eğitim ve üretim yoluyla geliştirilip gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktır.

İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü ile yaptığımız görüşmeler neticesinde dekoratif ve tarihî nitelikleriyle, Türk Süsleme Sanatı içinde önemli bir yere sahip olan ve zaman içinde yok olma tehdidi bulunan pûşidelerimizin, gelecek nesillere aktarılması için çalışmalar yapmaya karar verdik. Bu karar doğrultusunda başladığımız “Pûşide Projesi” ile İstanbul’da bulunan Osmanlı Hanedanı’na ait türbelerdeki dival işi pûşidelerin desen arşivinin hazırlanması ve uygun görülenlerin üretiminin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar yaptık.

Çalışmalarımız sırasında başta T.C. Cumhurbaşkanlığı olmak üzere, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Türbeler Müze Müdürlüğü, TÜRÇEK ile maddî manevî yardım ve desteklerini esirgemeyen tüm kurumlara minnettarım.

Projemizin hâmisî, Cumhurbaşkanımızın saygıdeğer eşi Sayın Emine ERDOĞAN Hanımefendi ve başlangıcından itibaren çalışmalarımızdan desteğini esirgemeyen İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü Sanat Danışmanı, Restoratör, Çini Sanatkârı Sayın Ayşe ÖZKAN’a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca projede görev alan Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, İzmir, Kahramanmaraş, Kayseri, Konya, Kütahya, Samsun, Tokat, Trabzon olgunlaşma enstitüleri ile İstanbul Beylerbeyi Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Yusuf GÜRLEK
İstanbul Beylerbeyi Sabancı
Olgunlaşma Enstitüsü Müdürü

KISALTMALAR

A.}AMD	Sadâret Âmedî Kalemî Defterleri
a.s.	Aleyhisselâm
AŞ	Anonim Şirket
B	Recep
bk.	Bakınız
BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
c.c.	Celle Celâlühû
cm	Santimetre
DBİst.A.	Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DH.KMS	Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdiriyeti
DH.MKT	Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemî
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
doğ.	Doğum Tarihi
H	Hicrî
HR.SFR.04	Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri

H.z.	Hazreti
haz.	Hazırlayan
İ.TAL	İrâde Taltifat
İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
L	Şevval
M	Milâdî
nr.	Numara
öl.	Ölüm Tarihi
R	Rebûlâhir
r.a.	Radiyallâhu Anhu
S.	Sayı
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
Ş	Şaban
TÜRÇEK	Türbeler Çeşmeler Taşınır Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma ve Yaşatma Derneği
yay. haz.	Yayına Hazırlayan

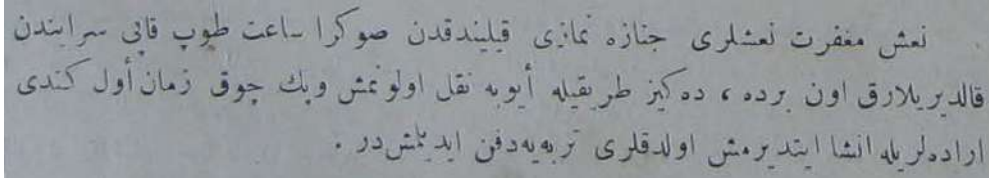

SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBEŞİ

1. SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ

35. Osmanlı padişahı Sultan V. Mehmed Reşad 1918 senesinde Yıldız Sarayı'nda vefat etmiştir. Topkapı Sarayı'ndan kaldırılan cenazesi deniz yoluyla Eyüpsultan'a götürülerek sağlığında kendi inşa ettirdiği türbesine defnedilmiştir.¹

Na‘ş-ı mağfîret na‘şları cenaze namazı kılındıktan sonra² Topkapı Sarayı'ndan kaldırılarak on birde, deniz tarikiyle Eyüp'e naklolunmuş ve pek çok zaman evvel kendi iradeleriyle inşa ettirmiş oldukları türbeye defnedilmiştir.³

İstanbul'da inşa edilmiş son padişah türbesi olan Sultan Mehmed Reşad Türbesi, sur dışındaki tek padişah türbesi⁴ olarak istisnadır. Kaynaklarda Sultan Reşad'ın son uykusunu, su ve çocuk sesleri arasında geçirmek istediği, bu sebeple türbesini Haliç kıyısında yaptırdığı ve türbesinin hemen yanındaki okulu inşa ettirdiği bilgisi yer almaktadır.⁵

Sultan Reşad Türbesi, yanındaki okul dışında herhangi bir külliye ya da cami ile bağlantısı olmayan müstakil bir yapıdır.

1 150 Yılın Sessiz Tanıkları / Dolmabahçe Sarayı Fotoğraf Albümleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Saraylar, İbrahim Çeçen Vakfı, İstanbul 2007, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2245/200802830.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 148; “Beşinci Sultan Mehmed Hazretleri'nin İrtihalleri”, *Türk Yurdu*, Yıl: 7, C. 14, Umumi Sayı: 160, S. 10, İstanbul 15 Temmuz 1334, http://isamveri.org/pdfosm/D00562/1334_14/1334_14_10/1334_14_10_299.pdf, s. 299.

2 Metinde “sonra” kelimesinin ardından “saat” kelimesi yer almasına rağmen derginin aynı sayısında bu kelimenin fazladan yazıldığı belirtilerek tashih yayınlanmıştır.

3 bk. Ek 1. s. 131.

4 İstanbul'un baş şehir olmasının ardından tahta çıkan 30 Osmanlı padişahından Vahdettin dışındaki tüm padişahlar İstanbul'daki türbelere defnedilmişlerdir. Bu padişahlardan sadece Sultan Reşad'ın türbesi İstanbul'un surları dışında yer alan Eyüpsultan'dadır (bk. Günay Sezer, *İstanbul'daki Hanedan ve Rical Türbeleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Haziran 2001, <http://hdl.handle.net/11527/10751>, s. 7, 52).

5 Yıldırım Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara 1981, s. 29, 136; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul 1996, s. 214 - 216; Hakkı Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 282.

Sultan Reşad'ın Cenaze Töreni⁶

Sultan Reşad'ın Cenaze Töreni⁷

6 Fotoğraf Sultan V. Mehmed Reşad'ın cenaze töreni fotoğraflarının yer aldığı "64 / 1174 Albüm" envanter numaralı albümdendir (bk. *150 Yılın Sessiz Tanıkları / Dolmabahçe Sarayı Fotoğraf Albümleri*, s. 148).

7 Fotoğraf Sultan V. Mehmed Reşad'ın cenaze töreni fotoğraflarının yer aldığı "64 / 1174 Albüm" envanter numaralı albümdendir (bk. *150 Yılın Sessiz Tanıkları / Dolmabahçe Sarayı Fotoğraf Albümleri*, s. 151).

Türbenin mimarı dönemin ünlü ismi Mimar Kemaleddin'dir.⁸ Daha önce Ahmed Cevad Paşa ve Gazi Osman Paşa için de türbeler tasarlamış olan Mimar

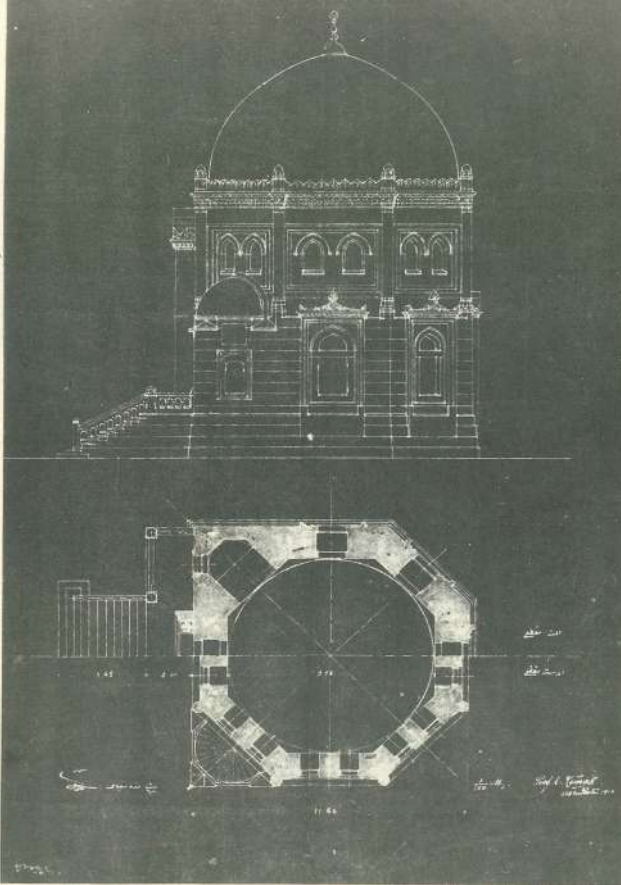
⁸ doğ. 1870 İstanbul Acıbadem öl. 1927 Ankara (Mimar Kemaleddin'in nüfus tezkiresi için bk. Ek 2. s. 133) Yüksek öğrenimi için 1887'de Hendese-i Mülkiye Mektebi'ne başlayan Kemaleddin Bey, Prof. Jachmund'un mimari tasarım dersine özel bir ilgi göstermiş, 1891'de mezun olunca da bu hocanın asistanlığına atanarak dört yıl boyunca bu görevi yürütmüştür. Ayrıca okul dışında da özel büro açarak, tasarımlar yapmış, 1895'te devlet tarafından mimarlık eğitimi için Berlin'e gönderilmiştir. Berlin'de iki yıl mimarlık eğitimi görmüş, iki buçuk yıl da Berlin'li mimarların yanında çalışmıştır. 1900 yılında Türkiye'ye döndüğünde Hendese-i Mülkiye'deki görevine yeniden başlamış, ayrıca ek görev olarak, 1901'de Harbiye Nezâreti Ebniye-i Askeriye (Askeri yapılar) mimarlığına atanmıştır. Profesör Jachmund'un emekli olmasının ardından Hendese-i Mülkiye Mektebi'ndeki tüm mimarlık derslerini ve ayrıca Sanayi-i Nefise Mektebi'nde "Nazariyat-ı Mimariye" adlı bir ders vermeye başlamıştır. Bu görevlerinin yanı sıra, "Osmanlı Mimar ve Mühendis Cemiyeti"nin kuruluşunda (1908) çalışmaları olmuştur. 1909'da vakıf yapılarının onarımıyla uğraşacak İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü'nün başına getirilmiş, kentin önemli eski yapılarının küçük ya da büyük kapsamlı onarımını gerçekleştirmek üzere görev yapmıştır. 1914'te Evkaf Nezâreti'ndeki işine ek olarak, İstanbul Şehremaneti Heyet-i Fenniye Müşavirliği'ne atanmıştır. Mimara aynı yıl yani 1914'te, ikinci rütbeden mecidi nişanı verilmiştir (Mimar Kemaleddin'e ikinci rütbeden mecidi nişanı verilmesine dair belge için bk. Ek 3. s. 134). 1919 yılında Evkaf Nezâreti'ndeki işine son verilmiş, özel atölyesinde yaptığı çalışmalarla kazancını sağlamaya başlamıştır. 1922'de Mescid-i Aksa'nın tamiri için teklif almış ve Kudüs'e gitmiştir. 1922 - 1925 yılları arasında Kudüs'te kalan Mimar Kemaleddin, Mescid-i Aksa için farklı önerileri içeren planlar hazırlamıştır (Mescid-i Aksa'ya ait 10 Nisan 1924 tarihli plan ile Mescid-i Aksa restorasyon önerisi için bk. Ek 4. ve Ek 5. s. 136). Mescid-i Aksa ve Ömer Camii'nin onarımlarında gösterdiği başarıdan ötürü 1925'te İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü tarafından onursal üye seçilmiştir (Belge için bk. Ek 6. s. 137). Kudüs'te olduğu dönemde Vedat Bey tarafından başlanan ancak anlaşmazlıklardan dolayı yarım kalan Ankara Palas Otel'in tamamlanması için Ankara'ya davet edilmiştir. Mescid-i Aksa onarımını Mimar Nihat ve Hüsnü beyler ile mühendis Şükrü Bey'e bırakarak 1925 yazında İstanbul'a dönmüş, Ağustos ayında Ankara'ya gitmiştir. 1925'te Evkaf Müdüriyeti-i Umûmiyesi İnşaat ve Tamirat Müdürlüğüne atanan Mimar Kemaleddin, bir tarafta Ankara Palas Otel'in tamamlanması için çalışırken diğer taraftan gerçekleştirilmesi düşünülen yapılar için tasarımlar yapmıştır. 1926 yılında Maarif Vekaletince kurulan Sanayi-i Nefise Encümeni (Güzel Sanatlar Kurulu) başkanlığına atanmıştır. 13 Temmuz 1927'de vakıflardaki atölyesinde geçirdiği beyin kanaması sonucu hayatını kaybeden Mimar Kemaleddin'in cenazesi, eşinin isteği üzerine İstanbul'a getirilerek Karacaahmet mezarlığına defnedilmiştir. 1940'lı yıllarda gerçekleştirilen Üsküdar-Kadıköy yolu çalışmaları sırasında mezarı kaybolmuş ve aranmasına rağmen bulunamamıştır. 1990'lı yıllarda mezarın tamamen kaybolmadığını ancak üzerinden yol geçeceğini öğrenen mezarlıklar müdürü Fazıl Ayanoğlu taşıma izni almadan mimarın kemiklerini Beyazıt Camii haziresine taşımış ve izinsiz olduğu için ismini yazmadan mezarı mermerle çevrelemiştir. Mezarı Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Mimarlar Odası'nın çalışmaları ile, resmî ve hususi sorunlar aşıldıktan sonra, 2007 yılında mimarın sekseninci ölüm yıl dönümünde yaptırılmıştır (bk. Ek 7. s. 138). Mimar Kemaleddin'in tasarladığı yapılardan bazıları şunlardır: Ahmed Cevad Paşa, Gazi Osman Paşa, Mahmud Şevket Paşa ile Sultan V. Mehmed Reşad türbeleri, Reşadiye Mektebi, İbrahim Paşa Mekteb-i İbtidaisi, Sultan III. Mustafa Mekteb-i İbtidaisi, Göztepe Mekteb-i İbtidaisi, Sultan Abdülhamid-i Evvel Medresesi, Gureba Hastanesi, Yenikapı Mevlevihanesi, Bebek Camii, Edirne Gar Binası, Ankara Vakıf Otel, Devlet Demiryolları İdare-i Umumiyesi Binası (bk. Afife Batur - Y. Yavuz, *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi*, İstanbul 2008, s. 13, 14; Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 12 - 22; Y. Yavuz, "Evkaf Nezâreti İnşaat ve Tamirat Heyet-i Feniyesi İlk Başmimarı Mimar Kemalettin", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, S. 11, İstanbul 2015, s. 6 - 24).

Kemaleddin'in mimari anlayışını en iyi yansıtan ilk türbe Sultan Reşad Türbesi'dir. Mimar Kemaleddin türbeyi, klasik Osmanlı mimarisini Batılı eğitimden edindiği sanat

anlayışı ve teknik ile yorumlayarak tasarlamıştır. Türbe genel itibarıyla çeşitliliğin uyumlu şekilde harmanlandığı önemli bir yapıdır.⁹

Mimar Kemaleddin tarafından hazırlanmış türbe planındaki bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, türbenin inşasına 1910 ya da 1911 yılında başlandığı; iç mekândaki kuşak yazısında yer alan tarihe göre 1913 / 1914 yıllarında tamamlanmış

olduğu söylenebilir. İzmir Mimar Hasan Tahsin arşivinde yer alan plan ve yan yüz çiziminde Arap ve Lâtin harfleriyle Mimar Kemaleddin'in ismi ve Rûmî 30 Mayıs 1326 (Milâdî 12 Haziran 1910)¹⁰ tarihi okunmaktadır.¹¹

Sultan Reşad Türbesi Planı ve Yan Yüz Çizimi¹²

Sultan Reşad Türbesi, Osmanlı padişahlarının çeşitli vesilelerle ve cüluslarından sonra ziyaret ettikleri türbelerden biri olan ayrıca -"I. Ahmed'den

9 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 29; A. Batur - Y. Yavuz, *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi*, s. 46.

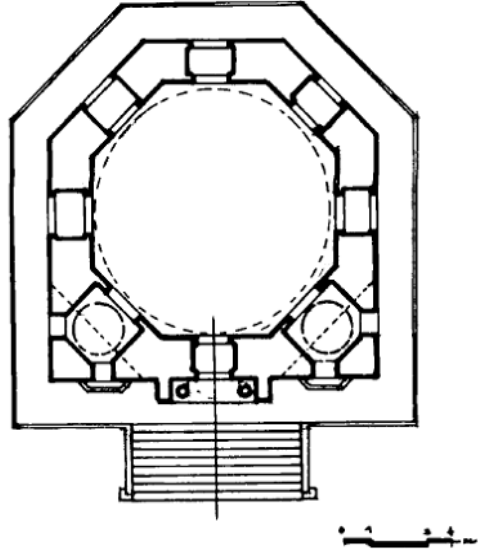
10 Hicrî, Milâdî ve Rûmî tarihlerin çevrilmesinde, "www.ttk.gov.tr"nin Tarih Çevirme Kılavuzu kullanılmıştır.

11 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 29, 136 - 138.

12 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 139.

itibaren tespit edilmiş olarak”- kılıç kuşanma merasimlerinin düzenlendiği¹³ Eyüp Sultan Türbesi’ne ve külliyesine oldukça yakın bir konumdadır.

Eyüpsultan Merkez Mahallesi’nde yer alan türbe, Bahariye Caddesi üzerinde bahçe içerisinde müstakil bir yapı olarak tasarlanmıştır. Haliç’e bakan Bahariye Caddesi ve türbenin arkasında kalan Beybaba Sokak¹⁴ yönünden bahçeye birer giriş vardır. Bahçenin Haliç tarafında iki küçük havuz, arka tarafında ise hazire ile bir ev bulunmaktadır.

Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi Planı¹⁷

10 basamaklı merdivenle çıkılan yüksekçe bir kaide üzerine oturtulmuş olan türbe, İstanbul’da inşa edilen padişah türbelerinin çoğunda olduğu gibi¹⁵ sekizgen planlı olarak tasarlanmıştır. Ancak girişin sağ ve solunda üst sıra pencerelerine kadar uzanan -üzeri yarım kubbeler ile örtülmüş- küçük odalar sekizgen planın dışına taşmakta ve türbeye önde dörtgen bir görünüm kazandırmaktadır.¹⁶

13 Kılıç kuşanma merasimi için saraydan çıkan sultanlar deniz yoluyla Eyüpsultan’a gelip cülus yolunu takip ederek Eyüp Sultan Külliyesi’ne çıkar ve merasimin ardından kara yoluyla Edirnekapi üzerinden türbe ziyaretleri yaparak tekrar saraya dönermiş (bk. Baha Tanman, “Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi ile Yakın Çevresine Yansıması”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler (8-10 Mayıs 1998)*, İstanbul Kasım 1998, s. 76 - 93; G. Sezer, *İstanbul’daki Hanedan ve Rical Türbeleri*, s. 50 - 52.

14 <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/eyupteyasam>

15 İstanbul’da inşa edilmiş on üç padişah türbesinden yedisi sekizgen, üçü kare, ikisi ongen ve biri altıgen planlıdır (bk. G. Sezer, *İstanbul’daki Hanedan ve Rical Türbeleri*, s. 26).

16 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 29, 136.

17 Behçet Ünsal, “İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması”, *Vakıflar Dergisi*, S. XVI, Ankara 1982, s. 77 - 120.

Sultan Reşad Türbesi ve Solda Reşadiye Mektebi

Sultan Reşad Türbesi Arka Cephesi

Çift sıra pencere düzenine sahip türbede giriş açıklığının ve iki yanındaki küçük odaların bulunduğu kenarlar hariç tüm kenarlarda alt sırada birer sivri kemerli -toplamda beş- pencere bulunmaktadır. Alt sıradaki beş pencere dışında girişin iki yanındaki odaların da birer penceresi vardır. Üst sırada ise girişin bulunduğu kenar hariç tüm kenarlarda ikişer -toplamda on dört- pencere vardır. Cephe alt sıra pencereleri ile üst sıra pencereleri arasındaki silmelerle¹⁸ ikiye bölünmüş, üst kısımda köşelere saçağa kadar uzanan sütunlar yerleştirilmiştir. Cepheden dışa taşan silmelerle çerçeve içine alınmış alt sıra pencereleri, rûmî motifi bezemeli taçlarla belirgin hâle getirilmiştir. Üst sıra pencereleri ise cepheden içe basık durumdaki dörtgen panolar içerisine yerleştirilmiştir. Türbe kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin etrafını gösterişli taş işçiliğine sahip genişçe bir saçak çevrelemektedir. Bedenden kubbeye geçişte çift sıra mukarnasla¹⁹ başlayan saçak, rûmî bezemelerle tamamlanmaktadır.²⁰

Yapıyı Çevreleyen Saçak

18 Bir duvar yüzeyi üzerinde hafif çıkıntılı olarak yer alan, şerit biçiminde, sürekli mimari bezeme ögesi (bk. Metin Sözen - Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul Kasım 1996, s. 216).

19 Yan yana ve üst üste yerleşen prizmatik ögelerin dışa doğru derece derece taşarak, genellikle simetrik bir düzen içinde dizildiği üç boyutlu bir mimari bezeme ögesi ve strüktür. Yalnız İslâm ülkelerinde uygulanan mukarnasın örneklerine sütun başlıklarında, taçkapılarda, geçiş ögelerinde, şerefelerde, kornişlerde ve nişlerde rastlanır (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 167).

20 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 136; H. Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, s. 284; Neysel Sezen Süslü, *Batılılaşma Döneminden Günümüze Devlet Başkanları Anıt Mezar Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ocak 2005, <http://hdl.handle.net/11527/3295>, s. 32.

Türbeye dışa taşkın formda düzenlenmiş Haliç yönündeki taçkapıdan giriş yapılmaktadır. Palmet, rûmî motifleri ve mukarnasla bezenmiş taçla nihayetlenen kapı, saçağa kadar uzanmaktadır. Basık kemerli giriş açıklığı, sivri kemerli nişin içerisine yerleştirilmiştir. Giriş açıklığının üzerinde sivri kemerin formuna uygun olarak, Ömer Vasfi Efendi'nin²¹ celf sülüs hattıyla müsennâ²² biçiminde yazdığı Sad Sûresi 50. âyet yer almaktadır. Sivri kemerli nişin üzerindeki mermer dikdörtgen panoya celf sülüs hatla Neml Sûresi 30. âyet hakkedilmiştir.

Giriş açıklığının yanındaki odaların da, ayrıca dışarı açılan basık kemerli kapıları vardır. Giriş kapısının sağında ve solundaki bu kapılar silmelerle çerçeve içerisine alınmıştır.

21 Hicrî 20 Cemâziyelevvel 1297'de (Milâdî 30 Nisan 1880) Tophane'de dünyaya gelmiş, Hicrî 12 Cemâziyelâhir 1347'de (Milâdî 25 Kasım 1928) Guraba Hastanesi'nde vefat etmiştir. Hırka-i Şerif Camii Hatibi Eyyûb Sabri Efendi'nin oğlu, Neyzen Hattat Mehmed Emin Efendi'nin ağabeyidir. Tophane'de Feyziye Rüşdiyesi'ne devam ederlerken, kardeşiyle birlikte mektebin hüsn-i hat hocası Çukurcumalı Kadri Efendi'den sülüs-nesih yazılarını öğrenmeye başlamıştır. Ömer Ziya (Vasfi) Efendi, Hattat Aziz Efendi'den tâlik ve sülüs, Hacı Kâmil Efendi'den sülüs ve divânî yazılarını meşk etmiş, sonrasında Hattat Sami Efendi'den tâlik, celf tâlik ve celf sülüs derslerini almaya başlamış ve üstadı Sami Efendi'nin yolunu iyi bir şekilde devam ettirmiştir (Hocası Hattat Sami Efendi'yi taklit ederek yazdığı hattı ve hikâyesi için bk. Ek 8. s. 139). Babasının vefatından sonra Hırka-i Şerif Camii hatipliğini yürüttüğü için "Hatip Ömer", serbest tavırları dolayısıyla da "Deli Ömer" namlarıyla tanınmaktadır. Hattat Sami Efendi'nin meclisinde bir kimse onun deliliğinden bahsedince, Sami Efendi'nin "Fakat deli üç kısımdır: Zır deli, zırzır deli, hınzır deli. Bu Ömer hınzır delilerden" diyerek onun muzip mizacına atıfta bulunmuştur. Ömer Vasfi Efendi'ye ait olduğu tespit edilmiş bazı yazılar: Eyüp Sultan Reşad Türbesi ve mektebindeki celf sülüs yazı, kuşak yazısı ve celf tâlik kitâbeler, Kısıklı Camii'nin bazı yazıları, Ayasofya Camii önünde Gülhane Parkı'na giden caddedeki çeşmenin celf sülüs yazıları, Hırka-i Şerif Camii'ndeki celf sülüs levha, Sümbül Efendi Camii'ndeki Serasker Rıza Paşa Türbesi'nin celf sülüs yazıları, Konya Sultan Selim Camii içindeki celf sülüs yazılar, Edirne'de Karaağaç yolunun solundaki çeşmede celf sülüs ve celf tâlik yazılar (bk. M. Uğur Derman, *Kardeş İki Hattatımız: Ömer Vasfi Efendi (1880-1928), Neyzen Emin Efendi (1883-1945)*, İstanbul 1966, s. 1 - 9).

22 Çift ve karşılıklı yazılmış aynalı yazı. Sözlükte "iki kısım veya iki parçadan oluşan, ikili, iki katlı" anlamındaki müsennâ kelimesi terim olarak "düz istifli veya girift, çift ve karşılıklı şekilde yazılmış yazı, aynalı yazı" demektir. Soldaki ikinci kısım sağdaki asıl yazının ters şeklidir (bk. Ali Alparlan, "Müsennâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 32, İstanbul 2006, s. 87 - 88).

Türbe Giriş Kapısı

Neml Sûresi 30. Âyet

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ²³

İnnehū min Süleymâne ve innehū bismillâhi'r-raḥmānini'r-raḥīm²⁴

Sad Sûresi 50. Âyet ve Hattat İmzası

جَنَّاتٍ عَدْنٍ مُمْتَعَةٍ لَهُمُ الْأَبْوَابُ

*Cennāti 'adnin müfetteḥaten lehümü'l-ebvāb*²⁵

كتبه عمر وصفي

Ketebehū 'Ömer Vaşfi

23 Âyetin besmeleden önceki kısmı, besmeledeki "sin" harfinin keşidesi üzerine istiflenmiştir.

24 Neml Sûresi 30. âyetin meâli: "Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, 'Bismillâhirrahmânirrahîm' diye başlamaktadır" (bk. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 418).

25 "Kapıları kendilerine açılmış olarak Adn cennetleri vardır" (bk. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s. 505).

Taçkapı Süsleme Detayı

Taçkapı Süsleme Detayı

Taçkapı Süsleme Detayı

Türbe Girişİ

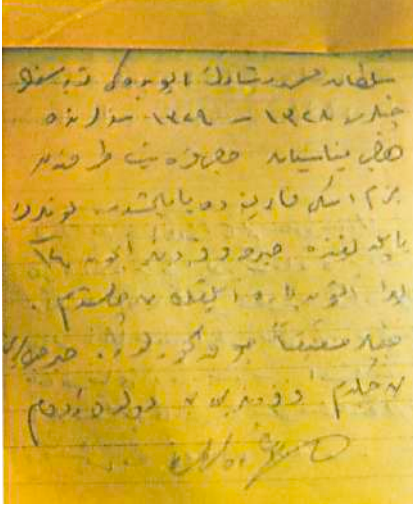
Osmanlı klasik sanatı etkilerinin yoğun olarak görüldüğü iç mekân süslemesinde çini önemli yer tutmaktadır. Üst sıra pencerelerine kadar tüm kenarlar panolar hâlinde düzenlenmiş çinilerle kaplıdır. Ayrıca pencere nişlerinde, kuşak yazısında, girişin yanındaki odaların süslemelerinde ve iç mekânın muhtelif yerlerinde çini kullanıldığı görülmektedir.

Topkapı Sarayı Haremi Valide Sultan Oturma Odası, Topkapı Sarayı Haremi Altinyol, Topkapı Sarayı Haremi Şadırvanlı Sofa, Topkapı Sarayı Ağalar Camii, Sultan Ahmed Camii, Üsküdar Atik Valide Camii, Piyale Paşa Camii, Yeni Cami Hünkar Kasrı, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, Hürrem Sultan Türbesi ve Rüstem Paşa Türbesi'ndeki çinilerden esinlenerek hazırlanmış bu çiniler, Çanakçı Hafız Emin olarak da tanınan Hacı Hafız Mehmet Emin Efendi²⁶ ve ortakları Hacı Minasyan ile Hacı Karabet'in atölyelerinde üretilmiştir. Çinilerin üretiminde Kütahya'nın önemli Çini fabrikalarından olan Azim Çini Fabrikası kurucusu, 1949 - 1950 yıllarında Kütahya Belediye Başkanlığı yapmış olan Mehmet Çini²⁷ de çalışmıştır.²⁸

26 (1872 - 1922) Hacı Hafız Mehmet Emin Efendi hem bireysel çalışmaları hem de yapmış olduğu ortaklıklarla Kütahya çiniciliğinin 19. yüzyıldan 20. yüzyıla canlı bir şekilde intikalinde önemli yeri olan bir isimdir. I. Ulusal Mimarlık Dönemi'nde İstanbul başta olmak üzere yurt içinde birçok merkezdeki hatta yurt dışında Şam ve Kahire gibi merkezlerdeki mimari eserlerde çini süslemeyi gerçekleştiren Mehmet Emin Usta, bizzat çini imalatında bulunduğu gibi aynı zamanda desen çıkartmış ve yeni desenler çizmiştir. Hafız Mehmet Emin Efendi'nin çinileriyle süslemesine katkıda bulunduğu bazı yapılar: Kütahya Balıklı, Saadetin, Takvacılar ve Kaditler Camileri, Bilecik Söğüt Said Bey Çeşmesi, Konya Sanayi Mektebi, İstanbul Suadiye Camii, İstanbul Şehzâde Abdülmecid Efendi Köşkü, İstanbul Çapa Kız Öğretmen Okulu, İstanbul Büyükkada, Haydarpaşa, Beşiktaş ve Kuzguncuk vapur iskeleleri, İstanbul I, II ve IV. vakıf hanlar, İstanbul Haydarpaşa Garı Lokantası, İstanbul Sirkeci Büyük Postane, Şam Süleymaniye Camii, Kahire Manial Sarayı (Hacı Hafız Mehmed Emin Efendi ve eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Hakan Arlı, *Kütahyalı Mehmed Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu*, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, <http://acikerisim.istanbul.edu.tr/handle/123456789/11442>, s. 10 - 139; Rifat Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, İstanbul 1991, s. 50).

27 (1892 - 1972) Kütahya'da doğmuştur. Babası şehrin belediye başkanlarından olup taahhüt işleriyle uğraşan Hacı Alizade Hacı Etem'dir. İlköğreniminin ardından Eskişehir Fransız okuluna devam ederken babasının ortağı çinici Kospik Kalos ustanın yanında çıraklık yapmış ve kısa zamanda usta olarak yetişmiştir. Bu dönemde kendi işlerinin yanında, Hafız Mehmet Emin ve ortaklarının ürettiği Sultan Mehmed Reşad Türbesi çinilerinin sırçalama ve fırınlama işlerini üstlenmiştir (bk. R. Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 50).

28 Levent Kum, "Sultan Reşad Türbesinde Çini Tasarımı", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, İstanbul 2004, s. 108 - 115; R. Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 50.

Sultan Mehmed Reşad'ın Eyüp'teki türbesinin çinileri 1328 - 1329 senelerinde Hacı Minasyan Hacı Karabet tarafından bizim eski fabrikada yapılmıştır. Bunların yapıldığında sırça ve furunlar²⁹ için 14 lira altın para aylıkla ben çalıştım. Çiniler hakikaten çok güzeldir. Sırçalarını ben çektim ve furunlarını doldurdum.

Mehmet Çini'nin Not Defterinden³⁰

Panolar Şeklinde Düzenlenmiş Çinilerden Örnekler

29 "Furun" Kütahya ağzında "fırın" karşılığı olarak kullanılmaktadır (bk. R. Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 60).

30 R. Çini, *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, s. 77, 80.

Türbeden Çini Süsleme Detayları

Türbeden Çini Pano ve Bordür Örnekleri

Türbe içerisinde dışarıdaki kompozisyonla uyumlu olarak, alt sırada giriş açıklığı ile girişin sağında ve solundaki küçük odaların kapıları hariç tüm kenarlarda birer pencere vardır. Üst sırada ise giriş hariç tüm kenarlarda alt sıra pencerelerinin üzerine hizalanmış olarak ikişer pencere bulunmaktadır.

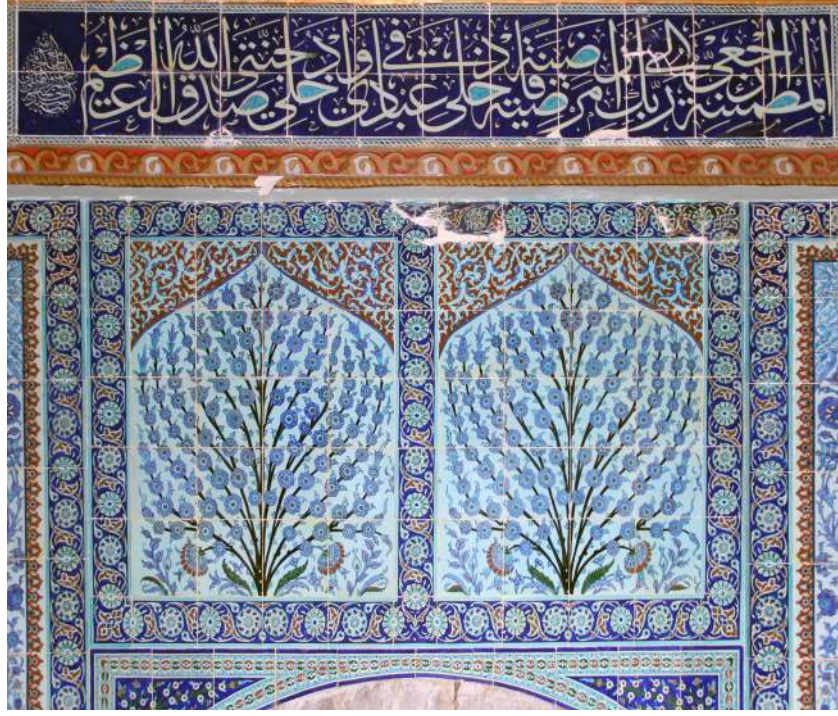
Alt sıra pencereleri sivri kemerlidir ve mermer söveli nişler içerisine yerleştirilmiştir. Nişlerin içleri çinilerle kaplanmıştır.

Giriş kapısı mermerden basık kemerlidir ve kemer içi çinilerle bezenmiştir. Kapı açıklığının iki yanında yer alan küçük odaların ahşap kapıları da mermer sivri kemer içerisine yerleştirilmiş ve kapıların alınlıkları çini ile süslenmiştir. Alınlıklara uygulanan çini kompozisyonu, merkezdeki şemse motifi etrafında gelişmektedir. Rûmîlerle şekillendirilmiş şemse motifinin etrafı bitkisel motiflerle bezenmiş ve kemerin formuna uygun olarak bordürle çerçeve içerisine alınmıştır.

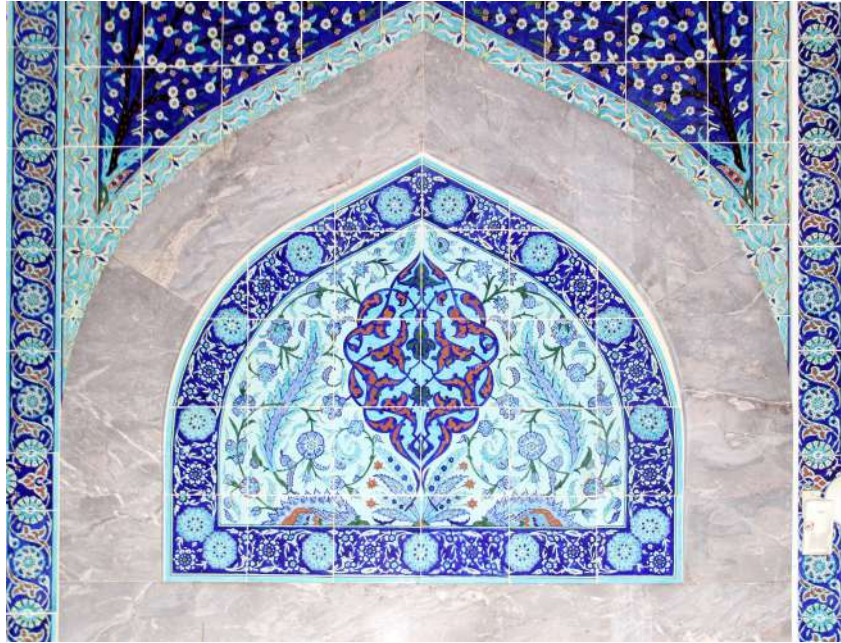

Pencere Nişleri ve Çini Detayı

Giriş Kapısı Üzerindeki Çini Panolar

Girişin Yanındaki Odaların Kapı Alınlıklarından Süslemeler

Alt sıra pencerelerinin üzerinde çini panoların bittiği yerde başlayan kalemişi ince bir bordür türbe içini dolanmaktadır. Bordürün üzerinde 8 pafta hâlinde hazırlanmış çini kuşak yazısı yer almaktadır. Mavi zemin üzerine Fecr Sûresinin yazılı olduğu kuşak yazısı, giriş kapısının sağındaki kenardan “besmele” (Bismillāhirrahmānirrahīm / بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ) ile başlayıp giriş kapısı üzerinde “şadekallāhu’l-‘azīm” (صدق الله العظيم) ile tamamlanmaktadır. Yazının sonunda hattat Ömer Vasfî Efendî’nin adı ve tarih yer almaktadır. Paftaların köşeleri, mavi beyaz rûmî desenli kompozisyon içerisine oturtulmuş bir vazo ve vazodan çıkan hatâyî ve karanfil motifleriyle süslenmiştir. Kuşak yazısının üstünde de kalemişi bordürler görünmektedir. Türbeyi çevreleyen bu bordürlerin ardından üst sıra pencereleri başlamaktadır.

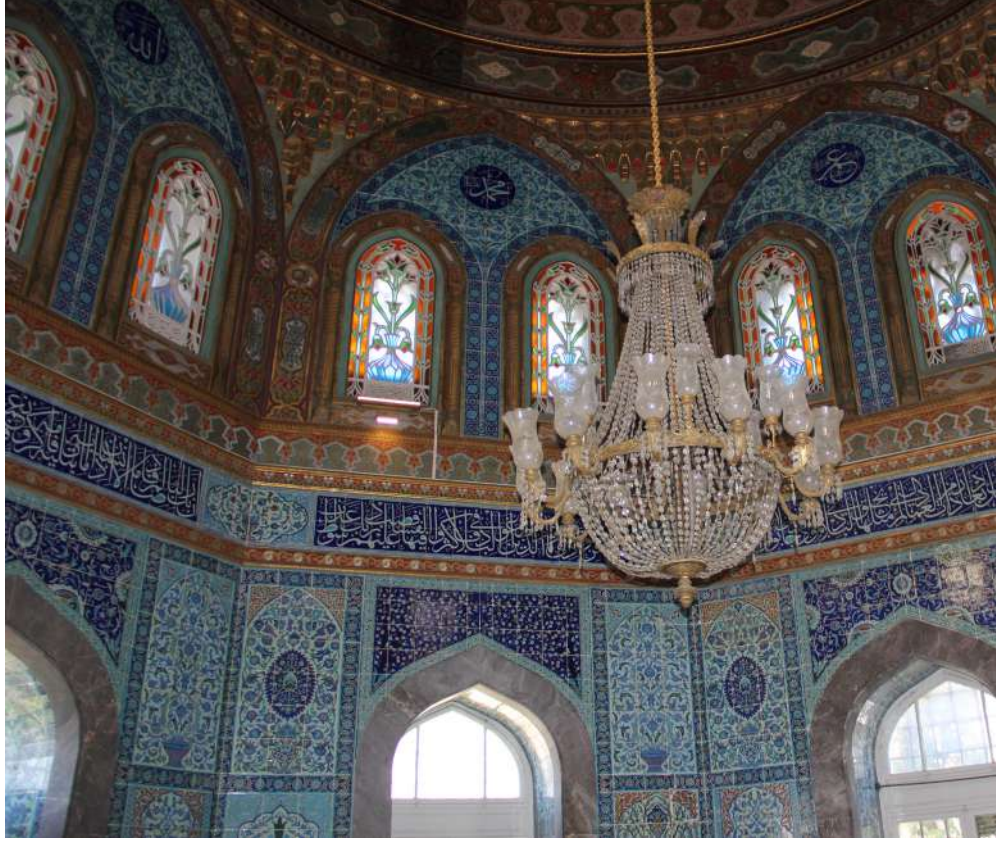
Kuşak Yazısı Sonu

كتبه السيد الفقير الحاج عمر وصفي الخطيب في جامع الخزقة الشريفه ١٣٣٢

Ketebühü es-Seyyid el-Faķir el-Hāc ‘Ömer Vasfî el-Haţib fî Cāmi ‘-i’l-Hırķa-i’ş-Şerife 1332

(H 1332 - M 1913/1914)

Sultan Reşad Türbesi Üst Sıra Pencereleeri ve Kuşak Yazısı

Kuşak Yazısı Altındaki Bordürden Detay

Kuşak Yazısı Üstündeki Bordürden Detay

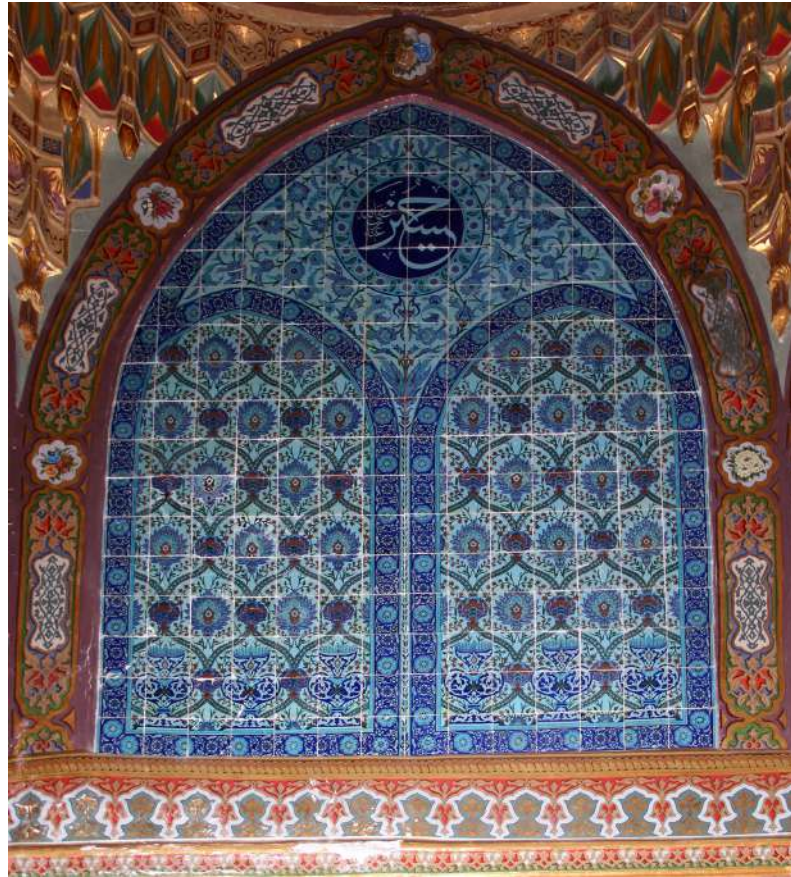
Üst sıra pencereleri kalemîşî bordürlerle çevrelenmiş ve ikişerli olarak sivri kemer formundaki kalemîşî bordürle çerçeve içerisine alınmıştır. Pencereler ve sivri kemer formundaki kalemîşî bordürlerin arasındaki boşluklar çini ile kaplanmıştır. Pencerelerin üzerindeki bu çini ile bezeli alanlara -giriş kapısı karşısından başlamak üzere- Allah (c.c.), Muhammed (a.s.), Ömerü'l-Faruk Radiyallahu Teâlâ Anhu, Ali (r.a.), Hüseyin (r.a.), Hasan (r.a.), Osman (r.a.), Ebû Bekir es-Sıddık (r.a.) yazılmıştır. Pencereler revzenlidir ve revzen kompozisyonunda vazo içerisinde laleler resmedilmiştir. Revzenlerin taban kısımlarına Tekâsur ve İhlâs sûreleri yazılmıştır. Kapı girişinin olduğu kenarda üst sırada pencere olmadığı için ulama desenli çinilerle diğer pencerelerdeki kompozisyon tekrarlanmıştır.

Üst Sıra Pencereleri

Pencere Süslemelerinden Detay

Giriş Kapısının Olduğu Cephe - Pencere Kompozisyonundaki Süslemeler

Üst sıra pencerelerinden kubbeye geçiş mukarnaslarla sağlanmış, mukarnaslar ve kubbe kalemişi ile bezenmiştir. Kubbe, daire göbek etrafında düzenlenmiş 18 kollu yıldız formunda geçmeli geometrik şekil ile bu şeklin içi ve dışındaki bitkisel motifler ve rûmîlerle bezenmiştir. Kubbe eteklerine kalemişi tekniğiyle çift sıra kalın bordür çalışılmıştır.

Türbenin kalemişi süslemelerinde ağırlıklı olarak rûmî motifleri kullanılmıştır. Farklı formlarda rûmî motifinin yanı sıra geometrik formlar, şemse motifi, çeşitli bitkisel motifler ve naturalist tarzda çiçek buketleri kalemişi süslemeleri şekillendiren unsurlar olmuştur. Yüzyıllara göre değişim göstermiş motif ve boyama tekniklerinin birlikte uygulandığı kalemişi süslemelerinde, sarı, altın, gümüş, açık-koyu mavi, lacivert, turkuaz, yeşil ve kırmızı tonları, siyah, beyaz, gri gibi renkler kullanılmıştır.³¹

Kubbe Süslemeleri

31 Candan Nemlioğlu, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Eyüp'teki Türbesi'nin Kalem İşi Bezemeleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, İstanbul 2004, s. 242 - 247.

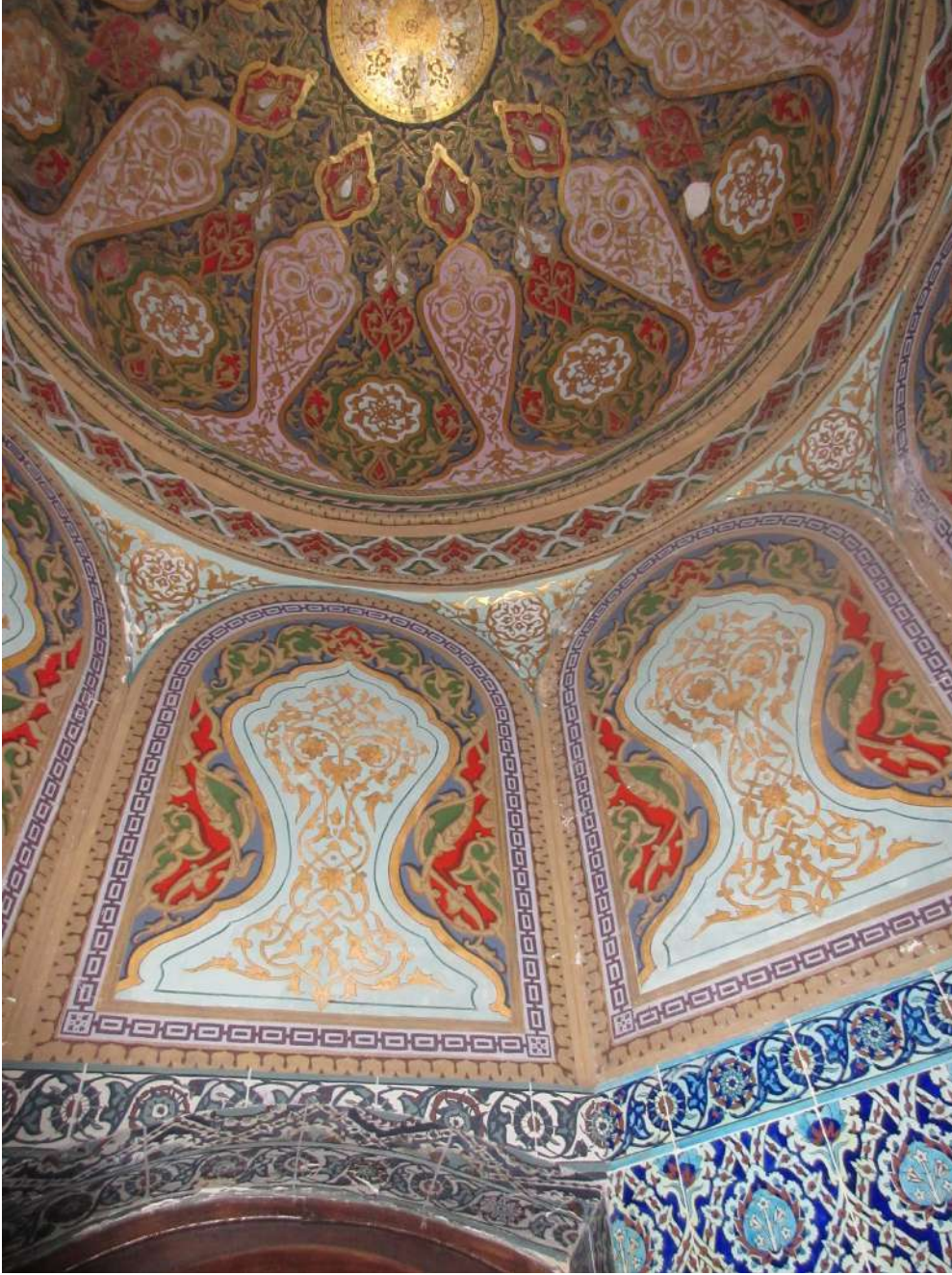

Kubbe Göbeği

Mukarnas

Türbe girişinin yanında yer alan küçük odalar da ana mekân gibi kalemişi ve çinilerle bezenmiştir.

Girişin Yanındaki Odalardan Süsleme Detayı

1.1. Sultan Reşad Türbesi'ndeki Sandukalar

Sultan Reşad Türbesinde, Sultan Reşad sandukası ile birlikte karısı Kâmres Kadınefendi ve Sultan Reşad'ın oğlu Necmeddin Efendi'ye ait üç sanduka vardır.

SULTAN REŞAD VE NECMEDDİN EFENDİ SANDUKALARI

Şehzâde Necmeddin Efendi, -sanduka püşidesi üzerindeki tarihlere göre- Hicrî 1295'te (Milâdî 1878) doğup 1331'de (Milâdî 1913) vefat etmiştir. Annesi Dürriaden Kadınefendi'dir.³²

Kâmres Kadınefendi (kaynaklarda ismi Kâmures olarak da geçmektedir), Sultan Mehmed Reşad ile -henüz şehzâde iken- 1872'de evlenmiş, 1873'te Şehzâde Mehmed Ziyâeddin Efendi'yi dünyaya getirmiştir. Sultan Reşad'ın 1918 senesinde vefat etmesinin ardından Kuruçeşme Sarayı'na taşınmış, 1921 yılında orada vefat etmiştir.³³

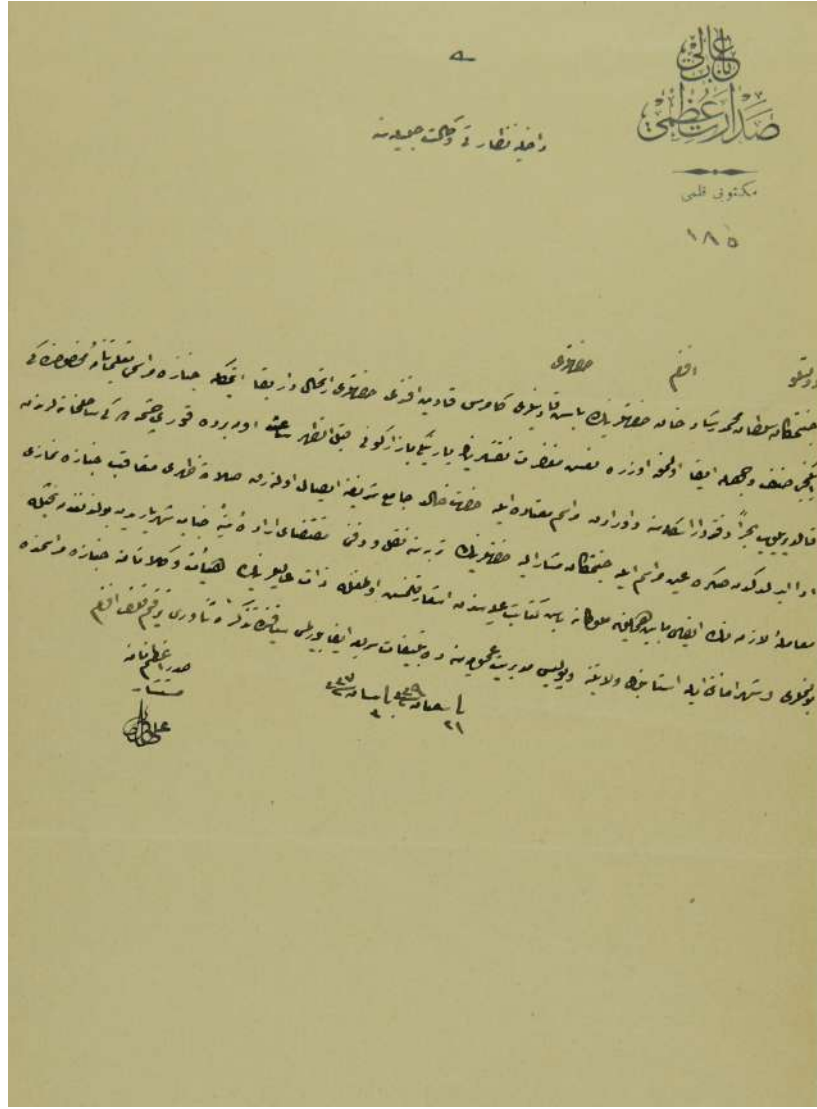
Başkanlık Osmanlı Arşivi Hicrî 21 Şaban 1339 (Milâdî 30 Nisan 1921) tarihli belgede,³⁴ Kâmres Kadınefendi'nin cenazesinin Kuruçeşme'deki sahil saraydan

32 Sultan Reşad ile 1876 tarihinde şehzâdeliği sırasında evlenmiş olan Dürriaden Kadınefendi, 1909'da -Sultan Reşad Han'ın tahta çıkışından kısa bir süre sonra- vefat etmiştir (bk. Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları / Valide Sultanlar, Hârunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler*, İstanbul 2011, s. 513).

33 N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, s. 512; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2012, s. 260.

34 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdiriyeti (DH.KMS)*, nr. 61-1/11, 21 Ş 1339/30 Nisan 1921.

alınır, önce deniz yoluyla Defterdar İskeleyi'ne ardından merasim ile Eyüp Sultan Camii'ne nakledileceği, öğle namazının ardından kılınan cenaze namazından sonra merasim ile Sultan Reşad Türbesi'ne götürülerek defin işleminin gerçekleştirileceğine dair bilgiler yer almaktadır.

Bâb-ı Âli
Sadâret-i Uzmâ
Mektubî Kalemi

185

Hüve

Dâhiliye Nezâreti Vekâlet-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Cennet-mekân Sultân Mehmed Reşad Hân Hazretleri'nin başkadınları Kâmres Kadınefendi Hazretleri irtihâl-i dâr-ı bekâ etmekle cenâze merâsimi ta'limâtname-i mahsûsundaki ikinci sınıf vechle îfâ olunmak üzere na'ş-ı mağfîret nakşlarının yarınki pazar günü kable'z-zuhr sâat on birde Kuruçeşme'deki sâhilhânelerinden kaldırılıp bahren Defterdar İskelesi'ne ve oradan merâsim-i mu'tâde ile Hazret-i Hâlid Câmi'-i Şerîfi'ne îsâl olunarak salât-ı zuhru müteâkib cenâze namazı edâ edildikten sonra ayn-ı merâsim ile cennet-mekân müşârün-ileyh hazretlerinin türbesine nakl u defni muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı şehriyârîden bulunduğundan bahisle muâmele-i lâzîmenin îfâsı Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Mülûkâne baş kitâbet-i aliyyesinden iş'âr kılınmış olmağla zât-ı âlîlerinin hey'et-i vükelâ nâmına cenâze merâsiminde bulunmaları ve şehremâneti ile İstanbul vilâyetine ve polis müdiriyet-i umûmiyyesine de teblîgât-ı serî'a îfâ buyurulması siyâkında tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim

Fî 21 Şa'bân sene [1]339 fi 30 Nisan sene [1]337

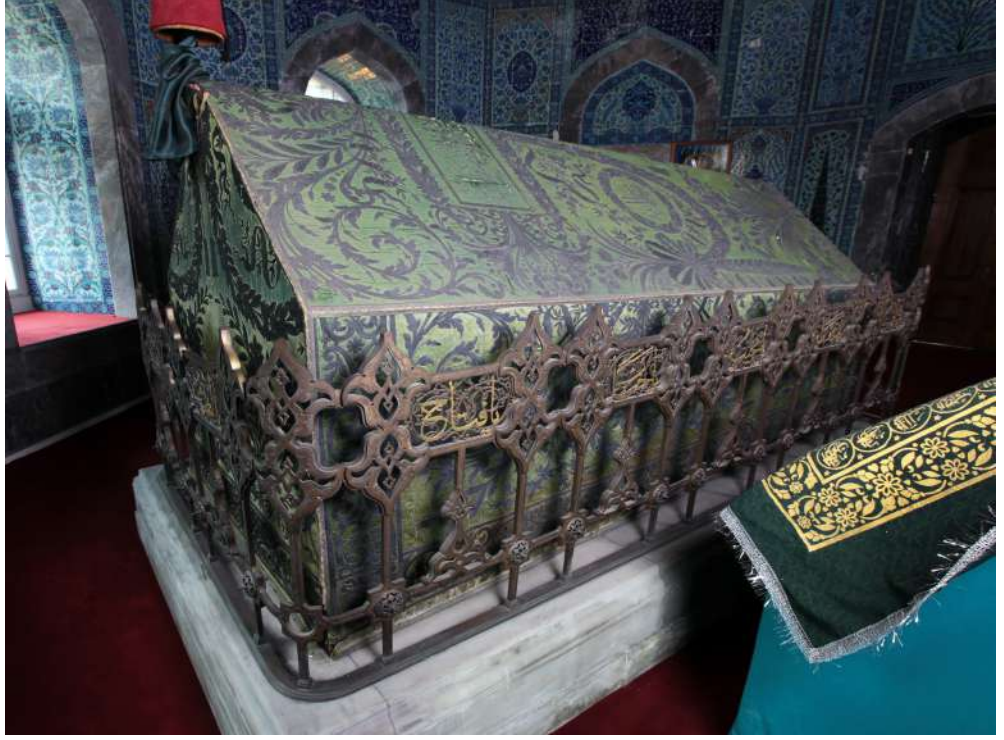
Sadr-ı a'zam nâmına

Müsteşar

...

Sultan Mehmed Reşad'ın sandukası girişin karşısında yer almaktadır. Giriş kapısının sağında yer alan yeşil pûşideli sanduka, Sultan Reşad'ın oğlu Necmeddin

Efendi'ye, mavi örtü ile kaplanmış diğer sanduka ise Sultan Reşad'ın baş kadını Kâmres Kadınefendi'ye aittir.

Sultan Mehmed Reşad Sandukası

Sultan Reşad'ın sandukası mermer bir kaide üzerindedir ve bitkisel, nesnel, geometrik süsleme öğelerinin kullanıldığı metal parmaklıkla çevrilidir.³⁵ Sandukayı çevreleyen parmaklığın en üst bordür şeklindeki bölümünde, -ayak ve baş taraflarında ikişer, yan kısımlarda beşer adet olmak üzere- esmâü'l-hüsnâdan 14 ayrı ism-i şerif yazmaktadır. Kıvrımlı dallar, yaprak ve rûmîlerden oluşan kompozisyonlar içerisine yerleştirilmiş bu isimler şunlardır:

Baş tarafta;

³⁵ Parmaklık hakkında detaylı bilgi için bk. Muhammet Görür, "Sultan Reşad Türbesi Metal-Sanduka Parmaklık Süslemeleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IX: Tebliğler (13-15 Mayıs 2005)*, İstanbul 2005, s. 550 - 561.

Yâ Latîf (يا لطيف) “Yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan”

Yâ Hafız (يا حفيظ) “Koruyup gözeten ve dengede tutan”

Ayak tarafında;

Yâ Settâr (يا ستار) “Örten”

Yâ Kerîm (يا كريم) “Fazilet türlerinin hepsine sahip”

Baş yönünden sağ yan;

Yâ Fettâh (يا فتاح) “İyilik kapılarını açan, hakemlik yapan”

Yâ Hannân (يا حنان) “Çok acıyan, çok acıyıcı”

Yâ Mücîb (يا مجيب) “Dileklere karşılık veren”

Yâ Gaffâr (يا غفار) “Daima affeden, tekrarlanan günahları bağışlayan”

Yâ Tevvâb (يا تواب) “Kullarını tövbeye sevk eden ve tövbelerini kabul eden”

Baş yönünden sol yan;

Yâ Kuddûs (يا قدوس) “Her eksiklikten münezzeh”

Yâ Deyyân (يا ديان) “Mükafatlandırıcı veya cezalandırıcı, hâkim”

Yâ Gafûr (يا غفور) “Bütün günahları bağışlayan”

Ya Mennân (يا منان) “Çok ihsan eden, veren, ihsanı bol”

Yâ Mugîs (يا مغيث) “Yardım eden, yardıma koşan”³⁶

36 “Settâr, Hannân, Deyyân, Mennân, Mugîs” ism-i şeriflerinin anlamları için bk. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, yay. haz. Aydın Sami Güneşçâl, Ankara 2015, s. 207, 375, 714, 773, 1103; diğer ism-i şerifler için bk. Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 404 - 418.

Yâ Latîf - Yâ Hafîz

Yâ Settâr - Yâ Kerîm

Yâ Tevvâb - Yâ Gaffâr - Yâ Mucîb - Yâ Hannân - Yâ Fettâh

Yâ Kuddûs - Yâ Deyyân - Yâ Gafûr - Yâ Mennân - Yâ Mugîs

Yâ Tevvâb - Yâ Gaffâr - Yâ Mücîb

Yâ Hannân - Yâ Fettâh

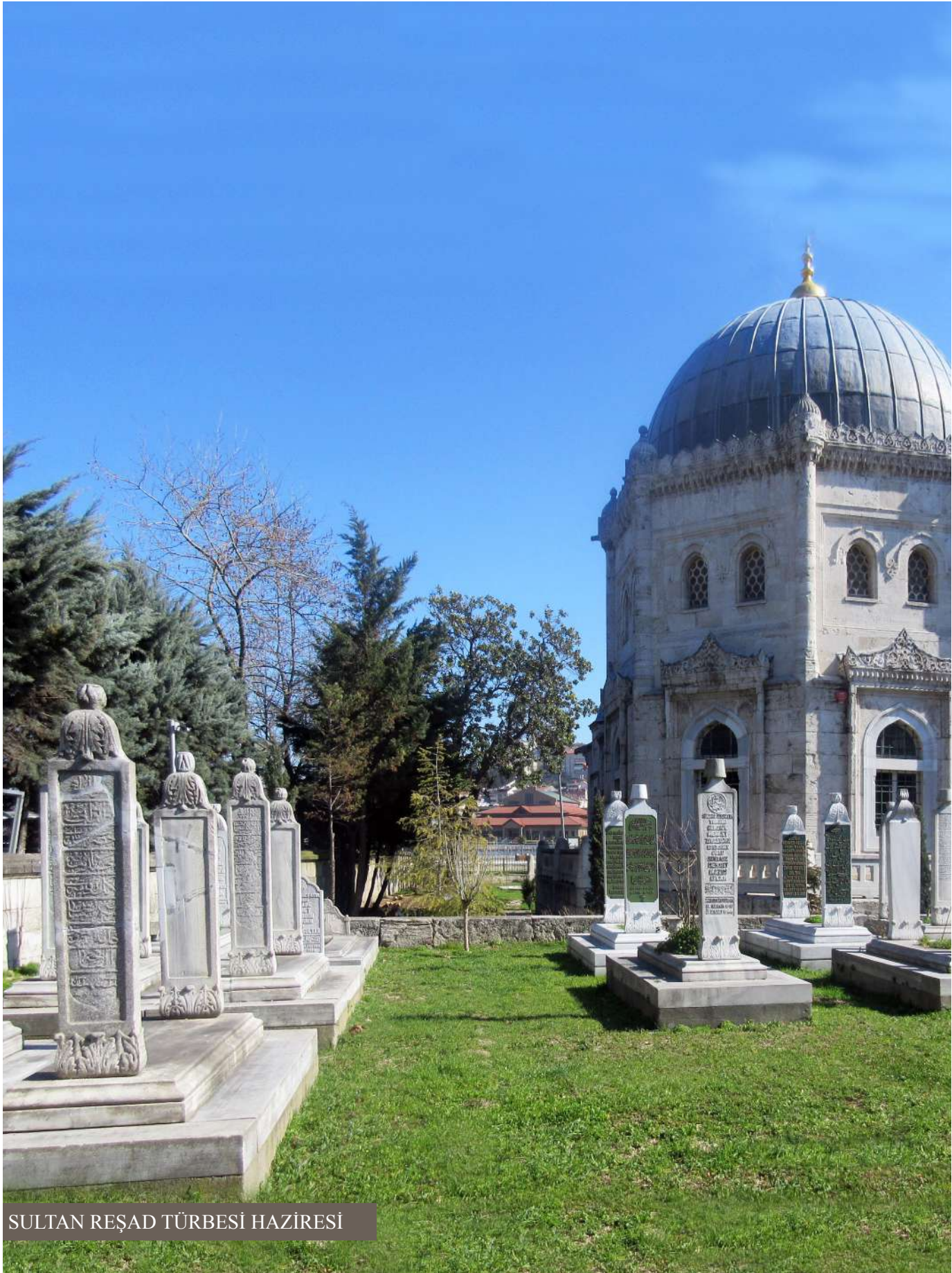

Yâ Kuddûs - Yâ Deyyân - Yâ Gafûr

Yâ Mennân - Yâ Mugîs

SULTAN REŞAD TÜRBESİ HAZİRESİ

1.2. Sultan Reşad Türbesi Haziresi

Sultan Reşad Türbesi'nin arka cephesinde yer alan hazireye defnedilmiş kişilerden bazıları kronolojik sıra ile şunlardır:

Hüve'l-Bâkî

*Zât-ı şevket-semât efendimiz hazretlerinin
berberbaşısı merhûm Mehmed Bey'in
rûhîçün el-fâtiha*

Sene 1331 Hicrî

Sene 1328 Rûmî

(M 1912 / 1913)

Hüve'l-Bâkî

*Zât-ı şevket-semât efendimiz hazretlerinin
şamdancıbaşısı Mustafa Bey'in rûhîçün
el-fâtiha*

Sene 1332 Hicrî

Sene 1330 Rûmî

(M 1914)

Hüve'l-Bâkî

*...Hümâyûn ve Hereke Fabrikası
müdürü el-hâc Mehmed Âkif
Bey'in rûhîçün el-fâtiha*

*Fî 11 Rebî'ü'l-evvel sene 1335
Fî 23 Kânûn-i evvel sene 1332
(M 5 Ocak 1917)*

Lâ Mevcûd İllâ Hû

*Sultân Mehmed Reşad Hân-ı
Hâmis Hazretleri'nin dârü's-
saâde-i'ş-şerîfe ağası merhûm
ve mağfûrun-leh Fahreddin Ağa
Efendi'nin rûhuna lillâhi'l-fâtiha*

*Fî 1 Receb sene 1338
Fî 6 Nisan sene 1336
(M 1920)*

Sultân Mehmed Reşad merhûmun torunu Ünsiyar Hanımla Ziyâeddin Efendi'nin kızı Düriyye Sultân'ın rahat ettiği yerdir.

*Doğduğu gün
10 Haziran sene 1321
(M 23 Haziran 1905)*

*Öldüğü gün
30 Kânûn-i sâni sene 1338
(M 30 Ocak 1922)*

Hüve'l-Hallâku'l-Bâki

Sultân Murad Hân-ı Hâmis Hazretleri'nin torunu Şehzâde Ahmed Nihad Efendi'nin mahdûmu Şehzâde Ali Vâsıb Efendi Hazretleri'nin rûhîçün el-fâtiha

*Velâdeti: 13.10.1903 İstanbul
Vefâtı: 9.12.1983 İskenderiye*

Hüve'l-Bâkî

Sultan Reşad'ın torunu Şehzâde Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin oğlu Şehzâde Mehmed Nâzım Efendi

*İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün "Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz."*³⁷

Rûhuna el-fâtiha

doğ. Aralık 1911

öl. Kasım 1984

Hüve'l-Bâkî

Sultan Reşad'ın torunu Şehzâde Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin oğlu Şehzâde Ömer Fevzi Efendi

İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ün

Rûhuna el-fâtiha

doğ. 1914

öl. 1986

37 Bakara Sûresi 156. âyetin tamamı ve meâli: *الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ* "Onlar; başlarına bir musibet gelince, 'Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah'a aidiz ve şüphesiz O'na döneceğiz' derler" (bk. *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, s. 29).

Hüve'l-Bâkî

*Sultân Mehmed Reşad Hân-ı Hâmis
Hazretleri'nin torunu Şâhzâde
Ömer Hilmi Efendi'nin kerîmesi
Emine Mukbile Sultan aliyyetü's-
şân Hazretleri'nin rûhîçün el-fâtiha*

Velâdeti 23.8.1911

Vefâtı 21.5.1995

Hüve'l-Bâkî

*Sultân Mehmed Reşad Hân'ın
torunu Şehzâde Mehmed Ziyâeddin
Efendi'nin kerîmesi merhûme
Mihrimah Sultân'ın rûhîçün el-
fâtiha*

Velâdeti: 11.11. 1922 İstanbul

Vefâtı: 31.3.2000 Amman

Sultan Reşad Türbesi Haziresi

Sultan Reşad Türbesi Haziresi

Sultan Reşad Türbesi Haziresi

Sultan Reşad Türbesi Haziresi

REŞADİYE MEKTEBİ

1.3. Reşadiye Mektebi

Kaynaklarda “Reşadiye Mektebi”, “Reşadiye Numune Mektebi” ve “Sultan Reşad Mektebi” isimleriyle yer alan okul Sultan Reşad tarafından türbe ile birlikte inşa ettirilmiştir. L biçiminde, iki katlı olarak tasarlanmış ve 1911 sonbaharında eğitime başlamıştır. Bugün de Ebussuut İmam Hatip Ortaokulu olarak eğitime devam etmektedir.³⁸

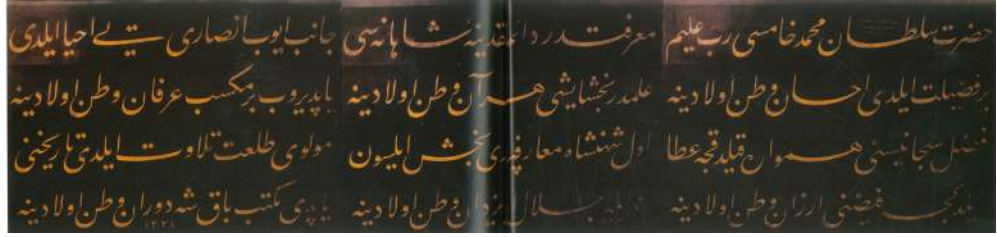
Okul inşa edildikten sonra kapısı üzerine asılmış ancak bugün yerinde olmayan kitâbesinde yer alan tarihe göre Hicrî 1331’de (Milâdî 1912 / 1913) tamamlanmıştır. Üsküdarlı Talat Bey’in³⁹ kaleme aldığı ve Ömer Vasfi Efendi’nin hattı olan kitâbenin aslına Uğur Derman bir çalışmasında yer vermiştir.⁴⁰

38 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 196; M. N. Haskan, *Eyüp Sultan Külliyesi / Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla / Eyüpsultan Tarihi*, C. 1, Ankara 2008, s. 196; U. Derman, “Eyüpsultan Reşâdiye Nümûne Mektebi’nin Kazınmış Kitâbesine Dâir”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu III: Tebliğler (28-30 Mayıs 1999)*, İstanbul 2000, s. 170 - 175.

39 Üsküdarlı Talat ismiyle şöhret bulmuş olan Ahmed Talat 1858’de Üsküdar İhsaniye’de doğmuş, 15 Eylül 1926’da İhsaniye Çiçekçi kahvesi civarındaki evde vefat etmiş ve vasiyeti gereği Şair Nedim’in kabri civarında defnedilmiştir. Osmanlı Devleti’nde Adliye Nezâreti Muhasebe Kalemî’nde başkâtiplik, adliye muhasebe müdürlüğü ve Bahriye Nezâreti müsteşarlığı görevlerinde bulunmuş olan Ahmed Talat, ayrıca Donanma Cemiyeti Umum Müdürlüğü, Müdâfaa-i Milliyeye ve Hilâl-i Ahmer cemiyetleri gibi hayır kurumları yanında Hamidiye suları muhasebeciliğinde görev yapmış, bir ara devrin Hâriciye Nâzırı Kürd Said Paşa’nın çocuklarına özel ders vermiştir. Edebî muhite ilk adımlarını, dönemin tanınmış şairlerinden Hersekli Ârif Hikmet Bey’in Üsküdar’da oturduğu yıllarda onun konağındaki toplantılara devam etmek suretiyle atmıştır. 1880’den itibaren Muallim Nâci’nin edebiyat sayfasını idare ettiği Saâdet ve Zuhur gazetelerinde çalışmış, mübârek günlerde dinî makaleler, cülûs ve velâdet dolayısıyla çeşitli kasideler yazmıştır. Nâci’nin vefatından sonra bir süre Saâdet’in edebiyat sayfasını yönetmiştir. Peyâm ve Peyâm-ı Edebî gibi yayın organlarında eski geleneğe bağlı kalarak daha çok gazel tarzında manzumeler yayımlamıştır. II. Meşrutiyet’e kadar yazdığı şiirlerinde daha çok bireysel konular hâkimken, sonrasında imparatorluğun yaşadığı olaylara paralel olarak toplumsal gelişmeler Üsküdarlı Talat’ın şiirlerinde yer almaya başlamıştır. Bu çerçevede; Balkan Savaşı, Birinci Dünya Harbi ve Çanakkale Muharebeleri, İstanbul’un işgal günleri, Millî Mücadele ve akabinde Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, yapılan inkılaplar, şiirlerine akseden ana konulardandır (Çanakkale zaferi üzerine Sultan Mehmed Reşad’ın kaleme aldığı gazele (bk. s. 93) yazdığı tahmis için bk. Ek 9. s. 140). Onun edebî alanda dikkat çeken bir özelliği de son devirde tarih düşürme konusunda en başarılı şairlerden biri olmasıdır. Dönemindeki çeşitli olaylar hakkında düşürdüğü manzum tarihleri mevcuttur. (bk. Mustafa Uzun, “Üsküdarlı Talat”, *DİA*, C. 42, İstanbul 2012, s. 376 - 377; Ömer Çakır, “Üsküdarlı Talat’ın Hayatı ve Şiiri”, *Üsküdar Sempozyumu II (12-13 Mart 2004) Bildiriler*, C. 2, İstanbul 2005, s. 224 - 233).

40 U. Derman, “Eyüpsultan Reşâdiye Nümûne Mektebi’nin Kazınmış Kitâbesine Dâir”, s. 170 - 175.

Okulun Sultan V. Mehmed tarafından yaptırıldığı belirtilen kitâbede inşa tarihi de yazılıdır.

Okulun Bugün Yerinde Olmayan Kitâbesi⁴¹

Hazret-i Sultân Mehmed-i Hâmis'i Rabb-i alîm

Pür fazîlet eyledi ihsân vatan evlâdına

Ma'rifettir dâimâ nakdîne-i şâhânesi

İlmdir bahşâyîşi her ân vatan evlâdına

Cânib-i Eyyüb Ensârî'yi ihyâ eyledi

Yaptırıp bir mekseb-i irfân vatan evlâdına

Fazl-ı subhânîsini hemvâre kıldıkça atâ

Eyledikçe feyzini erzân vatan evlâdına

Ol şehinşâh-ı ma'rifet-perverî bahş eylesin

Ömr ile celâl ile Yezdân vatan evlâdına

Mevlevî Tal'at tilâvet eyledi târîhini

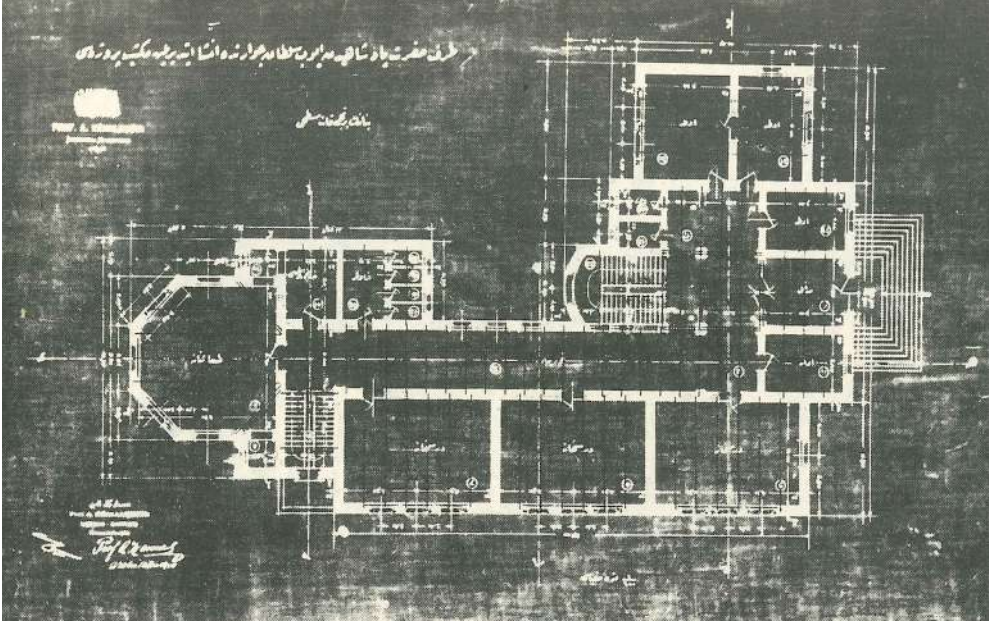
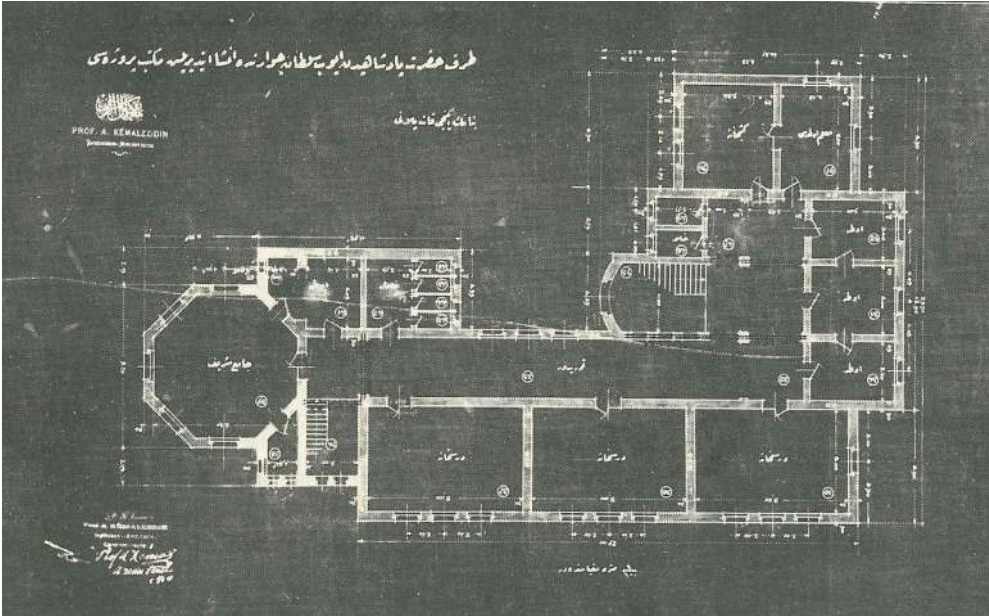
Yaptı mektep bak şeh-i devrân vatan evlâdına

1331

Okulun birinci ve ikinci katına ait, Vakıflar Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nde yer alan planların sol üst köşelerinde, “Taraf-ı Hazret-i Pâdişâhî'den Eyüp Sultan civarında inşa ettirilmiş mektep projesi” ve “Binanın birinci kat sathı”, “Binanın ikinci kat planı” ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca planlar üzerinde Lâtîn ve Arap harfleriyle mimarın ismi ve 1910 tarihi bulunmaktadır.⁴²

41 U. Derman, “Eyüpsultan Reşâdiye Nümûne Mektebi'nin Kazınmış Kitâbesine Dâir”, s. 170 - 175.

42 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 197, 198.

Eyüp Reşadiye Mektebi - Plan⁴³Eyüp Reşadiye Mektebi - Plan⁴⁴

43 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 199.

44 Y. Yavuz, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, s. 199.

Reşadiye Mektebi / 1915⁴⁵

Yapının Ebussuut İlköğretim Okulu Olarak Kullanıldığı Dönem⁴⁶

45 Şener Türkmenoğlu, *90. Yılında Eyüp Spor Kulübü ve İlçe Kulüpleri Tarihi*, İstanbul 2009, s. 16.

46 M. N. Haskan, *Eyüp Sultan Külliyesi*, C. 1, s. 197.

Reşadiye Mektebi

SULTAN V. MEHMED REŞAD (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-v>)

2. SULTAN V. MEHMED REŞAD

doğ. Hicrî 21 Şevval 1260 (Milâdî 3 Kasım 1844) - öl. Hicrî 24 Ramazan 1336 (Milâdî 3 Temmuz 1918)⁴⁷

Mehmed Hân bin Abdülmecid el-muzaffer dâima (Reşad) (el-gazi)⁴⁸

“Sultan Mehmed Hân-ı Hâmis”, “Sultan Mehmed Reşad”, “Sultan Reşad bin Sultan Abdülmecid” ve “Sultan Reşad” olarak da bilinen Mehmed Reşad, Hicrî 21 Şevval 1260 (Milâdî 3 Kasım 1844) tarihinde Çırağan Sarayı’nda doğmuştur.⁴⁹

Babası 31. Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid, annesi Sultan Abdülmecid’in, “Bu kadın kendisine karşı kalben en hakiki bir muhabbet hissettiğim yegâne zevcemdir. Onunla ömrümü birlikte geçirdiğim için gençliğimden beri kendisine bütün kalbimle merbût (bağlanmış) oldum.” dediği Gülcemal Kadın Efendi’dir. Haremde iffeti, asaleti, hassasiyeti, bilgisi ve güzel sesiyle ünlenen Gülcemal Kadınefendi, 29 Kasım 1851 tarihinde, Reşad 7 yaşındayken İstanbul’da veremden ölmüştür.⁵⁰

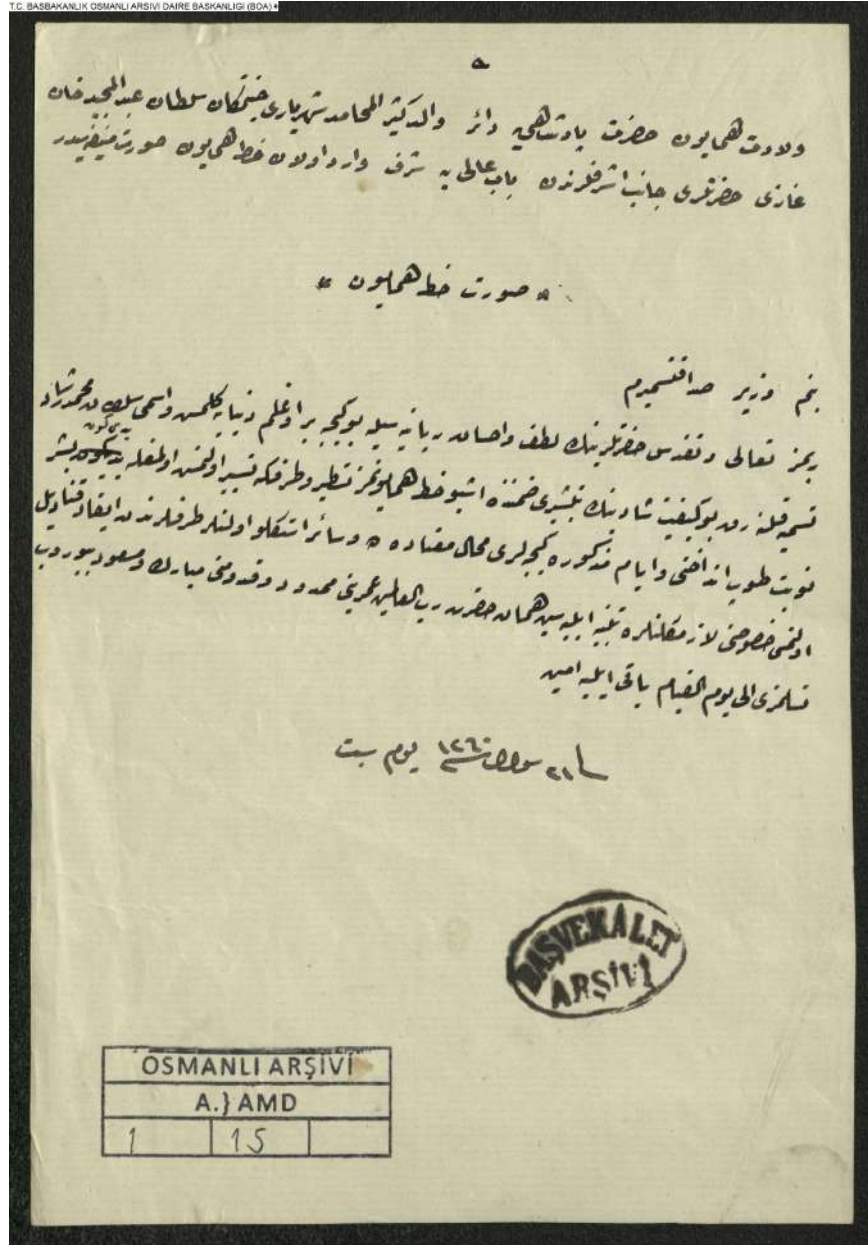
47 BOA, *Sadâret Âmedî Kalemi Defterleri (A.)AMD*, nr. 1/15, 21 L 1260/3 Kasım 1844; Cevdet Küçük, “Mehmed V”, *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 418 - 422.

48 Sultan V. Mehmed’in ilk tuğralarından itibaren Reşad mahlası, tuğranın sağ üst tarafındaki boşluğa yazılmıştır. 1915’te Çanakkale zaferinden sonra kendisine “Gazi” ünvanı verilince, tuğraya Reşad yerine “el-gazi” yazılmaya başlanmıştır (bk. Suha Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, İstanbul 1980, s. 29, 35, 319, 320).

49 N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİst.A.)*, C. 5, İstanbul 1994, s. 344 - 349; C. Küçük, “Mehmed V”, s. 418 - 422.

50 Annesinin ölümünden 58 yıl sonra tahta çıkan Sultan Reşad, saraydan yeni alınan bir “buğu” gemisini (vapur) seyrederken “Ne güzel gemi! Buna rahmetli anacığımın adını koysunlar” demiş ve gülcemal adının verildiği gemi askeri okul gemisi yapılmıştır (bk. N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları I Valide Sultanlar, Hatunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanevendiler*, İstanbul Kasım 2015, s. 590 - 591).

Mehmed Reşad'ın Doğumu Münasebetiyle Yedi Gün Top Atılması ve Kandiller Yakılmasına Dair Sultan Abdülmecid'in Hatt-ı Hümayûnu⁵¹

A.}AMD.00001.00015.001

51 BOA, A.}AMD, nr. 1/15, 21 L 1260/ 3 Kasım 1844.

Hüve

Velâdet-i hümâyûn hazreti padişâhiye dâir vâlid-i kesîrû'l-mahâmîd şehriyârî cennet-mekân Sultan Abdülmecid Hân Gâzi Hazretleri cânib-i eşreflerinden bâb-ı âliye şeref vârid olan hatt-ı hümâyûn sûret-i münifesidir

Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn

Benim vezir-i sadâkat-semîrim

Rabbimiz teâlâ ve tekaddes hazretlerinin lutf u ihsân-ı rabbâniyesiyle bu gece bir oğlum dünyaya gelmiş ve ismi Sultan Mehmed Reşad tesmiye kılınarak keyfiyet-i şâdînin tebşîri zımnında iş bu hatt-ı hümâyûnumuz tasfîr ve tarafına tesyîr olunmuş olmağla yedi gün beşer nevbet top endahtı ve eyyâm-ı mezkûre geceleri mahall-i mu'tâdede ve sâir istekli olanlar taraflarından ikâd-ı kanâdil olunması hususunu lâzım gelenlere tenbih eylesin hemân Hazret-i Rabbi'l-âlemîn ömrünü memdûd ve kudûmünü mübârek ve mes'ûd buyurub neslimizi ilâ-yevmi'l-kıyâm bâkî eyleye âmin.

Fî 21 Şevval sene 1260 yevm Sebt

1872 tarihinde Kâmres Kadınefendi ile evlenen Sultan Reşad'ın diğer eşleri, Dürriaden, Mihrengiz, Nazperver ve Dilfirib kadınefendiler, çocukları ise Mahmud Necmeddin, Mehmed Ziyadeddin ve Ömer Hilmi'dir.⁵²

Açık tenli, mavi gözlü, kır sakallı, orta boylu ve biraz topluca olan Beşinci Mehmed Reşad'ı Dâhiliye Nâzırı Reşid Bey; "Uzunca orta boylu, şişman ve sarışın bir zât idi. Adalâtının⁵³ dokuması o kadar gevşek görünürdü ki, vücudunun bütün aksâmında etleri, hep aşağıya doğru sarkıyor sanılırdı. Dizleri biraz içeriye doğru çarpıktı. Yanakları, fazla olarak intifah⁵⁴ etmiş gibi görünürdü. Teni beyaz, burnu yassıca, alt dudağı sarkıktı. Dışarı doğru ziyade çıkık olan gözlerinin rengi çivi mâî idi. Giyinişinde rehâvet, tavır ve mişvârında⁵⁵ nahoş bir betâet vardı. Bir halde ki şekl-i zâhîrisi, kuvây-ı maneviyesinin de bil-vücûh⁵⁶ noksanını ifade ederdi" diye tasvir etmiştir.⁵⁷

Saray geleneklerine göre terbiye görmüş olan Sultan Reşad, Arapça, Farsça ve İslâmî ilimler eğitimi almış, tasavvuf, Fars Edebiyatı ve Mevlevilikle ilgilenmiş, Mevlevî tarikatına mensup olmuştur. Mesnevi okuyup, şiirler yazan ve ayrıca tarihe de ilgi duyan Sultan, özellikle Mahmud Celaleddin Paşa'nın *Mir'ât-ı Hakikat*'ini, Cevdet Paşa'nın *Mârûzât*'ını ve Mustafa Paşa'nın *Netâyicü'l - vukuat*'ını okutur ve dinlemiştir.⁵⁸

Mabeyn Başkâtibi Halit Ziya Uşaklıgil'in verdiği bilgiye göre Sultan Reşad, "Tahsil görmüş bir zât değildi, hanedan büyük çoğunluğu içinde istisna teşkil etmekten uzak olan bu tahsil yokluğuna rağmen emsaline nisbetle gene seçkin bir mevkiye sayılabilir. Biraz Arabça'ya, daha ziyade Farsça'ya vâkıftı; Türkçe'yi pek güzel, hattâ oldukça nutuk edasiyle söyler; istimali dairesine giren Arab ve Fars

52 Münir Atalar, "Osmanlı Padişahları", Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 24, S. 1, Ankara 1981, s. 425 - 460; Bayram Ali Kaya, *Tekke Kapısı - Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012, s. 375, 377; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; M. Ç. Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011, s. 260, 261.

53 Adalenin çoğulu - kaslar (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 9).

54 Kabarma, şişme. Vücut âzâsından birinin büyümesi (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 509).

55 Tarz, tavır, hareket, gidişat (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 760).

56 Her yönden (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s.119).

57 Atilla Şahiner, *Osmanlı Tarihi*, İstanbul Haziran 2008, s. 392; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasî Târîhi)*, C. 6, İstanbul 1994, s. 355 - 358.

58 <http://www.millisaraylar.gov.tr/tarihi-sahsiyetler/sultan-v-mehmed-resad>; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; C. Küçük, "Mehmed V", s. 418 - 422; Enver Ziya Karal, "Mehmed V. Muhammed Raşad", *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1972, s. 557 - 562.

lügatlerini pek doğru telâffuz ederdi. Ona inşacı, hattâ kâtip, hele hiç şâir denemezdi; fakat bence görmek müyesser olan kısa yazılarında yanlış yapmadığına dikkat ederdim. Garb lisanlarından hiç birini bilmezdi. Yusuf İzzüddin'in Fransızca anlar, yahut, söyler diye şöhretini merak ederek benden birkaç kere buna dair malûmat almak istemişti. Bu suretle çıkarmış idim ki hanedandan garb lisanlarına vâkîf olanlardan hiç birini düşünmemesine mukabil, veliahdî düşünmesi kendisinde vaktiyle Fransızcaya çalışmamış olmaktan doğan bir esefe tercüman olmaktadır. Hatta öyle farzedirdim ki tekrar tekrar bu noksanı ödeyebilecek teşebbüslerde bulunmuş, fakat muvaffak olamayarak devam edememiştir. Osmanlı tarihini pek iyi bilirdi, fakat umumî tarihe, dünya siyasetine vâkîf değildi.”⁵⁹

Babası Sultan Abdülmecid ve amcası Sultan Abdülaziz'in saltanat yıllarında rahat bir yaşantısı olan Mehmed Reşad'ın hayatı, II. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla başlayan 1876 - 1909 tarihleri arasındaki veliahtlık döneminde değişmiştir. Sultan II. Abdülhamid, kendisinden önceki iki padişahın tahttan indirilmiş olmasından dolayı tahtı için kendisine rakip gördüğü kardeşi veliaht Reşad'ı, Dolmabahçe Sarayı veliaht dairesinde gözetim altında tutmuş, İstanbul'da gezmesini yasaklayıp sadece Balmumcu Çiftliği'ne gitmesine izin vermiştir. Esvabçibaşısı İlyas Efendi'ye, “Ben bizim biraderi halka göstermemekle kendisine çok büyük iyilik ediyorum” diyen Sultan II. Abdülhamid, Reşad'ın sarayda kendi yakınlarından başkasıyla görüşmesini de yasaklamış Reşad'la irtibatı olan Beyoğlu'ndaki terzisine varıncaya kadar herkesi takip ettirmiş özellikle Konya'daki Çelebi Efendi'nin, Reşad'a olan sevgisinden dolayı memleketin çeşitli yerlerindeki Mevlevileri kendisine karşı kışkırtıp ayaklandıracağını düşünerek bütün Mevlevileri ve Mevlevi dergâhlarını kontrol altında tutturmuştur.⁶⁰

Uzun yıllar toplumdaki uzak kalarak, Dolmabahçe Sarayı'nın veliahtlık dairesinde Fars Edebiyatı, tarih ve Mesnevi okumakla günlerini geçiren şehzâde, 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra veliaht olarak, “Devletlû Necabetlû Veliaht-ı Saltanat Reşad Efendi Hazretleri” şeref adı ile törenlere iştirak etmeye başlamıştır.⁶¹

59 Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1981, s. 180.

60 C. Küçük, “Mehmed V”, s. 418 - 422; N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349; Enfel Doğan - Fatih Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 33, İstanbul 2005, <http://dergipark.gov.tr/iutded/issue/17035/178413>, s. 41 - 95; İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul 1972, s. 380 - 440.

61 N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349.

SULTAN REŞAD'IN KILIÇ KUŞANMA MERASİMİNE GELİŞİ
(<https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/culus-yolu/1042>)

2.1. Saltanatı

II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan askeri isyanın ardından (31 Mart Olayı - Rûmî 31 Mart 1325 / Milâdî 13 Nisan 1909) veliaht Reşad 65 yaşında 35. Osmanlı padişahı olarak tahta geçmiştir. Osmanlı Devleti Anayasasına göre, saltanat ve hilafet hakkı Osmanlı hükümdarları soyundan gelenlerin en yaşlısına aittir. Fakat Sultan Reşad, Hanedanın "ekber evladı" olmasına rağmen, hakkı olan padişahlığı Meclis-i Millî'nin kararı ile elde etmiştir.⁶²

"33 senedir itidâlimi muhâfaza ettim. Bu müddet zarfında dâima milletin selâmet ve saâdetine duâlar ettim. Mâdem ki millet beni arzu ediyor; ma'at-teşekkür bu hizmeti kabul ederim. Benim birinci emelim, Şer'-i şerîf ve Kanûn-i Esâsi mûcibince icrâ-yı hükûmettir. Milletin arzû ve âmâlinden zerre kadar inhirâf etmem. Cenâb-ı Hak muvaffakiyet ihsan ederse bahtiyarım" diyen Sultan Reşad'ın cülusu⁶³ ecdadı gibi Topkapı Sarayı'nda Bâbüssaâde⁶⁴ önünde değil, 27 Nisan 1909 tarihinde Beyazıt'ta bulunan Harbiye Nezâreti'nde gerçekleşmiştir.⁶⁵

Sultan bu törene, II. Abdülhamid'in oturduğu Yıldız Sarayı'nda oturmak istemeyip yerleştiği Dolmabahçe Sarayı'ndan, Sirkeci'ye İhsaniye istimbotuyla,⁶⁶ Sirkeci'den de Beyazıt'a saltanat arabası ile gitmiştir. Meclis-i Mebusan, Âyan Heyeti,

62 Azmi Özcan, "Otuzbir Mart Vak'ası", *DİA*, C. 34, İstanbul 2007, s. 9 - 11; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul Eylül 2015, s. 471; C. Küçük, "Mehmed V", s. 418 - 422; *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. VI, İstanbul 1963, s. 3456 - 3570; İ. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, s. 380 - 440.

63 Hükümdarların ve özellikle Osmanlı şehzadelerinin tahta geçmesi hakkında kullanılan bir tabir (bk. Abdülkadir Özcan, "Cülûs", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 108 - 114).

64 Topkapı Sarayı'nda padişahın özel ikâmet yeri olan Enderûn-ı Hümâyûn'un girişini teşkil eder ve birçok törenin yapıldığı ikinci avludan üçüncü avluya geçişi sağlar. Osmanlı tarihi boyunca padişah olacak şehzâde bu kapıdan geçerek tahta oturmuştur. Bu şekilde resmen sultanlığı ilan edilmiş, devlet ileri gelenleri de kendisine burada biat etmişlerdir (bk. Semavi Eyice, "Bâbüssaâde", *DİA*, C. 4, İstanbul 1991, s. 408 - 409).

65 Z. N. Aksun, *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasî Târihi)*, C. 5, İstanbul 1994, s. 253, 254; Ahmet Refik (Altınay), *31 Mart Olayına Popüler Bir Yorum "11 Nisan İnkılâbı"*, yay. haz. Mustafa Gündüz, İstanbul 1909, s. 87; İlber Ortaylı, "Eyüp'te Bir Türbe; Sultan V. Mehmed Reşad", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu VI: Tebliğler (10 - 12 Mayıs 2002)*, İstanbul Mart 2003, s. 112 - 115; C. Küçük, "Mehmed V", s. 418 - 422; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, s. 471.

66 Filika büyüklüğünde, isimle (Gücünden yararlanmak için elde edilen buhar, istim) işleyen deniz teknesi, küçük vapur, çatana (bk. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c29ecfdde5c29.67026674; http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c29ed5ef25ca9.43565215).

Şeyhülislam, Fetva Emini, Harbiye Nâzırı, diğer vükelâ ve birçok askeri ve mülki erkânın hazır bulunduğu Harbiye Nezâreti'nde, "Kamuoyunun hakkımda göstermiş olduğu bu güzel kabulden dolayı teşekkür ederim. Asıl, hürriyetin ilk padişahı olduğumdan dolayı onur duyuyorum. Benden sonra gelen ikincisi olacaktır." diyen Reşad, tek arzusunun devlet ve milletin refah ve saadeti olduğunu söyleyerek, şeriatı, Kanûn-ı Esâsi'yi, meşrutiyet⁶⁷ usulünü, milletin haklarını ve vatanın menfaatlerini koruyacağına dair yemin etmiştir. Fakat meclis üyelerinin tamamı biat merasiminde bulunmadığı için tören 20 Mayıs 1909 tarihinde Meclis-i Millî'de yaptığı konuşmanın ardından tekrar edilmiştir.⁶⁸

Biat töreninin bitiminde, Fetva Emini'nin yaptığı duadan sonra padişah, "Gerek millete, gerek a'yân, mebûsan ve heyet-i vükelâya teşekkür ederim. Emel ve arzum devlet ve milletin refah ve saadetidir." demiştir.⁶⁹

Meclis-i Umumi'de yemin ederek tahta geçen ilk padişah olan ve "Hürriyetin ilk padişahı benim ve bundan müftechirim" diyerek meşrutiyetin ve saltanat makamının hizmetinde bulunduğunu ifade eden Sultan Reşad, ilk günden itibaren meşrutiyet padişahı olarak anılmaya başlanmıştır.⁷⁰

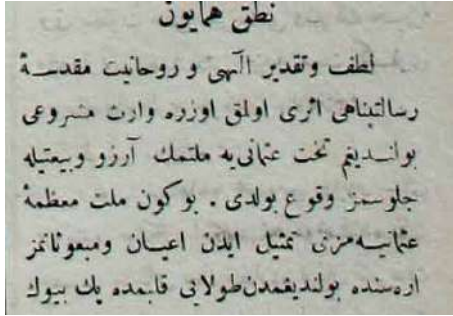
67 Osmanlılar'da anayasal saltanat dönemi (1876 - 1922). Arapça *şart* kökünden türetilmiş bir kavram olan *meşrûtiyyet* kelimesi, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı siyasi literatüründe "anayasalı ve meclisli saltanat - hilafet rejimi" karşılığında kullanılmıştır. Türkçe literatürde, Kanun-i Esâsi'nin ilan edildiği 23 Aralık 1876'dan Meclis-i Meb'ûsan'ın muvakkaten tatil edildiği 13 Şubat 1878 tarihine kadarki döneme I. Meşrutiyet, meclisin yeniden toplanmaya davet edildiği 23-24 Temmuz 1908'den 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne veya 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu'nun neşri ya da saltanatın ilga edildiği 1-2 Kasım 1922 tarihine kadarki döneme de II. Meşrutiyet denmektedir (bk. M. Şükrü Hanoğlu, "Meşrutiyet", *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 388 - 393).

68 C. Küçük, "Mehmed V", s. 418 - 422; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; Mevlânzâde Rifat, *31 Mart Bir İhtilâlin Hikayesi*, Sadeleştiren: Berîre Ülgenci, İstanbul Kasım 1996, s. 185; *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; A. Şahiner, *Osmanlı Tarihi*, s. 393, 394.

69 M. Rifat, *31 Mart Bir İhtilâlin Hikayesi*, s. 185.

70 N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; M. Rifat, *31 Mart Bir İhtilâlin Hikayesi*, s. 185.

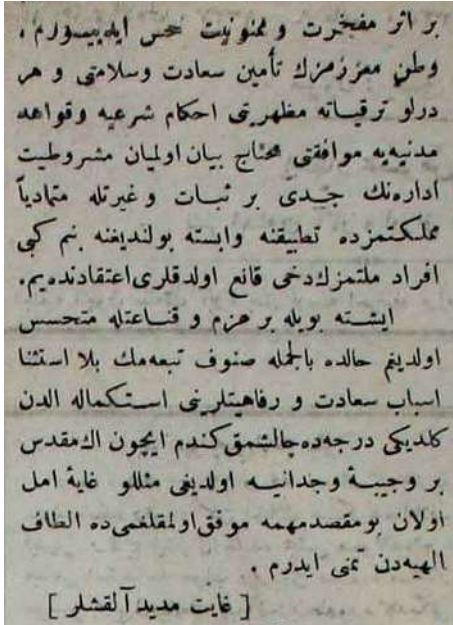
Sultan Mehmed Reşad'ın Meclisteki Nutku

Natk-u Hümayûn

Lütf-u takdir-i ilâhî ve ruhaniyet mukaddese-i risâlet-penâhî eseri olmak üzere vâris-i meşrûu bulunduğum taht-ı Osmâni'ye milletimin arzu ve biatıyla cülusumuz vuku buldu. Bugün millet-i muazzama-i Osmaniyemizi temsil eden âyan ve

mebusanımız arasında bulunduğumdan dolayı kalbimde pek büyük bir eser-i mefharet ve memnuniyet hissediyorum. Vatan-ı muazzezimizin temin-i saâdet ve selâmeti ve

her türlü terakkiyâta mazhariyeti ahkâm-ı şer'iyeye ve kavâid-i medeniyyeye muvaffakati muhtaç-ı beyan olmayan meşrutiyet-i idarenin ciddi bir sebat ve gayretle mütemadiyen memleketimizde tatbikine vâ-beste bulunduğuna benim gibi efrâd-ı milletimizin dahi kânî oldukları itikadındayım.

İşte böyle bir azîm ve kanâatle mütehassis olduğum halde bi'l-cümle sınıf tebaamın bilâ-istisnâ esbâb-ı saâdet ve refâhiyetlerini istikmâle elden geldiği derece çalışmak kendim için en mukaddes bir vecibe-i vicdâniye olduğu misüllü gâye-i emel olan

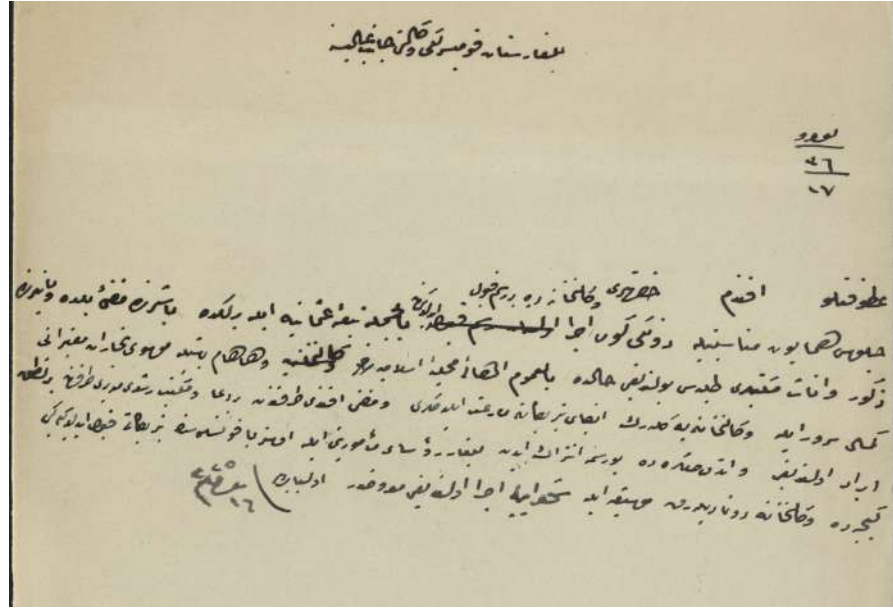
bu maksad-ı mühimme muvaffak olmağımı da eltâf-ı ilahiyeden temenni ederim.⁷¹

(Gayet medid alkışlar)

Sultan nutkunu “Şer‘-i şerîf ve Kanun-i Esasi’ye tamamıyla riayetle muhafaza-i mülk ve millet için biat esnasında yemin etmişim. Şimdi sizin de yemin etmenizi isterim” diyerek bitirmiş ve Meclis-i Millî a‘zâları derhal alkışlar arasında (yaşasın padişahımız) zemzemelerini tekrar etmişlerdir.

71 Ömer Aymalı, “Sultan Mehmet Reşad Şer-i Şerif ve Kanun-i Esasi Üzerine Yemin Etmişti”, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-mehmet-resat-ser-i-serif-ve-kanun-i-esasi-uzerine-yemin-etmisti-h307576.html>.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Tahta Çıkışı Vesilesiyle Vekâlethâne'de, Zükur (Erkek) ve İnas (Kız) Mektepleri Talebeleri, İslâm Ahalisi, Hahambaşı ve Musevi Tüccarların da Bulunduğu Resmî Bir Merasimin Yapıldığına, Bu Merasimde, Müftü Tarafından Bir Dua Edilerek Rüşdiye Müdürü Tarafından da Bir Konuşma Yapıldığına Dair Belge⁷²

Bulgaristan komiserliği vekâlet-i cânib-i aliyyesine

numro

36 / 17

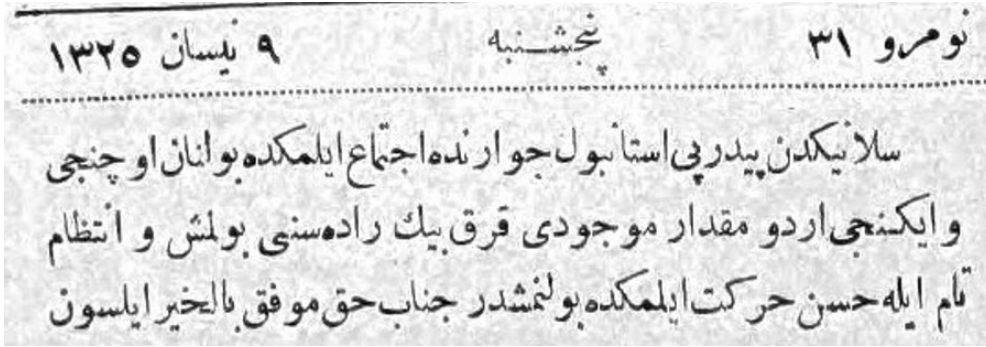
Atûfetlü efendim hazretleri vekâlethânede bir resm kabul

Cülûsu hümâyûn münâsebetiyle dünki gün icrâ edildiğine bi'l-cümle teba'-i Osmâniye ile birlikte mübâşeretde kaza belde ve nahiyelerinde zükur ve inas mektepleri talebesi bulunduğu halde bi'l-umûm ahâl-i mahalliye-i islâmiye ve haham başıyla musevi tüccârân mukayyedâtı kemâli sürûr ile vekâlethâneye gelerek (...) (...) (...) eyledikleri ve müfti efendi tarafından bir dua ve mekteb-i rüşdi müdürü tarafından bir nutuk ibrâd olunduğu ve andan sonra da bu resme iştirak eden bulgar (...) me'mûrîni ile (...) (...) (...) kabul edildiği gibi gecede vekâlethâne donadılarak (...) ile (...) icrâ olunduğu ma'rûfdur ol bâbda Fî 16 Nisan [1]325

72 BOA, *Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri (HR.SFR.04)*, nr. 835/41, 29 04 1909.

Meclis-i Mebusan'dan 240 ve Meclis-i Âyan'dan⁷³ 34 olmak üzere 274 kişiyle, Âyan Reisi Küçük Said Paşa başkanlığında toplanan Meclis-i Millî tarafından tahta çıkarılan Sultan Reşad'a, Meclisten Âyan Zaptiye Nâzırı Sami Paşa *Birinci Reşad yerine Beşinci Mehmed* unvanının verilmesini istemiştir. Bunun sebebi, Sultan II. Abdülhamid Han'ı tahttan indiren -31 Mart isyanını bastırmak için ittihatçıların Selanik'ten gönderdiği- Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişini, İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmesinin ardından şehrin ikinci fethi olarak değerlendirmesidir.⁷⁴

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a Girişine Dair Gazete Haberleri⁷⁵

9 Nisan 1325 (Milâdî 22 Nisan 1909)

penç-şenbe

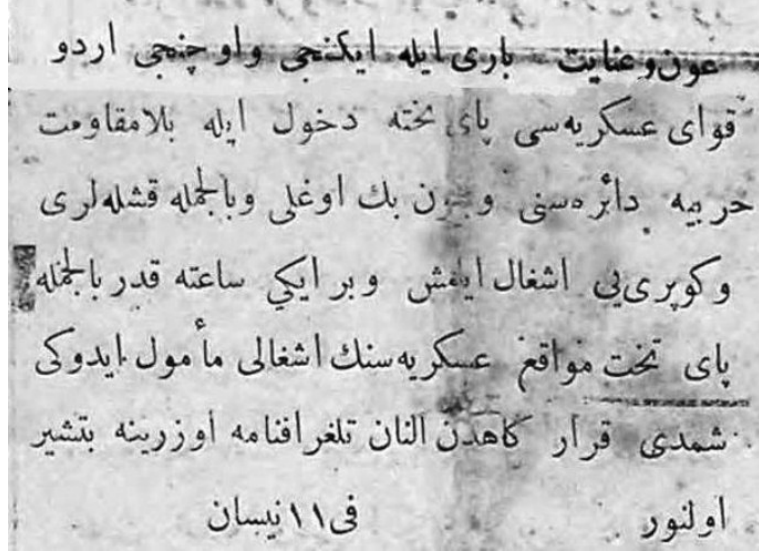
Numro 31

Selanik'ten peyderpey İstanbul civarında içtima eylemekte bulunan üçüncü ve ikinci ordu miktar-ı mevcudu kırk bin raddesini bulmuş ve intizam-ı tam ile hüsn-i hareket eylemekte bulunmuştur. Cenâb-ı Hak muvaffak-ı bi'l-hayr eylesin.

73 Hey'et-i A'yân olarak da adlandırılan Meclis-i A'yân, II. Abdülhamid'in 23 Aralık 1876 tarihli iradesiyle yürürlüğe giren Kanun-i Esasî'nin öngördüğü Meclis-i Umûmî adlı Osmanlı Parlamentosu'nu oluşturan iki meclisten biri olup, padişahın tayin ettiği üyelere meydana gelmekteydi. Parlatmentonun diğerk kanadını halkın seçtiği mebusların oluşturduğu Meclis-i Meb'ûsan teşkil ediyordu. Kanun-i Esasî'ye göre her iki meclisin aynı dönemde açık olması gerekiyordu. Meclislerden biri diğeri açık olmadığında toplanıp faaliyette bulunamazdı. A'yân (toplumun önde gelenleri) Meclisi üyelerini padişah seçerdi ve sayıları mebusların üçte birini geçmezdi. A'yânın başkan ve üyeleri güvenilir, itibarlı ve 40 yaşını geçmiş kişiler olurdu (bk. Ali Akyıldız, "Meclis-i A'yân", *DİA*, C. 28, Ankara 2003, s. 243 - 244).

74 Sıddık Yıldız, *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2006, s. 240, 241; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349.

75 Emre Gül, "Hareket Ordusu", <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/hareket-ordusu-h156018.html>.

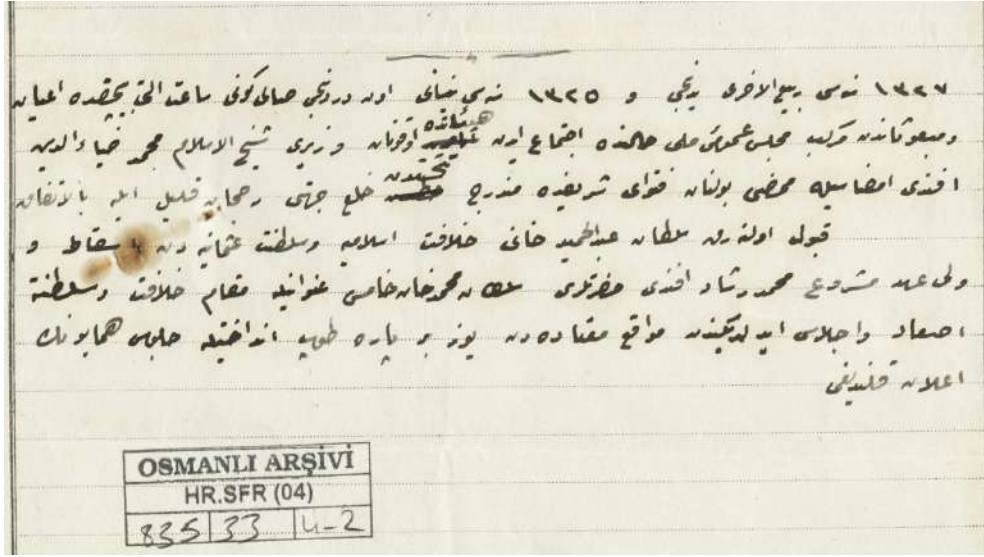

Avn ü inâyet bâri ile ikinci ve üçüncü ordu kuvâ-yı askeriyesi pâyitahta duhûl ile bilâ-mukâvemet harbiye dâiresini ve bütün Beyoğlu ve bi'l-cümle kışlaları ve köprüyü işgâl eylemiş ve bir iki saate kadar bi'l-cümle payitaht mevâki'i askeriyesinin işgali me'mul idüğü şimdi karargâhtan alınan telgrafnâme üzerine tebşir olunur.

Fî 11 Nisan

9.30 akşam müsta'celdir. Rumeli Ordusu bu gece İstanbul'a girdi. Harekât-ı askerîye şâyân-ı tahsin ü takdir bir faaliyetle icra olundu. Ciddi bir mukavemete tesadüf edilmeksizin şehir işgal edildi. Yeni ordu şehri muhafaza ediyor. Şimdiki hâlde sükunet hüküm-fermâdır.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Tahta Çıkışı Vesilesiyle Yüz Bir Pare Top Atışı Yapıldığına Dair Belge⁷⁶

1327 senesi rebî'ü'l-âhiri yedinci ve 1325 senesi nisanı on dördüncü salı günü saat altı buçukda a'yân ve meb'ûsândan mürekkeb meclis-i umûmî-i millî hâlinde ictima' eden heyette okunan (...) Şeyhülislâm Mehmed Ziyaeddin Efendi imzasıyla (...) bulunan fetvâ-i şerifde mûnderic tahtından hal' ciheti rüchân-ı kalîl ile bi'l-ittifak kabul olunarak Sultân Abdülhamid Hânı hilâfet-i İslâmiye ve saltanat-ı Osmâniye'den iskât ve veliahd-ı meşru' Mehmed Reşad Efendi Hazretleri Sultân Mehmed Hân-ı hamis ünvânıyla makâm-ı hilâfet ve saltanata is'âd ve eclâsı edildiğinden mevaki'-i mu'tâdeden yüz bir pâre top endahtıyla cülûsu hümâyûnun i'lân kılındığı

76 BOA, HR.SFR.04, nr. 835/33, 28 04 1909.

V. Mehmed'in, -"taklid-i seyf" de denilen ve biatten sonra gerçekleşen kılıç alayı,⁷⁷ 11 Mayıs 1909 (Hicrî 20 Rebûlâhîr 1327) tarihinde Eyüp Sultan'da cülus yolunda düzenlenmiştir. Dolmabahçe'den Söğütlü yatıyla giden padişahı iskelede, yeni bestelenen Sultan Reşad marşını çalan Ertuğrul mızıkası, şehzâdeler, vükelâ, âyan üyeleri ve mebuslar karşılamıştır.⁷⁸

Tören için, Eyüp Camii ve türbesi bayraklarla, halılarla süslenmiş, türbenin içerisine III. Ahmed döneminden kalma değerli bir kumaşla örtülü taht kurulmuştur. Türbedarlar tarafından tutulan buhurdanlardan yayılan kokular arasında önce camiye, sonra türbeye gelen padişah hazırlanan yere oturmuş, tahtın karşısındaki sehpa üzerine yerleştirilmiş olan Hz. Ömer'in kılıcını alıp öpmüştür. Sonra kılıcı, Konya Mevlevî Dergâhı Postnişini Çelebi Abdülhalim Efendi'ye vermiş, o da aldığı kılıcı Fatıha Sûresini okuyup, dua ettikten sonra padişahın beline bağlamıştır. Sonrasında Sultan Reşad'ın iki rekat namaz kılması ve Sütlüce Tekkesi Şeyhi Elif Efendi⁷⁹ tarafından sakal bırakma duasının yapılmasıyla merasim tamamlanmıştır.⁸⁰

Sultan Reşad, yüksek rütbeli devlet ricali ile askerî "Padişahım çok yaşa" sözleri arasında cami kapısı önünde bulunan arabaya binmiştir. Edirnekapıdan şehre girerek Fatih'in türbesini ve Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saâdet dairesini ziyaret etmiş ve yol kenarlarında biriken halkın coşkun tezahüratları arasında, Söğütlü vapuruyla Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür.⁸¹

77 Osmanlı padişahlarının tahta çıkmalarından sonra kılıç kuşanmaları münasebetiyle yapılan tören (bk. Abdülkadir Özcan, "Kılıç Alayı", *DİA*, C. 25, Ankara 2002, s. 408 - 410).

78 BOA, *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT)*, nr. 2801/78, 13 R 1327/ 4 Mayıs 1909; *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; M. N. Haskan, *Eyüp Sultan Külliyesi / Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla / Eyüpsultan Tarihi*, C. 2, Ankara Ocak 2008, s. 451.

79 (1850-1927) İstanbul Sütlüce'de Hasîrizâde Dergâhı'nda doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. Babası dergâhın şeyhi Ahmed Muhtar Efendi, annesi Tiryâkîzâde Hasan Paşa'nın kızı Fatma Biâse Hanım'dır. Âlim ve şair olan Elif Efendi, Hasîrizâde Sa'dî Dergâhı'nın son şeyhidir (bk. Nihat Azamat, "Elif Efendi, Hasîrizâde", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 37 - 38).

80 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; M. N. Haskan, *Eyüp Sultan Külliyesi*, C.2, s. 451.

81 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; A. Özcan, "Kılıç Alayı", s. 408 - 410.

Sultan Reşad Kılıç Kuşanma Merasimi İçin Giderken⁸²

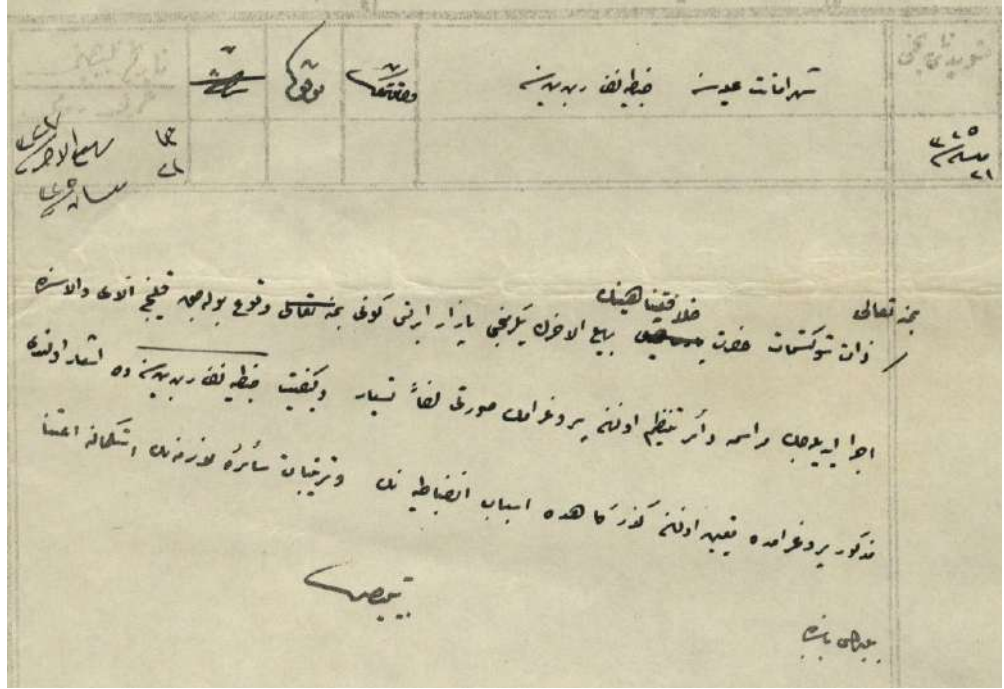

Sultan Reşad'ın Kılıç Kuşanma Merasimi⁸³

82 M. N. Haskan, *Eyüp Sultan Külliyesi*, C.2, s. 448.

83 İ. Ortaylı, "Eyüp'te Bir Türbe; Sultan V. Mehmed Reşad", s. 112 - 115; <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/culus-yolu/1042>.

Sultan Mehmed Reşad Han'ın 20 Rebü'lâhir 1327 Tarihinde Yapılacak Kılıç Alayı Merasimine Ait Programın Şehremâneti ve Zabtiye Nezâretine İrsâline Dair Belge⁸⁴

Şehremâneti Aliyyesine (...) (...)

13 Reb'ü'l-âhir sene [1]327 / 21 Nisan sene [1]325

Bi-mennihî-teâlâ zât-ı şevket-simât-ı hazret-i hilâfet-penâhînin rebî'ü'l-âhirin yirminci pazar ertesi günü vuku' bulacak kılıç alayı vâlâsında icrâ edilecek merâsime dâir tanzîm olunan programın sûreti leffen tesyâr ve keyfiyet (...) (...) de iş'âr olundu mezkûr programda ta'yîn olunan güzergâhta esbâb-ı inzibâtiyenin ve tertîbât-ı sâire-i lâzîmenin eşkâline i'tinâ buyurulması bâbında

84 BOA, DH.MKT, nr. 2801/78, 13 R 1327/ 4 Mayıs 1909.

65 yaşında padişah olan Mehmed Reşad'ın, II. Abdülhamid'in padişahlığı sırasında sarayda kapalı bir hayat yaşayıp, devlet işlerinde tecrübe edinmemiş olması sebebiyle yönetim, daha çok İttihat ve Terakki Partisi'nin (Birlik ve İlerleme Partisi) ileri gelenlerinden Enver Paşa, Talat Paşa ve Cemal Paşa'nın idaresinde kalmıştır. II. Abdülhamid'i tahttan indirip, kendilerine yakın isimlerden bir hükûmet kurulmasını sağlayan İttihat ve Terakki Partisi'nin, Kanun-i Esasi'yi⁸⁵ de güncellemesiyle padişahlık kurumu bir nevi göstermelik hâle gelmiştir. Sultan Reşad, saltanatının ilk günlerinde adi suçluların, özellikle 31 Mart Olayı ile ilişkili, İttihat ve Terakki Partisi aleyhtarı siyasi suçluların kent meydanlarında asılmalarına onay vermeyeceğini söylemesine rağmen, İttihat ve Terakki Fırkası idarecilerinin ısrarlarına karşı gelemeyip onay vermek zorunda kalmıştır.⁸⁶

Devlet işlerine neredeyse hiç karışmayan, anayasanın padişaha tanıdığı yetkileri bile kullanamayan Sultan Reşad, ittihatçılara boyun eğmesini eleştirenlere de saltanatın bekası için böyle davranmak zorunda olduğunu aksi takdirde ittihatçıların Cumhuriyeti ilan edeceklerini söylemiştir.⁸⁷

Halkını tanımak ve onlarla konuşmak için sık sık gezilere çıkan, din ve ırk ayrımı yapmaksızın herkesle görüşen, hayır kurumlarına bağışlarda bulunan Sultan Reşad'ın saltanatı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ülke yönetiminde etkili olduğu, -hükümet değişikliklerini beraberinde getiren- siyasi sıkıntıların yaşandığı bir dönemdir. Dokuz yıl süren bu dönemde, Doğu'da Kürt, Adana'da Ermeni, Rumeli'de 1910 tarihinde Arnavut ayaklanmaları olmuştur. Sultan Reşad 1911'de, Arnavut nüfusunun yoğun olduğu Üsküp, Kosova, Priştine ve Manastır gibi vilayetleri kapsayan Rumeli gezisine çıkmıştır. Priştine'de Sadrazam Hakkı Paşa'nın padişah adına okuduğu beyannâmede, "geçen seneki isyanlardan dolayı mahkum olan ve hâlen yargılanan siyasî suçluların affedildiği, borç diyetlerinin sulhen halledilmesi noktasında diyetlerin hazineден verileceğini, Arnavut evlatlarının kan gütmek adetini terk etmelerini ve haklarını kanunlarla aramaları" yer almıştır. Fakat bu gezi, İttihat ve Terakki idaresiyle Arnavutlar arasındaki barışı sağlayarak durumu düzeltmek için yeterli olmamıştır. Bu durumu Halit Ziya Uşaklıgil şöyle anlatmaktadır; "Bütün gidilen yerlerde halk arasında unsur, mezhep, emel, mefkûre farkları silinmiş gibiydi. ... Bütün bir halk kütlesi, hangi mezhep ve unsura mensup

85 1876 yılında kabul edilen Osmanlı Devleti anayasası (bk. M. Akif Aydın, "Kânûn-ı Esâsî", *DiA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 328 - 330).

86 <https://www.academia.edu/6693823/Osmanli20>

87 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570.

olursa olsun, şu saatte tek bir vücut olmuşa benziyordu. Sanki bütün şahsî ve hususî ihtiraslar unutulmuş, tefrikaya, ihtilâfa bâdî olan bütün duygular bir tarafa atılarak herkes tek bir noktada birleşmiş gibiydi. Bu öyle bir mestî hengâmesi idi ki devamı esnasında, böyle nasıl başladıysa öyle devam edecek zannını verebilirdi. ... Ben de gerek seyahat esnasında, gerek avdetinde artık Rumeli ihtilâcının sükûna mübeddel olduğuna kanaat etmişim. Bu kanaat çok sürmedi. ... (Keşke) her gecenin sabahı ona uygun olabilseydi. ... (Ama öyle olamadı ve) Netice olarak, ... seyahat-i şahanedan beklenen fevâid tamamıyla iflas etmiştir.”⁸⁸

V. Mehmed dönemi, Osmanlı-İtalyan delegeleri arasında imzalanan Uşi Antlaşması’yla sonlandırılan, Afrika’daki hâkimiyetin sona erdiği Trablusgarp Savaşı; Balkanlardaki ve Ege adalarındaki Osmanlı hâkimiyetinin son bulduğu Balkan Savaşları; kapitülasyonların kaldırıldığı I. Dünya Savaşı ve içinde 3 Kasım 1914 - 9 Ocak 1916 tarihleri arasında Çanakkale Boğazı’nda cereyan eden, çok sayıda yetmiş insanın kaybedilmiş olmasına rağmen büyük bir askeri başarı kazanılan Çanakkale Savaşı ile tarihimizde iz bırakmıştır.⁸⁹

Sultan Mehmed Reşad 1915 yılındaki Çanakkale Zaferi’nden sonra “Kim Allah yolunda bir askerinin teçizatını temin ederse bizzat gaza yapmış olur” (*Men cehheze gâziyen fi sebîlillah fekad gazā* من جهز غازياً في سبيل الله فقد غزا) hadis-i şerifine dayanarak, Şeyhülislam Hayri bin Avni el-Ürgübi’nin fetvası ile “gazi” ünvanını almıştır. Bundan sonraki dönemde de paralarındaki “Han Mehmed bin Abdülmecid el-Muzaffer dâima” ibâresinin yazılı olduğu tuğranın yanında yer alan Reşad kelimesi kaldırılarak yerine “el-gazi” yazılmış ve yeni paralar “el-gazi” yazılı tuğra ile darbedilmiştir.⁹⁰

88 Sedat Uyar, “Sultan Mehmed Reşad’ın Kosova Ziyareti”, <https://www.dunyahulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-mehmed-resadin-kosova-ziyareti-h235135.html>; E. Doğan - F. Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, s. 41 - 95; Nesimi Yazıcı, “Sultan Reşadın Rumeli Seyahati Sırasındaki Deniz Yolculuğu (Haziran 1911)”, 2. *Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler (1 - 4 Kasım 2013)*, C. II, Bodrum Haziran 2015, s. 28 - 54.

89 Zekeriya Kurşun, “Çanakkale Muharebeleri”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 205 - 208; Hasan Tevfik Güzel, “-Hasta Adam- Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, Bahar 2017, s. 78 - 118; Ozan Arslan, “I. Dünya Savaşı Başında Kapitülasyonların İttihad ve Terakki Yönetimi Tarafından Kaldırılması ve Bu Gelişme Karşısında Büyük Güçlerin Tepkileri”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, S. 1, 2008, s. 261 - 278; <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/balkan-harbi/>; Hüsnü Özlü, “Arşiv Belgeleri Işığında Balkan Savaşları’nda Ege Adaları’nın İşgali Süreci”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, Güz 2012, s. 9 - 32; C. Küçük, “Mehmed V”, s. 418 - 422.

90 <http://kuranikerim.com/kutubi-sitte/990.html>; Cüneyt Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul 1987, s. 20, 23.

Çanakkale İçin Dua Ederken Sultan Reşad⁹¹

İstanbul Ziyareti Sırasında II. Wilhelm ve Sultan Reşad⁹²

91 <http://www.ekremlugraekinci.com/makale.asp?id=954>

92 <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-v>

Bu mesele beyânında eimme-i hanefiyyeden cevab ne vechiledir ki Halife-i Resûl-i Rabbu'l-ibâd halledallâhu teâlâ hilâfetehu ilâ yevmi't-tenâd Sultân Mehmed Reşad Hân-ı hâmis efendimiz hazretlerinin bu def'a şer'an vukû' bulan sefer-i hümâyûn-ı nusret-makrûn-ı meserret meşhûnlarında bi-hulûsi'l-bâl techiz ve irsâl buyurdıkları asâkir-i islâm nasarahümullahu'l-meliki'l-allâm düşmen-i dîn ü millet olan kavm ile cihâd-ı fî sebîlillâhi teâlâ azze şânuhu niyyet-i hâlisânesiyle muharebe ve mukâtele etmeleriyle, *Men cehheze gâziyen fî sebîlillah fekad gâzâ* hadis-i şer'îfi mantûk-ı münîfi üzre halife-i müşârünileyh efendimiz hazretlerinin gâzi oldukları şer'an mütehakkuk olmağla cemi' evâmir ve mehâfil ve menâbirde husûsan hutbelerde gâzi unvânıyla nâm-ı nâmî-i şâhâneleri tavsîf ve tilâvet olunmak meşrû' ve müstahsen olur mu beyân buyrula

El-cevab: Allâhu teâlâ â'lem: Olur

Ketebehû el-fakir ileyhi teâlâ Hayri bin Avni el-Ürgübi âfa anhû

Sultan V. Mehmed döneminde, İttihat ve Terakki Partisi önde gelenleri, sultanın adını taşıyan Reşad altınını piyasaya sürmüşlerdir.⁹⁴

Reşad dönemi paralarının üzerinde, “Han Mehmed bin Abdülmecid el-Muzaffer dâima” ibaresi ile Reşad ismi, arka yüzlerinde de “azze Nasara / duribe fi Kostantaniye 1327” yazılıdır. Ayrıca Bursa, Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova seyahatleri sebebiyle darp yeri Bursa, Edirne, Selanik, Manastır ve Kosova (duribe fi Bursa, duribe fi Edirne, duribe fi Selanik, duribe fi Manastır, duribe fi Kosova) olan altın ve gümüş paraları da vardır.⁹⁵

Sultan Mehmed Reşad bin Abdülmecid Han Adına Kostantaniye’de Darb Edilen Altın 500 Kuruş⁹⁶

Sultan Mehmed Reşad’ın Bursa Seyahatı Dolayısıyla Darb Edilen Altın 100 Kuruş⁹⁷

94 N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349.

95 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 11, 12.

96 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 67.

97 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 85.

Ayarı binde 916.66 (22-24) olan Reşad dönemi ziynet altınlarının çapları evvelki sultanın ziynet altınlarına göre küçültülmüş ve tarihi de değiştirilerek sultanın cülus tarihi olan Hicrî 1327 yazılmıştır.⁹⁸

500 Kuruş Ziynet Altını⁹⁹

Sultan Reşad, Mısır'da adına para basılan son Osmanlı padişahıdır. Gümüş, bronz ve nikel olarak basılmış olan Mısır madeni paraları, sultanın 2,3,4, ve 6. saltanat yıllarına aittir.¹⁰⁰

Mısır Gümüş 20 Kuruşu¹⁰¹

Tarihe meraklı olan Sultan Reşad, padişah olduktan sonra dönemin önde gelen tarihçi ve eğitimcilerinden Abdurrahman Şeref Efendi'yi vakanüvis¹⁰² tayin etmiştir.¹⁰³

98 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 20.

99 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 72.

100 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 51.

101 C. Ölçer, *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, s. 95.

102 Zamanın hadiselerini kayıtla vazifeli bulunan resmî devlet tarihçisi (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 1321).

103 Mehmet Demiryürek, "Tarih-i Osmani Encümeni ve Mehmet Fuad Köprülü", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 36, S. 36, Kış 2013, s. 119 - 128.

“Şehzâdeliğimde günde üç saat tarih okudum. Çünkü medar-ı iştilal olacak başka bir şeyim yok idi. Bu münasebetle osmanlı tarihlerini kâmilen okudum. Bu tarihlerdeki noksan pek ziyade mütebâriz olduğu gibi tekmil vekayii cem‘ ve edvârı muhtevi bir tarih bulunmadığını da maatteessüf gördüm. Müellifât-ı makbule-i Osmaniye meyanında güzel ve şerâit-i lâzıme ile müdellel bir Tarih-i Osmani mevcut olduğunu arzu ederim. Böyle bir tarihin ezher cihet mükemmel olması matlûb olduğundan Bâb-ı âli‘den bulundurulacak vak‘a-nüvîs ve memurinden maada zabitanadan da mâlumat sahibi olanlardan birkaç zattan mürekkep bir komisyon teşkilini sadrazam paşaya söyleyeceğim, zabitanamızın vekayi-i askeriyeyi daha iyi yazacakları bedihidir. Böyle bir tarih telif edildiği takdirde masarifini ben kendi kesemden tesviye edeceğim.” diyen Sultan Reşad, daha sonra vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey’e de, “Otuz senedir tarih mütalaasıyla vakit geçiriyorum. Fakat Osmanlıların bidayet-i zuhûrundan zamanımıza kadar aynı üslupta, aynı mükemmeliyette yazılmış tam bir Tarih-i Osmani’ye tesadüf edemedim. Bütün vekayi hep perakende eserlerde mestur. Binaenaleyh bütün vesikalar tetkik edilerek mükemmel ve bî-tarafâne bir tarih vücuda getirilmesini arzu ederim” diyerek Osmanlı tarihi yazılması amacıyla Tarih-i Osmanî Encümeni’nin kuruluşuna öncülük etmiştir.¹⁰⁴

Birçok İstanbul semtine, Anadolu kasaba ve köylerine *Reşadiye* adının verildiği bu dönemde, bandonun yer aldığı “iyd-i millî” denen bayramlar ve okulların mektep seyirlerine¹⁰⁵ çıkmaya başlaması sosyal hayatta görülen yeniliklerdir.¹⁰⁶

Sultan Reşad dönemi, ittihatçıların Türklük şuurunu artıran politikaları ve savaşların etkisiyle millî birlik ve demokrasi fikrinin geliştiği, eğitimde, hukukta ve sosyal alanda millî Türk devletinin temellerinin atıldığı bir dönem olmuştur.¹⁰⁷

104 M. Demiryürek, “Tarih-i Osmani Encümeni ve Mehmet Fuad Köprülü”, s. 119 - 128.

105 Havaların ısındığı ilkbaharda öğrencilerin, hazırlanan öküz arabaları veya denizden gidilecekse kayıklara bindirilerek mesire yerlerine götürülmesidir (bk. N. Yazıcı, “Osmanlı Sosyal Hayatından Bir Kesit: Tanzimat Döneminde Mesire”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 3 - 4, 1999, s. 253 - 258).

106 N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349.

107 C. Küçük, “Mehmed V”, s. 418 - 422; İ. Ortaylı, “Eyüp’te Bir Türbe; Sultan V. Mehmed Reşad”, s. 112 - 115.

Sultan Mehmed Reşad¹⁰⁸

Sultan Reşad'ın Cuma Selamlığından Sonra Üsküdar Yeni Valide Camii'nden Çıkışı¹⁰⁹

108 <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=954>

109 *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Fotoğraf Albümü*, TBMM Millî Saraylar Yayını, Ankara 2017, s. 38.

MEŞHED-İ HÜDAVENDİGAR (<https://islamansiklopedisi.org.tr/hudavendigar-meshedi>)

2.2. İmar Faaliyetleri

2.2.1. Reşadiye Kışlası

Reşadiye Kışlası¹¹⁰

1914 tarihinde Bakırköy’de Sultan V. Mehmed Reşad tarafından Osmanlı ordusuna süvari yetiştirmek amacıyla inşa ettirilmiş ve ordunun 1. Kolordu süvari birliklerine bağlı bölükleri buraya yerleştirilmiştir. Kışla, 1919 yılında İstanbul’un işgaliyle beraber Fransızların -çoğunluğu Cezayirli, Faslı ve Senegalli Müslüman askerlerden oluşan- Jiffar Ordusu tarafından kullanılmıştır. Askerlerin ibadeti için inşa edilmiş bir camisi, barınma mekânları, idarî birimleri, ahırları ve tâlim alanları ile birlikte geleneksel kışla mimarisi özelliklerinde inşa edilmiş olan yapının, “Akıl Hastanesi Camii (Reşadiye Camii)” adıyla tek mekânlı camisi günümüzde işlevine devam etmektedir.¹¹¹

Kışla, Mazhar Osman’ın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla 1924 yılından itibaren “İstanbul Emrâz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi (Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi)” adıyla hizmet vermeye başlamıştır. Hastane, Osmanlı Devleti’nin resmî ve en büyük akıl hastanesi olan, Üsküdar Atik Valide Külliyesi’nde yer alan Toptaşı Bimârhanesi’nin fiziksel koşullarının yetersizliği nedeniyle taşınması

110 İlknur Türkoğlu, “Bakırköy Akıl Hastanesi’nde Kültür Katmanları”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 272, Ağustos 2016, s. 12 - 16.

111 Deniz Aydın - Zeynep Eres, “20. Yüzyıl Başında Bakırköy: Tarihi Haritalarda Geçmişin İzini Sürmek”, *Mimar.İst / Mimarlık Kültürü Dergisi*, Yıl 18, S. 61, Kış 2018, s. 38 - 45; İ. Türkoğlu, “Bakırköy Akıl Hastanesi’nde Kültür Katmanları”, s. 12 - 16; Tülin Çoruhlu, “Reşadiye Kışlası”, *DBİst.A.*, C. 6, İstanbul 1994, s. 318.

ile kurulmuştur. Hastanenin kurucusu ve ilk başhekim, 1920 tarihinde Toptaşı Bimârhanesi başhekimliğine getirilen, Türk psikiyatrisinin gelişmesinde büyük katkısı bulunmuş Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman'dır.¹¹²

Reşadiye Kışlası Kitabesi¹¹³

2.2.2. Seferli Koğuşu

Enderun¹¹⁴ Teşkilatı'nın önemli bir birimi olan Seferliler teşkilatı, 1635 yılında IV. Murad tarafından kurulmuştur. Teşkilatın koğuş binası, 18. yüzyılın başında Sultan III. Ahmed tarafından yaptırılmıştır.¹¹⁵

112 Şahap Erkoç - Fulya Kardeş - Fatih Artvinli, "Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin Kısa Tarihi", *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, C. 24, (25. Yıl Özel Sayı), 2011, s. 1 - 12; İ. Türkoğlu, "Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Kültür Katmanları", s. 12 - 16; T. Çoruhlu, "Reşadiye Kışlası", s. 318.

113 İ. Türkoğlu, "Bakırköy Akıl Hastanesi'nde Kültür Katmanları", s. 12 - 16.

114 Osmanlılar'da idarî ve askerî kadronun yetiştirilmesi için teşkil edilen saray eğitim kurumu (bk. Mehmet İpşirli, "Enderun", *DİA*, C. 11, İstanbul 1995, s. 185 - 187).

115 <http://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/seferli-ko%C4%9Fu%C5%9Fu>

Padişahların çamaşırlarını, özellikle sarığını törenle yıkayan ve padişahla birlikte seferlere katılanlardan oluşan bu koğuşun, revağı¹¹⁶ oluşturan sütunlarının mermer mukarnaslı başlıklarından bir kısmı Sultan V. Mehmed Reşad tarafından kademeli düz başlıklarla değiştirilmiştir. Ayrıca yapıya, Mehmed Reşad tarafından doğrudan hazineye bağlandığını belirten, sultanın tuğrasının da yer aldığı kitabeli, küfeki taşından sade bir portal¹¹⁷ eklenmiştir. Yapı, günümüzde sergi sarayı olarak kullanılmaktadır.¹¹⁸

Seferli Koğuşu'nun Sultan Reşad Tuğralı Kitabesi¹¹⁹

Enderun Seferlileri Koğuşu olan bu dâire-i emîrû'l-mü'minin es-Sultân el-Gâzi Mehmed Reşâd Hân Hazretleri'nin emr ü fermân-ı mülûkâneleriyle ta'mir ve hazîne-i hümâyûna ilhâk edilmiştir.

1335 Ketebehû Kâmil (Milâdî 1916 / 1917)

116 Bina duvarına bitişik, üstü örtülü, önü açık, galeri şeklindeki mimari mekân. Genellikle bir binanın avlusunda ya da dış cephelerinde yer alan revak, çatısı kemerlerle birbirine bağlanan sütunlarla desteklenmiş, yarı kapalı, uzunlamasına bir mekân hâindedir (bk. Selçuk Mülayim, "Revak", *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 22 - 24).

117 Genellikle, bir kamusal yapıya giriş-çıkışı sağlayan anıtsal kapı (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 193, 228).

118 <http://topkapisarayi.gov.tr/tr/content/seferli-ko%C4%9Fu%C5%9Fu>

119 <http://www.ottomaninscriptions.com/verse.aspx?ref=list&bid=3035&hid=4889>

2.2.3. Kosova Hüdavendigâr Meşhedi Onarımı ve Medrese İnşası

Meşhed-i Hüdavendigâr¹²⁰

1389 tarihinde kazandığı I. Kosova Meydan Savaşı'nda, savaş meydanında kendisinden yardım isteyen Miloş Obiliş isimli bir Sırp askere yardım etmek için eğildiği sırada, bu asker tarafından şehid edilen I. Murad Hüdavendigâr adına, şehid edildiği yerde oğlu Yıldırım Bayezid tarafından 1395-1400 tarihleri arasında inşa ettirilen türbedir. Sultan Murad'ın cesedi tahnî¹²¹ edilerek Bursa Hüdavendigâr Külliyesi'ndeki asıl türbesine götürülüp iç organlarının buraya gömülmesiyle makam türbesi ve meşhed (şehitlik) olarak anılmıştır.¹²²

Türbe, etrafı yüksek bir duvarla çevrili avlu içerisinde, avlu duvarının ortasındaki kapı girişinin yanında yer aldığını bildiğimiz, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan fakat günümüze ulaşamayan Abdülaziz Çeşmesi (1866-1867); türbenin güneybatısında, avlu

120 <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudavendigâr-meshedi>

121 Ölüyü bozulmaması için muayyen formül dâhilinde ilaçlama (bk. F. Devellioğlu, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s. 1191).

122 Hamza Gündoğdu, "Kosova'da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Türbe Geleneği", *Turkish Studies Dergisi (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 9/10, Fall 2014, s. 615 - 638; S. Eyice, "Hudâvendigâr Meşhedi", *DİA*, C. 18, İstanbul 1998, s. 295 - 296.

girişinin tam karşısına Sultan II. Abdülhamid tarafından inşa ettirilmiş olan iki katlı Selamlık Binası (1896); Kosova Yakovalı tüccar Ali Hacı tarafından yaptırılan Ali Hacı (Selamlık) Çeşmesi (1898); Sultan Reşad Çeşmesi (1911) ve birkaç kabirle birlikte bulunmaktadır.¹²³

İlk şekli tam olarak bilinmeyen fakat baldaken¹²⁴ düzenlemeli ve üzerinin kubbe ile örtülü bir yapı olduğu düşünülen türbenin plan şeması geçirdiği onarımlar neticesinde değişmiştir. Bugün türbe, kesme taştan kare planlıdır. Yapı, sekiz köşeli taş kasnak üzerine oturan kurşun kaplı, alemlî kubbe ile örtülüdür. Girişte, yuvarlak kemerlerle birbirine bağlanan dört sütundan oluşan giriş revakı bulunmaktadır. Revak üzeri kubbe ile örtülüdür.¹²⁵

Yapıldığından günümüze kadar birçok onarım geçirmiş olan türbenin, “Milleti görmek üzere gelişimden ve karîben Meşhed’i ziyaret edeceğimden dolayı pek ziyâde mesrûrum. Bu seyahati ihtiyârdan maksadım anâsır arasında i’tilâfa hizmettir. Bu maksadın husûlünü görmekle memnûniyet ve mesrûriyetim mütezâyiddir.” diyen Sultan Reşad tarafından yaptırılmış olan onarımı 1911 yılındaki Kosova ziyareti öncesi gerçekleşmiştir.¹²⁶

Bu onarımı belgeleyen mermer kitabesi, türbenin giriş kapısı üzerinde yer almaktadır. Kosova merkez nâibi Yenişehirli Hüseyin Şevket Efendi tarafından tâlik hatla yazılmış olan kitabenin tamir tarihi, *-ta‘zîm eyleriz-* ifadesinin ebced¹²⁷ hesabıyla hesaplanmasıyla elde edilen Hicrî 1327’dir (Milâdî 1909).¹²⁸

123 H. Gündoğdu, “Kosova’da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Türbe Geleneği”, s. 615 - 638.

124 Kubbe ya da piramidal çatıyla örtülü kare, çokgen veya daire planlı, sütunlarla taşınan küçük, açık strüktür (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 34).

125 H. Gündoğdu, “Kosova’da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Türbe Geleneği”, s. 615 - 638.

126 Kemalettin Kuzucu, “Balkanlar’da Son Osmanlı Padişahı: Sultan V. Mehmed Reşad’ın 1911 Yılındaki Rumeli Seyahati”, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, C. 2, S. 2, 2017, s. 1 - 39.

127 Eski sâmi alfabe sırasına göre tertiplenmiş, Arapça’ya mahsus sesleri gösteren harfler ilave edilmiş ve bu sıraya göre harflere, birden ona sıra ile, ondan yüze onar onar, yüzden bine yüzer yüzer olmak üzere birer sayı değeri verilmiş olan Arap harflerinin diziliş sırası ve bütünü (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 224).

128 S. Eyice, “Hüdâvendigâr Meşhedi”, s. 295 - 296; Nimatullah Hafız - Mücahit Asım, “Priştine Kitâbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, C. 11, S. 11, Ankara 1978, s. 205 - 216.

پك حراب اولمش ایدی بو تر به شاه مراد
 امر و فرمان ایلدی تعمیرینه سلطان رشاد
 بو ظرف تاریخی یاد ایتدیرن بوملته
 روح پاکي شاد ایدن او شاد عالی همته
 عرض ایدوب بوجوه تاریخی (تعظیم ایلوز)
 مشهدك احیاسنی (شوکت) سعادت بللوز

Pek harâb olmuş idi bu türbe-i Şâh Murâd
 Emr u ferman eyledi ta'mirine Sultan Reşâd
 Bir zafer târîhini yâd etdiren bu millete
 Rûh-ı pâk-i şâd eden o şâh-ı âli himmete
 Arz edib bu cevher tarihi (ta'zîm eyleriz)
 Meşhedin ihyâsını (Şevket) saâdet belleriz

Sultan Abdülaziz döneminde bugünkü plan ve özelliklerine kavuşan türbe, kesme taştan inşa edilmiş kare planlı bir yapıdır. Sekiz köşeli kasnak üzerine oturan kurşun kaplı kubbeye örtülüdür. Türbenin her cephesine demir şebekeli ikişer pencere açılmıştır. İç mekânda niş içerisine yerleştirilmiş olan pencerelerin sivri kemerli alınlıkları vardır. Giriş kapısı önünde, ikisi türbe duvarına bitişik, üç yuvarlak kemerle birbirine bağlı toplam dört sütunlu ve üzeri kubbe ile örtülü bir revak vardır. Üç yanı açık revak sütunlarının araları sonraları camekânla kapanmış ve kemer köşeleri kalemişiyle süslenmiştir.¹²⁹

129 H. Gündoğdu, "Kosova'da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Türbe Geleneği", s. 615 - 638.

Sultan Mehmed Reşad'ın Rumeli Seyahati Sırasında Hüdevendigar Meşhed¹³⁰

Meşhed-i Hüdevendigar¹³¹

130 <https://islamansiklopedisi.org.tr/hudavendigâr-meshedi>

131 Oya Şenyurt, "Kosova'da Murad Hüdâvendigâr Türbesi ve Ek Yapıları", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 29, Numara: 2, 2012, s. 285 - 311.

Sultan Reşad'ın Kosova Ziyareti Dolayısıyla Süslenen Priştine İstasyonu¹³²

Türbe içerisinde, ortada Murad Hüdavendigâr'a ait sanduka bulunmaktadır. Sanduka günümüzde ahşap bir platform üzerinde yer almaktadır.

Murad Hüdavendigâr'ın Sandukası¹³³

132 <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/kosovayi-ziyaret-eden-son-osmanli-padisahi-h278424.html>

133 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sultan-murad-turbesine-yogun-ziyaretci-iligisi/958424>

Sultan Murad Türbesi'nin son restorasyonu, 26 Ağustos 2004 tarihinde Priştine'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Kosova Geçici Özerk Yönetim Kurumlarını (Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı) Temsil Eden Kosova'daki BM Geçici Yönetimi (UNMIK) Arasında Yapılan Kültürel İşbirliği Anlaşması"na dayanarak hazırlanan Kasım 2004 tarihli protokol ile 2005 Mayıs ayında başlamış, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Diyanet Vakfı işbirliği ve Kosova'nın katkılarıyla sekiz ayda tamamlanmıştır.¹³⁴

Mehmed Reşad tarafından Meşhed-i Hüdavendigâr yakınına bir de medrese yaptırılmıştır. Medresenin inşa edileceği yere otağ-ı hümâyûn kurulmuş ve burada yapılan merasimle ilk taşı bizzat sultan dualarla temele koymuştur.¹³⁵

2.2.4. Kosova Sultan Reşad Çeşmesi

Hüdavendigâr Meşhedi girişi karşısında, duvara bitişik olarak, mermerden inşa edilmiştir. Tek lüleli çeşmenin ayna taşı, her iki yanından dikdörtgen sütunla sınırlanmıştır. Çeşmenin Sultan Reşad tarafından yaptırılmış olan onarımının tarihi, kitabenin son satırında geçen *-feyzgâh-ı ittihâd-* ifadesinin ebced hesabıyla hesaplanmasıyla elde edilen Hicrî 1329 (Milâdî 1911) tarihidir.¹³⁶

Kosova Sultan Reşad Çeşmesi¹³⁷

134 <http://tdvcamiler.com/index.php/2017/01/30/sultan-murat-hudavendigâr-turbesi-restorasyonu/>; <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss741m.htm>.

135 K. Kuzucu, "Balkanlar'da Son Osmanlı Padişahı: Sultan V. Mehmed Reşad'ın 1911 Yılındaki Rumeli Seyahati", s. 1 - 39; O. Şenyurt, "Kosova'da Murad Hüdâvendigâr Türbesi ve Ek Yapıları", s. 285 - 311; H. Gündoğdu, "Kosova'da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Türbe Geleneği", s. 615 - 638.

136 Mehmet Z. İbrahimgil - Neval Konuk, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, C. 1, Ankara 2006, s. 467; S. Eyice, "Hüdâvendigâr Meşhedi", s. 295 - 296.

137 M. Z. İbrahimgil - N. Konuk, *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, s. 467.

Çeşmenin sülüs hatlı mermer kitabesi, Kosova merkez nâibi Yenişehirli Hüseyin Şevket Efendi'ye aittir.¹³⁸

Şehriyâr-ı zî âsım şâhîñşâh-ı âli nejat
Teşnigân-ı meşhed-i âb-ı keremle kıldı şâd
Eyledi ihyâ bu râna çeşmeyi Sultân Reşâd
Çıktı bir tarih-i Şevket feyzgâh-ı ittihâd

2.2.5. Yalova Sultan Reşad Çeşmesi

Yalova Güneyköy'de bulunan çeşme 1882 tarihinde Mehmed Reşad tarafından yaptırılmıştır. Üst üste yerleştirilmiş iki altıgen kaide üzerine inşa edilmiş semerdamçatılı¹³⁹ çeşmenin yüksekliği 365 cm, genişliği 220 cm'dir. Üzerinde Sultan

Reşad tuğrasının da bulunduğu tarihi çeşmenin kitabesi 54x70 cm ebâdındadır.¹⁴⁰

Denizlerin ve karaların padişahı Sultân
Reşâd

Hakkın dostu ve tevkîfine mazhar
Bütün himmeti şâhânesi hayra yakın
Cenâb-ı hak onu hayırların ecrine
nâil etsin

Bu çeşmeden su içenler şâd olsun, şifaya
kavuşsun

Susayanlar su içmekten asla geri
kalmasın

Yalova Sultan Reşad Çeşmesi¹⁴¹

138 S. Eyice, "Hudâvendigâr Meşhedi", s. 295 - 296.

139 Kare planlı bir yapıyı örten primidal biçimli kırma çatı (bk. M. Sözen - U. Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, s. 213, 239).

140 <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturenvanteri/mehmet-resat-han-cesmesi>

141 <http://yalovakentmuzesi.gov.tr/tarihi-eserler/mehmet-resat-han-cesmesi/>

2.2.6. Bahariye (Beşiktaş) Mevlevihanesi Onarımı

Bahariye Mevlevihanesi¹⁴²

İstanbul Bahariye Mevlevihanesi, Eyüp Bahariye’de Silahtarağa Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Mevlevihane, Beşiktaş Mevlevihanesi adıyla ilk olarak 1613 yılında Sadrazam Ohrili Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. 1867-1868’de Sultan Abdülaziz tarafından Çırağan Sarayı’nın inşası için yıktırılan Mevlevihane önce 1867 yılında geçici olarak Fındıklı’da Karacehennem İbrahim Paşa Konağı’na, 1870’te de Maçka sirtlarında yaptırılan ve *Maçka Mevlevihanesi* olarak bilinen yeni binaya taşınmıştır. Bu bina da 1874’te Maçka Silahhanesi’nin (Günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi) yapımı için tekrar yıktırılınca, mevlevihanenin son postnişini Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede, Eyüp’te 1874-1877 yılları arasında, *Bahariye Mevlevihanesi* adı verilen binayı inşa ettirmiştir. Bahariye Mevlevihanesi, okunan bir mevlit ve ardından yapılan Mevlevi ayini ile 2 Nisan 1877 tarihinde açılmıştır (Hicrî 18 Rebûlevvel 1294).¹⁴³

Semahane, harem, selamlık, türbe, mescit ve hazireden oluşan Mevlevihane’nin Sultan V. Mehmed Reşad tarafından yaptırılan tamiratında, Haliç’e bakan üst kat çıkmalarının ahşap payandaları iptal edilerek yerlerine aynı malzemedeki sütunlar konmuş, zemin katta yer alan kadınlar mahfili üst kata taşınarak erkek seyirci mahfilleriyle birleştirilmiştir. İlk yapıldığında üç katlı, yirmi sekiz odalı harem,

142 http://www.giv.org.tr/userfiles/files/bahariye_mevlevihanesi.pdf

143 M. B. Tanman, “Bahariye Mevlevihanesi”, http://www.giv.org.tr/userfiles/files/bahariye_mevlevihanesi.pdf, s. 26 -39; <http://www.mevlana.gov.tr/TR-78234/besiktas-mevlevihanesi--bahariye-mevlevihanesi.html>; <http://istev.org.tr/tr-tr/yazi.aspx?kid=53&id=340>.

selamlık olarak kullanılan son katı iptal edilerek tek katlı müstakil bir selamlık inşa edilmiştir. Haremin Haliç'e bakan pencereleri büyütülmüş ve cümle kapısı ile yakınındaki mescit de bu tarihte inşa edilmiştir. Tamirat Evkâf Nezâreti'nce 1910 tarihinde tamamlanmıştır.¹⁴⁴

Mevlevihanenin Sultan V. Mehmed tarafından yaptırılan tamirini belirten, Sultan Reşad tuğralı kitabesi, Mevlevihane çıkmasına açılan cümle kapısı üzerindeyken 1970 tarihlerinde yerinden alınarak Eyüp Şah Sultan Camii avlusuna konmuş daha sonra da kaybolmuştur.¹⁴⁵

Lütfi Simâvi Bey, Sultan Reşad'ın mevlevihanenin açılışına gelişini "Padişah hazretleri Mevlevilik tarikatine bağlı idi. 3 Kasım 1910 günü Eyüp'te Bahariye'de yeniden inşa edilen Mevlevi dergâhının açılış törenine katılmak üzere orayı şereflendirdi. Önce araba ile Kağıthane'ye gidildi. Burada İmrahor Köşkü'nde dinlendikten sonra, beş çifte bir sandalla dergâha yollandı. Padişahın gelişinden duygulanan dervişler kendisini büyük minnet ve saygı ile karşıladılar." diye anlatmaktadır.¹⁴⁶

Bahariye Mevlevihanesi¹⁴⁷

144 M. B. Tanman, "Bahariye Mevlevihanesi", http://www.giv.org.tr/userfiles/files/bahariye_mevlevihanesi.pdf, s. 26 - 39.

145 <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/bahariye-mevlevihanesi/990>

146 <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/bahariye-mevlevihanesi/990>

147 <http://en.besiktas.bel.tr/entry/besiktas-mevlevihane/>

Mevlevihanenin Kayıtlara Geçen Onarım Kitabesi

Hazret-i Sultan Mehemmed Hân-ı Hâmisdir
 Bugün devr-i meşrûtiyyet'in şân ü şerefle hüsrevi
 Sâyei hürriyet efzâsı kulûbi kıldı şâd
 Bir uhuvvet tekyesi oldu bakın dünyâ evi
 Başladı gamdan harâb olmuş gönül ta'mîrine
 Kim odur elbette ey cân hânekâh-ı ma'nevî
 Mahbiti feyz-i Hûdâ Allahü a'lem bir-Reşâd
 Hirz-i candır zâtına zîra kitâb-ı Mesnevî
 Sîne-çak olmuş idi dergâhın der-i divân heb
 Âh iderdî merhametle seyr iden merd-i kavî
 Râki'ü sâcid tahiyâte oturmuş hücreler
 Her biri sükkâmı dervişânın olmuş rehrevi
 Dost-i irşâdî şehinşâh ile idüp âhir kıyâm
 Kalbgâhında simâi şevke oldu münzevî
 Baş keser dervişler târihine remzi hemân
 Oldu ihyâ müjde gel cây-i nazif-i mevlevî
 1328 (Milâdî 1910 / 1911)¹⁴⁸

Donanma Cemiyeti'ne ve hayır kurumlarına yardımlarda bulunan ve İstanbul'un Mercan ve Laleli semtlerindeki gibi büyük yangınlar¹⁴⁹ sonrası yardım dağıtan Sultan Reşad ayrıca Konya Karapınar Reşadiye Camii'ni yaptırmış, Topkapı Sarayı Hırka-i Saâdet Dairesi ile Yenikapı Mevlevihaneleri'ni de onartmıştır. Yenikapı Mevlevihanesi'nin Mimar Kemalettin tarafından yapılan 1910 tarihli onarımında, dergâh neo-klasik üslupta yenilenmiş, yanına da bir minare eklenmiştir.¹⁵⁰

148 <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/bahariye-mevlevihanesi/990>

149 H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 181.

150 A. Şahiner, *Osmanlı Tarihi*, s. 402; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; C. Küçük, "Mehmed V", s. 418-422; <http://www.mevlana.gov.tr/TR-78235/yenikapı-mevlevihanesi.html>; <http://muze.semazen.net/content.php?id=00090>; <http://www.ottomaninscriptions.com/information.aspx?ref=list&bid=2467&hid=5253>; <http://www.mevlana.gov.tr/TR-78235/yenikapı-mevlevihanesi.html>; <https://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/323/yay%C4%B1nlar/diger3.pdf>.

Sultan Reşad tarafından inşa ettirilmiş olan Eskişehir Odunpazarı'ndaki 1916 tarihli *Reşadiye Camii* ise günümüze ulaşmamıştır. Caminin yerine 1969-1978 tarihleri arasında Mimar Cevat Ülger tarafından yine Reşadiye ismiyle yeni bir cami inşa edilmiştir.¹⁵¹

Ayrıca Başkanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir belgeye göre de Sultan Reşad adına Pendik'te bir cami inşa edilmiştir.

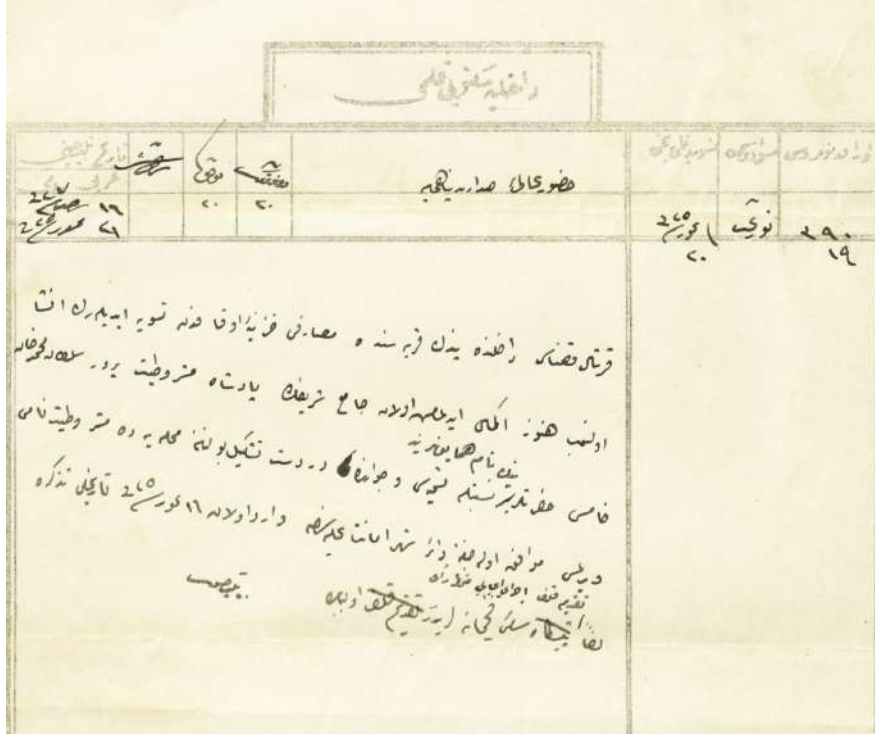

Eskişehir Reşadiye Camii¹⁵²

151 <http://www.eskisehirkulturizm.gov.tr/TR-157112/resadiye-camii.html>

152 <http://www.eskisehirkulturizm.gov.tr/TR-157112/resadiye-camii.html>

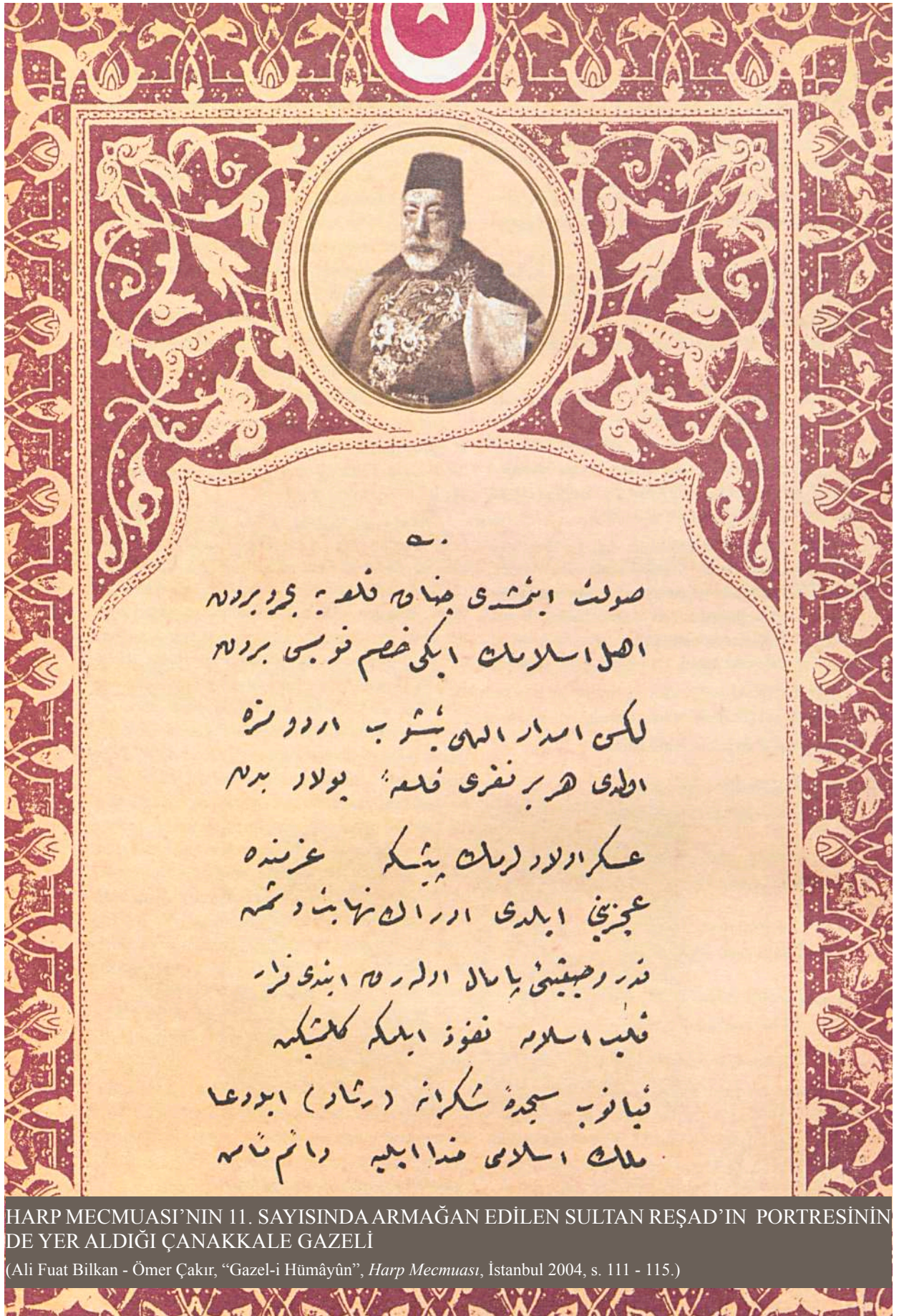
Kartal Kazası Dâhilindeki Pendik Karyesi'nde İnşa Edilmekte Olan Camiye Sultan Beşinci Mehmed Hân'ın İsmine Verilmesine ve Civarında Teşkil Olunan Mahallenin Meşrûtiyet Nâmıyla Adlandırılmasına Dair Belge¹⁵³

Huzûr-ı Âli-i Sadâret-Penâhiye

Kartal kazası dâhilinde pendik karyesinde masârîfî hazîne-i evkâfla tesvîye edilerek inşâ olunub henüz ikmâl edilmemiş olan câmi'-i şerîfin padişah-ı meşrûtiyet-perver Sultân Mehmed Hân-ı Hâmis Hazretleri'nin nâm-ı hümâyûnlarına nisbetle tesmiyesi ve civârında derdest teşkil bulunan mahalleye de meşrûtiyet nâmı verilmesi muvâfık olacağına dâir şehremânet-i aliyyesine vârid olan 16 Temmuz sene [1]325 tarihli tezkire takdim kılınan icrâ-yı icâbı menû-t-ı re'y leffen sâmi-i fahimâneleridir ol bâbda

153 BOA, DH.MKT, nr. 2890/77, 16 B 1327/3 Ağustos 1909.

HARP MECMUASI'NIN 11. SAYISINDA ARMAĞAN EDİLEN SULTAN REŞAD'IN PORTRESİNİN DE YER ALDIĞI ÇANAKKALE GAZELİ

(Ali Fuat Bilkan - Ömer Çakır, "Gazel-i Hümayûn", *Harp Mecmuası*, İstanbul 2004, s. 111 - 115.)

2.3. Şairliği

I. Dünya Savaşı içinde Gelibolu Yarımadası'nda 1915 - 1916 yılları arasında Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında gerçekleşmiş olan Çanakkale Savaşı'nda, düşman ordularının deniz savaşlarının ardından kara savaşlarında da mağlubiyetiyle Çanakkale'yi terk etmelerinden sonra Sultan V. Mehmed, dönemin neredeyse tüm gazete ve dergilerinde “Gazel-i Hümayûn, Manzûme-i Hümayûn, Manzûme-i Garrâ-i Hümayûn” başlıklarıyla yayımlanan bir gazel yazmıştır. Çanakkale zaferi üzerine yazılmış ve halk tarafından çok beğenilmiş bu gazele çeşitli şairler tarafından tahmis¹⁵⁴ yazılmıştır.¹⁵⁵

Başmabeyinci Lütfi Bey *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri* adlı eserinde, “Yaradılıştan zeki bir insan olan Sultan Beşinci Mehmed Reşad Han, tam ve yeterli bir öğrenim görmemiştir. Oldukça Arapça bilgisi vardır. Mevlevilik tarikatına mensup olduğu için daha çok Farsça'ya merak etmişti. Bu dilde güçlü bir konuşması ve yazması vardı. Tarihle de meşgul olurdu. Osmanlı tarihini ve özellikle Osmanlı padişahları ile ilgili olayları ayrıntılarına kadar bilirdi. Üç yıl üç ay devam eden başmabeyincilik görevim sırasında padişahın şiirle ilgilendiğini pek görmedim. Bundan dolayı, Çanakkale Zaferi üzerine kendisi tarafından yazılmış olarak gösterilen manzumeyi onun adına her kim yazmışsa - benim naçiz fikrime göre- padişaha hizmet etmiş sayılmaz. Osmanlı padişahları, olayları sadece yaparlar, bunları vakanüvisler yazarlardı. İstanbul'a gelen yabancı hükümdarların ve büyük kumandanların ilk iş olarak ziyaret ettikleri Çanakkale'ye -ki kahramanca savunuluşu Birinci Dünya Savaşımızın tek yüz akıdır- hünkârı götürmeyi akıl etmeyip de, Türk askerinin o muazzam çarpışmada gösterdiği yiğitlik ve kahramanlık konusunda kendisini şiir yazmış gibi göstermek hiç de doğru bir davranış değildir.” diye yazarak, Çanakkale Zaferi üzerine yazılan bu gazelin, başka birine yazdırılıp, Sultan tarafından yazılmış gibi gösterildiğini düşündüğünü belirtmiştir.¹⁵⁶

154 (Beşleme) Bir gazelin, bir kasidenin veya beyitlerle yazılmış başka bir nazım şeklinin beyitlerinin önüne aynı vezin ve kafiyede üç mısra eklenerek beşli bentler hâline getirilmesidir (bk. E. Doğan - F. Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, s. 41 - 95.

155 Bora Yılmaz, “Gazel-i Hümayun Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi, 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası, Bildiriler (6 - 8 Kasım 2014)*, C. 2, Çanakkale 2015, s. 13 - 21.

156 Lütfi Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, İstanbul, s. 318, 319.

صولت ایشدی چنان قلم : برد برد
 اهل اسلامک ایکی خصم فوبسی برد
 لکن امدار الهی بشرب اردو نزه
 اولدی هر بر نفری قلم : بولار برد
 عک اولار لریک بیله غزنده
 عجزنی ابدی ارراک نهابند شه
 قدر رحیمینی یا مال اولر ره ایشدی نزه
 قلب اسلام نفوه ایله کلنیکه
 قیانونب سجده شکرانه درشار ابدوعا
 ملک اسلامی فدا ایله دانم شاه

Çanakkale Zaferi Sonrası Harp Mecmuası'nın 11. Sayısında Yayınlanan, Sultan Reşad'ın Kendi El Yazısıyla Yazdığı Çanakkale Gazeli¹⁵⁷

157 Harp Mecmuası, Yıl: 1, S. 11, Ramazan 1334 (Temmuz 1332), s. 162 - 176.

Savlet etmişti Çanakkaleye bahr ü berden
 Ehl-i İslâm'ın iki hasm-ı kavîsi birden
 Lakin imdâd-ı ilâhî yetişip ordumuza
 Oldu her bir neferi kale-i pûlâd-beden
 Asker evladlarımın pîş-geh-i azminde
 Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen
 Kadr ü haysiyyeti pâ-mâl olarak etti firâr
 Kalb-i İslâm'a nüfûz eylemeğe gelmiş iken
 Kapanıp secde-i şükrâna Reşâd eyle duâ
 Mülk-i İslâm'ı Hüdâ eyleye dâim me'men

(Müslümanlara karşı iki güçlü düşman birleşerek denizden ve karadan Çanakkale'ye hücum etmişti. Fakat Allah'ın yardımı ordumuza yetişti ve ordumuzun her bir neferi çelik bedenli bir kale oldu. Nihayet, asker evlâtlarımın azmi karşısında düşmanlar acizliklerini anladılar. İslâm'ın kalbini ele geçirmeye gelmişlerken, şereflerini ayak altına alarak kaçtılar. Reşad, şükür secdesine kapan ve dua et. Allah İslâm ülkelerini düşmandan dâima emin eylesin.)¹⁵⁸

Almanya'da da yayınlanmış olan bu gazel, Şair Sâfî Efendi tarafından manzûm olarak Arapçaya tercüme edilmiş, Kâzım Uz tarafından da Rast makamında "Duâ-nâme-i Hazret-i Pâdişâhî" adıyla marş olarak bestelenmiştir.¹⁵⁹

158 E. Doğan - F. Tıgılı, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", s. 46; İskender Pala, *Şiirin Sultanları*, İstanbul Mayıs 2005, s. 183.

159 E. Doğan - F. Tıgılı, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", s. 41 - 95.

SULTAN REŞAD (Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Fotoğraf Albümü, s. 27.)

2.4. Şahsiyeti

V. Mehmed Reşad, nazik, mülayim, yumuşak huylu, merhametli, saray âdetlerine, teşrifat usullerine bağlı, hatırşinas ve dindar bir kişiymiş. Kimseyi incitmemeye dikkat eder, sinirlendiği zaman “Ben birine hiddet edersem kalbini kırmamak için derhal namaza dururum. O vakte kadar hiddetim geçer” dermiş.¹⁶⁰

Daha şehzâdeliğinde Mevleviliğe intisap etmiş olan Sultan Reşad’ın Mevlevilik kültürüne olan ilgisi tahta geçtikten sonra da devam etmiştir. Mevlevilere ve Mevlevi tarikatına mensup kişilere hürmet eden Sultan Reşad’ın, tamir ettirdiği Yenikapı Mevlevihanesi’nin şeyhi Osman Salâhaddin Dede’ye, Konya Mevlânâ Dergâhı postnişinlerinden Abdülhalim Çelebi ve Veled Çelebi Efendilere de bağlılığı ve hürmeti varmış. Veled Çelebi, Sultan Reşad’ın ilgisini, “Sultan Hamid, 31 Mart Vak’ası’nın müsebbibi olarak hal’ olundu ve yerine Sultan Mehmed Reşad geçti. Zaten veliaht iken kendisi ile münasebetim vardı, gider gelirdim. Makama geçince irade etti. Dal sikke hırsızlık hususî kapıdan eksiksiz saraya gidip gelmekliğimi irade etti... Sultan Reşad, Mevlânâ’ya muhip idi. Hakkımdaki teveccühü pek müstesna idi... Daha Reşad, Salâhaddin, Yusuf İzzeddin, Abdülmecid, Selim ve diğerleri beni davet ederlerdi. Bunlarla görüşürdüm... Ben Meşrutiyet devrinin bir Çelebisiyim. Sultan Hamid’e erişemedim. Sultan Reşad bana o derece iltifat ederdi ki Mevlânâ’dan başka hiçbir Çelebi bu kadar iltifata nail olamamıştır. Her İstanbul’a davet olundukça Topkapı Sarayı’na misafir olurudum. Sultan Reşad bana iade-i ziyaret ederdi... İstanbul’a geldiğimde beni bir iki defa davet eder, hediyeler ve atiyeler verirdi.” diye anlatmaktadır.¹⁶¹

Mevlevilere olan yakınlığı sebebiyle Sultan V. Mehmed Reşad, I. Dünya Savaşı sırasında, orduya manevi destek için Veled Çelebi’nin kumandasında *Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı* adıyla Mevlevilerden oluşan bir alay oluşturulmasını istemiştir. Bu alay Şubat 1915’te Yavuz Sultan Selim’in türbesini ziyaret ettikten sonra Harbiye Nezâreti önünde düzenlenen törenle alay sancağını teslim almış ve önce Konya’ya gitmiştir. Konya’da tüm hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Hz. Mevlânâ Türbesi önünde yapılan törenle 26 Şubat 1915 tarihinde Şam’a uğurlanmış

160 Ali Fuad Türk geldi, *Görüp İştiklerim*, Ankara 1949, s. 297.

161 E. Doğan - F. Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, s. 41 - 95.

ve Cemal Paşa komutasındaki Dördüncü Ordu emrinde üç sene kalmıştır.¹⁶²

Mevlevî Alayı¹⁶³

Padişah, hükümdarlığı gereğince imza atacağı zaman, önce abdest alır, sonra imzadan önce “memlekete hayırlı olsun” der ve besmele çekerek imzasını atarmış.¹⁶⁴

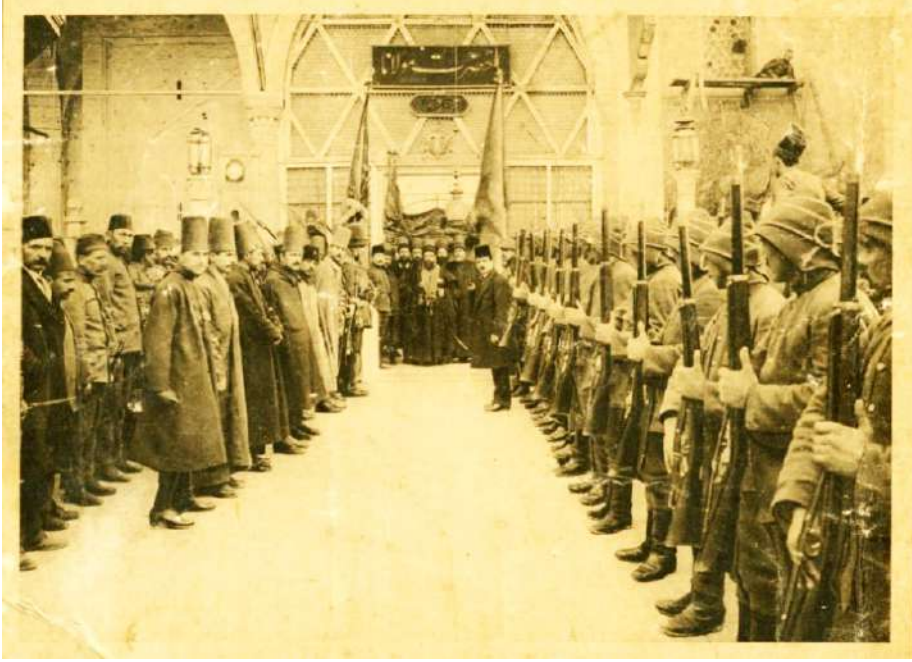
Gereksiz konuşmalardan hoşlanmaz, karşısındaki uzun konuştuğunda sıkılır, esnemeye başlamış. Sarayda vakti müsait olduğunda kuşluk bahçesine gider, sevdiği ve türlerini çok iyi bildiği güvercinlerle ilgilenirmiş.¹⁶⁵

162 E. Doğan - F. Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, s. 41 - 95; Mustafa Kara, “İzbudak, Veled Çelebi”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 503 - 505; Sezai Küçük, “Birinci Dünya Savaşı’nda Tarikat Birlikleri”, *Birinci Dünya Savaşı’nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler (22-24 Ekim 2015)*, Kırkkale 2016, s. 189 - 202.

163 S. Küçük, “Erenler Gönüllüsü (Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı)”, http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=142, Haziran 2010.

164 Sâmiha Ayverdi, *Dünden Bugüne Ne Kalmıştır*, yay. haz. Aysel Yüksel - Zeynep Uluant, İstanbul 2006, s. 66.

165 L. Simavi, *Osmanlı Sarayı’nın Son Günleri*, s. 321, 325; A. F. Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, s. 291.

Mevlânâ Dergâhı Önünde Cepheye Hareket Edecek Gönüllü Mevlevi Taburu¹⁶⁶

Tasarrufa önem veren padişah, Rumeli gezisinden önce veliaht dairesinin tamir edilmesi talebini “paramız yok şimdi” diyerek reddetmiş.¹⁶⁷

Gözleri sağlam olduğu için az ışıkta gözlüksüz okur, fazla aydınlıktan rahatsız olurmuş. Ayrıca çırağan yangınının bir elektrik kazasından çıkmış olma ihtimalini öne sürerek elektrik tesisatının kullanılmasını istemezmiş. Fazla ışıktan hoşlanmayan Sultan Reşad, fazla sıcaklığı da sevmez, güneşten rahatsız olduğu için de, bahçede mutlaka şemsiyeli gezermiş.¹⁶⁸

Sultan Reşad, ya gözlerine rahatsızlık vermesinden dolayı ya da düşüp kaza yapar korkusuyla büyük aynalardan korkarmış. Hatta bu sebeplerden dolayı, sarayda bulunan ve yerden tavana kadar yüksek olan iki büyük Venedik aynasının kaldırılmasını istemiş.¹⁶⁹

166 S. Küçük, “Birinci Dünya Savaşı’nda Tarikat Birlikleri”, s. 189 - 202.

167 İ. Ortaylı, “Eyüp’te Bir Türbe; Sultan V. Mehmed Reşad”, s. 112 - 115.

168 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; L. Simavi, *Osmanlı Sarayı’nın Son Günleri*, s. 182; H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 323.

169 H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 182.

Titiz denecek kadar temizliğe düşkün olan Sultan Reşad, üniforma giymeyi sevmez, daima redingot¹⁷⁰ giyer, yabancı misafir kabul edeceği zaman mutlaka önünü ilikler, terbiye ve nezaketi her türlü ölçünün üstünde tutarmış. Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi* adlı kitabında, “mahrumiyeti dairesinde bulunan ve her vesile ile her gün kendisini tekrar tekrar gören bizlere karşı bile fazla takayyüde lüzum görür, mesela sıcak günlerde fesini başından çıkarmış ve yalnız beyaz takkesiyle kalmış bulunursa hemen fesini giymek üzere elini uzatır ve bendegândan birinin: «Efendimiz, zahmet buyurmayınız. Onlar sizin adamlarınızdır» kabilinden bir müdahalesi üzerine gülererek, sanki zorlanmışçasına, yalnız takkesiyle kalkmağa muvafakat gösterirdi.” cümleleriyle Sultan Reşad’ın nazik kişiliği hakkında bilgi vermektedir.¹⁷¹

Yaşlılığına ve devamlı çektiği mesane rahatsızlığına rağmen namazını kılan, “Elhamdülillah üzerimde namaz borcu kalmadı, hepsini kaza edip ödedim” diyen Sultan Reşad, Osmanlılarda hükümdarın halka açık bir camide cuma namazı kılması ve bu arada yapılan, hükümdar - halk bütünleşmesini sağlayan merasim olan “cuma selamlığı” için farklı farklı camileri tercih edermiş. Uşaklıgil, bir gün Beşiktaş Sinanpaşa Camii’nde icra edilen cuma selamlığında hususi odasında namazını kılıp odanın dışına çıkan hünkârın, kendisini yolcu etmek için sıralanmış olan zevât karşısında ayakkabılarını giymeyi edep ve terbiyeye aykırı bularak ayakkabıları odanın dışına koyan esvabcıbaşına baktığını, durumu anlayan esvabcıbaşının da ayakkabıları odanın içine aldığını, hünkârın odada ayakkabılarını giydikten sonra tekrar dışarı çıktığını anlatmaktadır.¹⁷²

Başmabeyinci Lütfi Bey’in söylediğine göre, hükümet üyeleri ile konuşurken “arz ederim”, “istirham ederim” gibi hükümdarlardan duyulmayan kelimeler kullanırmış. Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayı’nın Son Günleri* adlı eserinde, aşırı nezâketinin bazı kimseler tarafından kötüye kullanılabileceğini söyleyerek sultanı uyardığını ve bir gün padişah bir zâtın terbiye bakımından yetersizliğinden

170 Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmî erkek ceketi (bk. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c62b6dc92d424.58353714).

171 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; L. Simavi, *Osmanlı Sarayı’nın Son Günleri*, s. 320-321; H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 184.

172 H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 184; L. Simavi, *Osmanlı Sarayı’nın Son Günleri*, s. 321; M. İpşirli, “Cuma Selâmlığı”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 90 - 92; E. Z. Karal, “Mehmed V. Muhammed Raşad”, s. 557 - 562; A. F. Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 291.

şikayet ettiğinde, “Siz padişahımızın müsaadelerine güvenerek arz ediyorum. Bu hâle siz sebebiyet verdiniz. Bazı adamlarımızın sizin iltifat ve nezâketinizi hazmedemeyeceklerini defalarca arz etmiştim.” dediğini yazmıştır.¹⁷³

Sultan Reşad maiyetine karşı şefkatli davranırmış. Başmabeyinci Lütfi Bey, “Gezintilerden dönerken, evlerimize yaklaştığımız sırada, arkasındaki arabada bulunan başkâtipler bana hemen her seferinde bir yaverini gönderir, zahmet edip saraya kadar kendisiyle gelmememizi, ev yakinken oradan yuvamıza gitmemizi emrederdi. Biz de kendisine teşekkürde bulunur, padişahımızın maiyetinde bulunmaktan gurur duyduğumuzu, bizi bu şereften yoksun etmemelerini istirham ederdik.” der.¹⁷⁴

Padişahın hafızasının çok kuvvetli olduğunu ve geçen hadiseleri en ince ayrıntısına kadar hatırladığını söyleyen Lütfi Bey, bir gün mefruşat idaresi depolarında buldukları altın işlemeli bir kafesi temizletip Sultan Reşad’a takdim ettiklerini ve Sultan Reşad’ın biraz gözden geçirdikten sonra “Amcam Sultan Abdülaziz Han zamanında huzura kabul edilirken, içinde iki kuş bulunan bu kafesi, elçilerin ve bazı önemli yabancıların özel olarak kabul olundukları somaki odanın koridorunda görmüştüm.” dediğini anlatır. Hazine-i Hassa görevlilerine kafesin kaydını çıkarttırdıkları zaman da, padişahın kırk beş yıl önceyi hatırladığı, söylediklerinin tamamen doğru olduğu anlaşılmıştır.¹⁷⁵

Sultan Reşad II. Abdülhamid döneminde siyasi eğitim ve tecrübeden yoksun, toplumdaki soyutlanmış bir hayat sürmüş olması ve zayıf iradesinden dolayı, siyasette etkin rol oynayamamıştır. Saltanatı süresinde İttihat-Terakkiden çekinmiş, hatta istemediği idam cezalarını bile tasdik etmek zorunda kalmıştır. Devlet işlerine neredeyse hiç karışmamış, anayasanın kendisine verdiği bazı yetkileri bile kullanmak istememiştir. Bu konuda kendisini eleştirenlere, Meşrutiyet padişahlığının hiçbir şeye karışmamak olduğunu söyleyerek, “Meşrutiyet idaresinde ben her işe karışacaksam biraderin suçu ne idi?” diye cevap vermiş.¹⁷⁶

173 L. Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, s. 319, 320.

174 L. Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, s. 320.

175 L. Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, s. 321, 322.

176 Mevlüt Çelebi, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999, s. 97; C. Küçük, “Mehmed V”, s. 418 - 422; Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 3456 - 3570; N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349.

Padişahın sık sık saraya davet ettiği Sütlüce Sadi Tekkesi şeyhi Elif Efendi'ye, şeyhin oğlu Zahir Hasırcıoğlu'nun anlattığına göre Sultan Reşad, "Herkes benim için bir işe karışmadığımdan, hatta Kanûn-i Esâsinin bana verdiği hakları bile kullanmadığımdan şikayetçi...Halbuki böyle yapmasam bu herifler (yani ittihatçılar) beni Konya'ya gönderip Cumhuriyet ilan ederler. Ecdad mirası saltanatın bekası için böyle yapıyorum" demiştir.¹⁷⁷

Şehzâdeliğinin büyük bir kısmını tasavvuf, tarih ve özellikle mesnevi okumakla geçiren Sultan Reşad'ı Veled Çelebi¹⁷⁸; "Pek melek-haslet"¹⁷⁹ olmakla beraber, herşeye aklı ererdi. Gayet doğru reyleri vardı", Liman von Sanders,¹⁸⁰ *Türkiye'de Beş Yıl* adlı eserinde, "Padişahı her bakımdan iyi ve lütufkar bir koruyucu olarak buldum. Uzun zaman uzlette kalmış bu yaşlı adamın şahsi kararı ile hareket edebilen ve bu kadar malumatlı bir insan olduğunu pek az yabancı tahmin edebilir" diye anlatmaktadırlar.¹⁸¹

"V. Mehmed, genellikle vefasız sayılacak bir insandı. Hangi suretle olursa olsun iktidara gelenlere karşı iltifatlı, mevkilerini yitirenlere karşı oldukça ilgisiz ve şefkatsizdi. Ben saraydan ayrıldıktan sonra, geçen zamanla onun bu karakterinin daha da arttığını ve pek çok kimsenin küskünlüğünü çekecek kadar genişlemiş olduğunu çeşitli yollardan öğrendim." diyen Başmabeyinci Lütfi Bey'e göre Sultan V. Mehmed Reşad vefasız biridir.¹⁸²

177 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570.

178 (1869- 1953) Konya'da doğmuştur. Mevlânâ Celaleddin-i Rumi soyundan bir aileye mensuptur. Dil âlimi ve son dönem Mevlevî şeyhlerindedir (bk. M. Kara, "İzbudak, Veled Çelebi", s. 503 - 505).

179 Melek huylu, huyu melek gibi olan (bk. F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 705).

180 (1855 - 1929) 17 Şubat 1855'te bugün Polonya'da Slupsk'ta yer alan Stolp'da doğmuştur. 1874 tarihinde Essen muhafız birliğinde subaylığa başlamıştır. 1911 tarihinde generalliğe yükselmiştir. I. Dünya Savaşı yaklaşırken Osmanlı ordusunda yenilik yapmak için Almanya'dan gelen heyetin başkanı olarak 14 Aralık 1913'te İstanbul'a gelmiştir. Önce I. Kolordu Komutanı olarak atanmıştır. 1914'e kadar Osmanlı ordusunda bazı reform çalışmaları yaptı. Almanya ile yapılan anlaşma gereğince mareşallik rütbesine yükseltelen Liman von Sanders, Mart 1915 tarihinde Çanakkale Cephesi'nde 5. Ordu Komutanı olmuştur. 1917-1918 yıllarında Filistin Cephesi'nde Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na getirilmiştir (bk. Tahir Kodak, "Otto Liman Von Sanders'in Kaleminden - Türkiye'nin Hürriyet Harbi", *Belgi*, S. 5 (Kış 2013/1), s. 595 - 642).

181 A. Şahiner, *Osmanlı Tarihi*, s. 392; Z. N. Aksun, *Osmanlı Tarihi*, s. 355 - 358; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, s. 470.

182 L. Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, s. 326.

Sultan Reşad, saltanat kayıklarıyla yapılan deniz seyahatlerini çok sevdiği için tahta çıkınca saltanat kayığı geleneğini canlandırmaya çalışmıştır. Abdülhamid zamanında kayıklarla deniz seyahati yapılmadığından, çürümekte olan, oymalarla, kakma sedeflerle işlenmiş kayıkların tamir edilmesini istemiştir. Boğaz ve Haliç'e saltanat kayıkları ile gezintiye çıkan Sultan, köşklü saltanat kayıklarını ise hiç kullanmamıştır. Kayık gezmelerinden başka vapurla da gezmeleri olurmuş. Uzun geziler için *Ertuğrul*, kısa geziler için de *Söğütlü* isimli vapurları kullanırmış. İzmit'e Şile'ye, Hereke'ye, Bursa'ya yapılan bu seyahatlerde genellikle Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa da bulunmuş.¹⁸³

Temiz yürekli, dindar, iyi niyetli ve tevekküllü bir kişi olarak bilinen Sultan Reşad'ı Halit Ziya Uşaklıgil, "Müteassıb denecek bir dereceye çıkmaksızın pek ziyade dindar idi. Tarikatı mevleviyeye mensup olduğundan hassaten mevlevilere ve umumiyet üzere tarikat erbabına karşı pek ziyade saygı gösterir ve onlara her vesile ile iltifat ederdi. Saltanatı zamanında şeyhlerin nüfuzuna tâbi olduğuna dair devran eden rivayeti teyid edecek bir emâre görmedim. O, ancak olayların nüfuzu altında bulunur ve ahvalin cereyanı ne getirirse onun icaplarına karşı uysal ve uygun olurdu. Onun içindir ki iktidar mevkiine kim ve nasıl bir fırka gelmişse o da hemen o yana temayül etmiştir. Pek dindar ve hayatında tecelliyatın sıcak - soğuk dalgaları arasında pek pişkin ve alışkın olduğundan, tevekküle ve zuhuratı geldikleri şekilde kabule dayanan kendisine mahsus bir felsefesi vardı. Onun içindir ki zamanında çeşit çeşit çirkin vakalara şahid oldu, bunları ancak hissedilen bir endişe ile karşılamakla beraber telâşa düşmedi. Hatta hususî hayatında zuhur eden ölüm vakalarına karşı da o kadar tevekkülle mukabele etti ki bunu kayıtsız ve hissiz olduğuna hamledenler pek çoktu." diye anlatmaktadır.¹⁸⁴

Eski hatıraları anlatmaktan mutluluk duyan, güler yüzü ve sıcak bakışları ile halk arasında sempati toplayan, iffetli, dürüst Sultan Reşad, hiçbir şeye karşı büyük ihtiras beslememiş ve yakınlarına, haysiyeti ile ölmekten başka bir isteği bulunmadığını söylemiş.¹⁸⁵

183 H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 37, 38.

184 H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 181.

185 E. Z. Karal, "Mehmed V. Muhammed Raşad", s. 557 - 562; H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 37; L. Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, s. 322; A. F. Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, s. 148; N. Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad)", s. 344 - 349; N. Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, s. 470.

SULTAN REŞAD SANDUKASI

2.5. Vefatı

Sultan Reşad, uzun yıllar mesanesinde taş olduğu için rahatsızlık çekmiş ve ölümünden iki yıl önce bir ameliyat geçirmiştir. Ameliyatı Padişahın Esvapçibaşısı Sabit Bey, “Yıldız Sarayında bitkin hâlde yatmakta olan padişahı, ameliyat odası hâline getirilen salona götürdüm. Kendileri omuzuma dayanarak zorlukla yürümekteydi. Emirleri üzerine hekimler ve yardımcıları yanındaki salonda bekliyorlardı. Ameliyat odasına girdiğimiz zaman padişah oradaki bütün Türk doktorlarla ayrı ayrı helalleşti. Sonra kible yönüne dönerek ‹Ey büyük Allahım, eğer ben milletim ve vatanım için hayırsız ve bahtsız isem beni şu ameliyat masasının üzerinden sağ kaldırma› diye dua etti. Büyük bir cesaret ve tevekkülle ameliyat masasına uzandı. Doktorlar derhal masanın başına toplandılar ve görevlerine başladılar.” diye anlatmaktadır.¹⁸⁶

Müzmin şeker hastası olan ve yaşlandıkça hastalıkları ağırlaşan Sultan, 19 Mayıs 1918 tarihinde kendisini ziyarete gelen Avusturya-Macaristan İmparatoru Birinci Karl (Charles) ile İmparatoriçe Zita için düzenlenen karşılama töreni, resmî kabuller ve ziyafetler dolayısıyla çok yorulmuştu. Hatta Dolmabahçe Sarayı’nda misafirler için verilen yemek için salona girerken dengesi bozulup sendelemiş, İmparator ve İmparatoriçe koluna girerek düşmesini önlemişlerdi.¹⁸⁷

Hazine kethüdası Refik Bey, Mehmed Reşad’ın 24 Haziran tarihinde son kez katıldığı Topkapı Sarayı Hırka-i Saâdet ziyaretinde fenalaştığını, “Harem-i hümâyûnun ziyaret için hazır olduklarını haber vermek üzere Hırka-i saâdet odasına girdikte zât-ı şahaneyi yerinde bulamadım. Hırka-i saâdetin mevzu olduğu masanın önündeki basamaklara başımı koyup yerde yatmakta olduğunu gördüm. Koltuğuna girip mevkiine götürdükten ve Harem-i hümâyûnun ziyaretini müşkilât ile îfa ettirdikten ve sonra duramayıp hemen araba ısmarlamıştır.” diyerek anlatmaktadır. Başkâtibine, “Artık dünyada hiçbir şeyde hevesim kalmadı; beni rahat bıraksalar da haysiyetimle ölsem” diyen Sultan, Hırka-i saâdet ziyaretinden 9 gün sonra 3 Temmuz 1918 tarihinde 74 yaşında Yıldız Sarayı’nda vefat etmiştir.¹⁸⁸

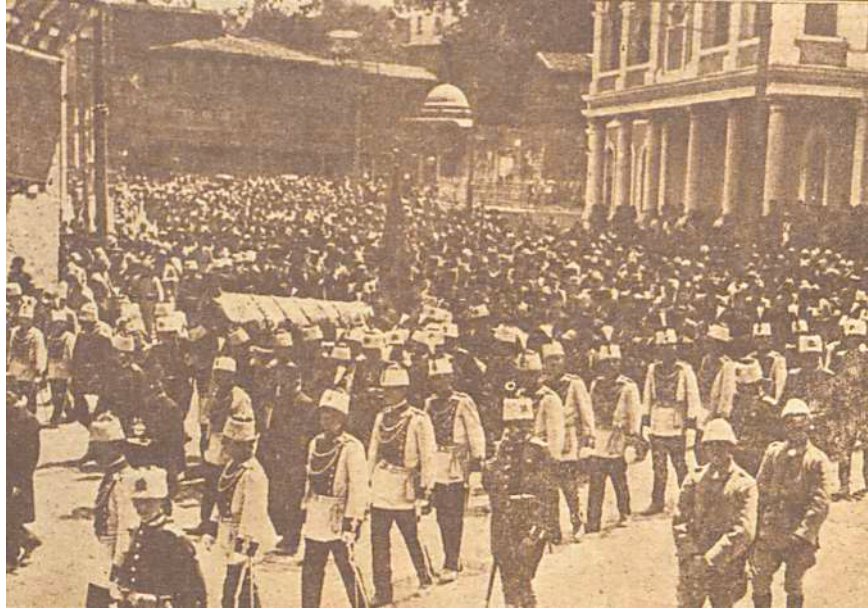
186 L. Simavi, *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, s. 327; H. Z. Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, s. 209.

187 *Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, s. 3456 - 3570; A. F. Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 148.

188 A. F. Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 148, 149; N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349.

“Ben daima milletimle münasebet ve temasta bulunmak isterim. En büyük emelim, bütün müddet-i hayatımca milletimin, vatanımın saadet ve selametini görmekten ibarettir. Buna muvaffakiyet benim için en büyük mükâfattır.” diyen Sultan Reşad’ın cenazesi Çırağan iskelesine indirilip istimbotla Topkapı Sarayı’na götürüldü. “Ben öldükten sonra cenazemin irâde-i seniyye ile kaldırılmasını arzu etmem” diyen Sultan’ın cenaze namazını Babüssaâde önünde Şeyhülislam Musa Kazım Efendi kıldırdı. Sirkeci iskelesine indirilen cenaze istimbotla Eyüpsultan’a götürüldü.¹⁸⁹

Vefatından yedi sene önce, cenazesi için yapılacak masrafı kendi ödeneğinden ayırıp, Hazine-i hassa müdürü Hacı Feyzi Efendi’ye emanet eden Sultan Reşad’ın cenaze alayında İstanbul’daki pek çok tekkenin şeyhleri de hazır bulunmuştur. İstanbul’da yapılan son padişah cenaze alayından sonra V. Mehmed Reşad, Eyüpsultan’da kendi yaptırdığı türbeye gömülmüştür.¹⁹⁰

Sultan V. Mehmed Reşad’ın Cenaze Merasimi¹⁹¹

189 Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, s. 3456 - 3570; K. Kuzucu, “Balkanlar’da Son Osmanlı Padişahı: Sultan V. Mehmed Reşad’ın 1911 Yılındaki Rumeli Seyahati”, s. 1 - 39; A. F. Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 151.

190 A. Şahiner, *Osmanlı Tarihi*, s. 401; N. Sakaoğlu, “Mehmed V (Reşad)”, s. 344 - 349; A. F. Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, s. 151.

191 A. Fuat Bilkan - Ö. Çakır, “Gazel-i Hümayûn”, *Harp Mecmuası*, s. 294 - 297.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Cenaze Merasimi¹⁹²

192 A. Fuat Bilkan - Ö. Çakır, "Gazel-i Hümâyûn", *Harp Mecmuası*, s. 294 - 297.

SULTAN REŞAD SANDUKA PÛŞİDESİNDEN DETAY

3. SULTAN V. MEHMED REŞAD TÜRBESİ PÛŞİDELERİ

Sultan Mehmed Reşad Türbesi'nde Sultan V. Mehmed Reşad ve Şehzâde Necmeddin Efendi sandukaları üzerinde örtülü dival işi (Maraş işi) ile hazırlanmış iki pûşide bulunmaktadır.

3.1. Sultan Reşad Sanduka Pûşidesi

Sultan Reşad sanduka pûşidesi; sandukanın ön cephesini örten baş levhası, arka cephesini örten ayak levhası, sanduka kapaklarını örten bütün parça ile gövdesini örten sağ ve sol eteklerden oluşmaktadır.

Pûşide uzunluğu 310 cm

Baş levhasının tepelikten alınan uzunluğu 155 cm eni 138 cm

Ayak levhasının tepelikten alınan uzunluğu 140 cm eni 117 cm

Sultan Reşad sandukasını örten bu pûşide, Ravza-i Mutahhara için işlenip orada kullanıldıktan sonra İstanbul'a geri gönderilmiş olan¹⁹³ perde parçalarından¹⁹⁴ oluşmuştur.¹⁹⁵ Topkapı Sarayı'ndaki örnekleri göz önünde bulundurularak, sandukayı kaplayan parçaların birden fazla perdeden alındığı söylenebilir. Perdelerin farklı kısımlarından kesilen parçalar sandukaya uyumlu bir şekilde yerleştirilmiş ve bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

193 Surre Alayı ile her yıl Kâbe-i Şerif'e ve Ravza-i Mutahhara'ya yeni örtüler işlenip gönderilmiş, yenilenen örtülerin eskileri İstanbul'a getirilmiştir. Geri gelenlerin bir kısmı kutsal sayıldığından parçalara ayrılarak hacılara dağıtılmış, bir kısmı da mescit ve türbelere verilmiştir. Bunlar bazen olduğu gibi, bazen de arkadan astarlanarak sandukalar üzerine pûşide gibi örtülmüş, bazen levha hâline getirilerek duvarlara asılmıştır (bk. Hülya Tezcan, "Vakıf Eserlerde Karşılaşılan Kutsal Örtüler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 331 - 340).

194 Ravza-i Mutahhara perdeleri hakkında detaylı bilgi için bk. H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler / Topkapı Sarayı'ndan Örneklerle Kâbe Örtüleri*, İstanbul 2017, s. 86.

195 H. Örcün Barışta, "Kâbe ve Ravza-i Mutahhara ile ilgili işlemler", *Ortaoğu'da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (25-27 Ekim 2000 Hatay - 28 Ekim 2000 İskenderun)*, C. 1, Ankara 2001, s. 109 - 114; Derya Adıgüzel, Müşfika Küçükuslu, *Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İşî Pûşideler*, İstanbul 2021, s. 84.

Bitkisel, nesnel motifler ile yazının birlikte kullanıldığı parçaların süslemesinde, “S” ve “C” kıvrımları etrafında gelişen çiçek ve yaprak kompozisyonlarının yanı sıra fiyonk, püskül, kurdele motifleri, askı çelenkleri ile Arapça ibareler gözlenmektedir. Sandukayı örten tüm parçalar, fıstık yeşili ipek kumaştır ve metal telle dival işi tekniğiyle işlenmiştir.

Sanduka kapaklarını örten bütün parça, rengi, kumaş özelliği, işleme tekniği, desen kompozisyonu ve üzerindeki ibareler itibarıyla Topkapı Sarayı Müzesi’nde de örnekleri görülen, yeşil atlastan hazırlanmış Hücre-i Saâdet şebekesi perdeleriyle benzerlik göstermektedir.¹⁹⁶ Perde tüm kenarlarından kesilerek sandukaya uygun ölçüye getirilmiştir.

Baş hizasına doğru konumlanmış dikdörtgen yazı şeridi ile bu yazı şeridinin altında sağa ve sola uzanan her iki kenarda fiyonklarla toplanmış iki askı çelenk deseninin merkezini oluşturmaktadır. Yazı şeridinin içerisinde الصلاة والسلام عليك يا صفي الله *Eşşalâti ve’s-selâmü ‘aleyke yâ şafiyallah* ibaresi yazılıdır. Bu yazı şeridinin ortasından ayak hizasına doğru üç püskül uzanmaktadır.

Askı çelenklerin içerisinde, çiçek ve yapraklarla çevrelenmiş birer madalyon bulunmaktadır. Bu madalyonlardan sağdakinin içine لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ *Lā ilāhe illallah*,¹⁹⁷ soldakine ise مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ *Muhammedün Rasūlullah*¹⁹⁸ ibareleri işlenmiştir.

Askı çelenklerin altında ve yazı şeridinin üstündeki alanlar kurdele kıvrımları, fiyonklar, çiçekler, kıvrımlı dallar ve yapraklarla bezenmiştir.

Sandukanın gövdesini örten parçalar, sağ ve solda birbirinden farklıdır. Genel desen itibarıyla bakıldığında, Ravza-i Mutahhara perdelerinin alt ve üst kısımlarından kesilen parçalara ek yapılarak gövdeyi kaplayan bu örtülerin hazırlandığı söylenebilir.

196 Detaylı bilgi ve perde örnekleri için bk. H. Tezcan, *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler*, s. 86, 336; *Surre-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008, s. 181.

197 Allah’tan (c.c.) başka ilah yoktur.

198 Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah’ın (c.c.) resulüdür.

Sultan Reşad Sanduka Pûşidesi - Ayak Hizasından Sağ¹⁹⁹

Sultan Reşad Sanduka Pûşidesi - Ayak Hizasından Sol

199 Pûşidelerin genel fotoğrafları İBB Medya AŞ fotoğraf çekim ekibinden Emrah Bayır ve Onur Şekercioğlu tarafından çekilmiştir.

Madalyon ve İşleme Detayı

Fiyonk ve İşleme Detayı

İşleme Detayı

İşleme Detayı

İşleme Detayı

Sandukanın baş ünitesini etek kısmı bordürlü, bütün bir parça örtmektedir. Sandukanın tepe noktasından sağa ve sola uzanan iki askı çelenk ve ortalarındaki iki püskül, fiyonkla toplanmış dallar ve kurdele kıvrımları parçadaki desen detaylarıdır.

Sultan Reşad Sanduka Püşidesi Baş Levhası ve İşleme Detayı

Sultan Reşad Sanduka Püşidesi Baş Levhasından İşleme Detayı

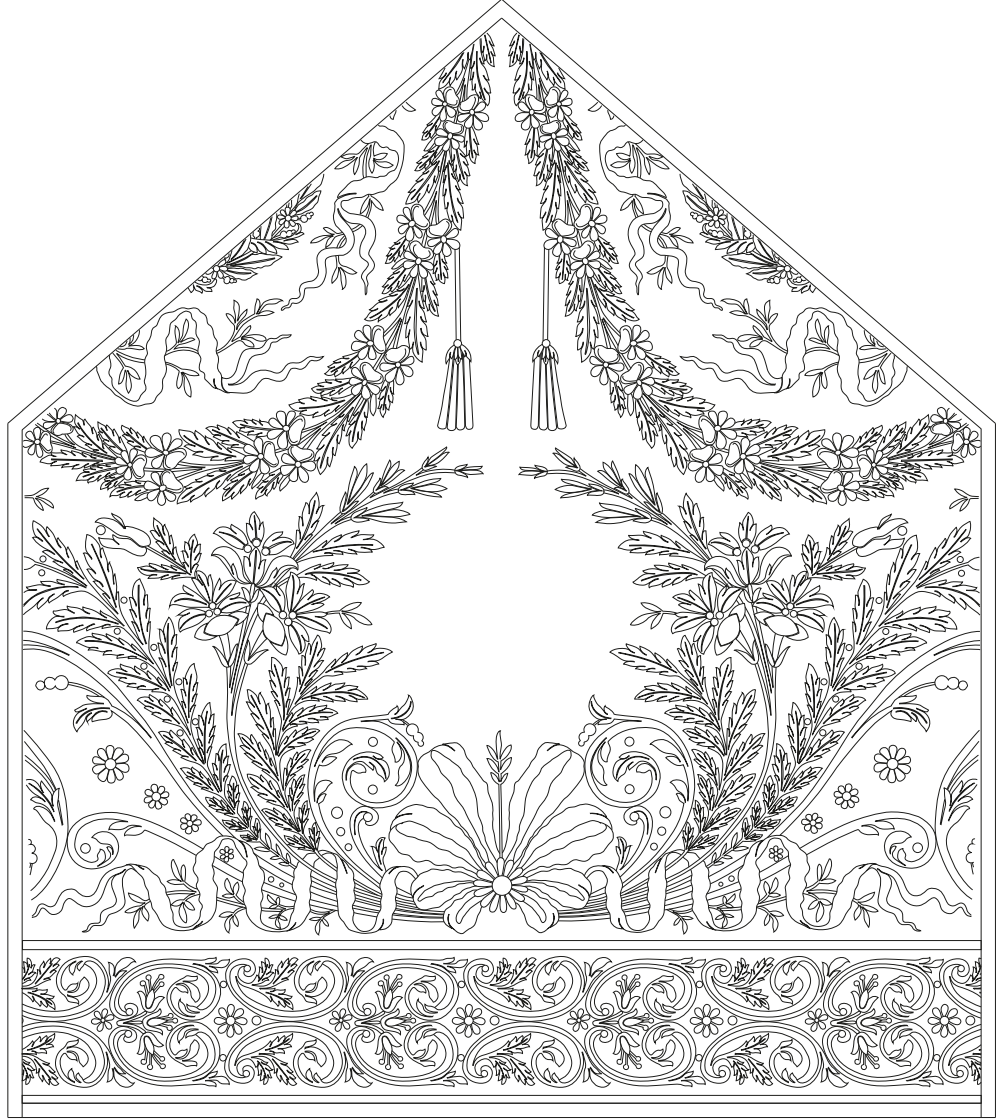
Sandukanın ayak ünitesinde tüm kenarlar bordür parçalarıyla çevrelenmiştir. Fiyonktan gelişen bitkisel motifli kompozisyona sahip iki ayrı parça birbirine simetrik olarak dikilerek bordürün içerisinde kalan alan kaplanmıştır. Bordürlerin birbiriyle ve ortadaki parçayla birleşim kısımları dokuma şeritler dikilerek temizlenmiştir.

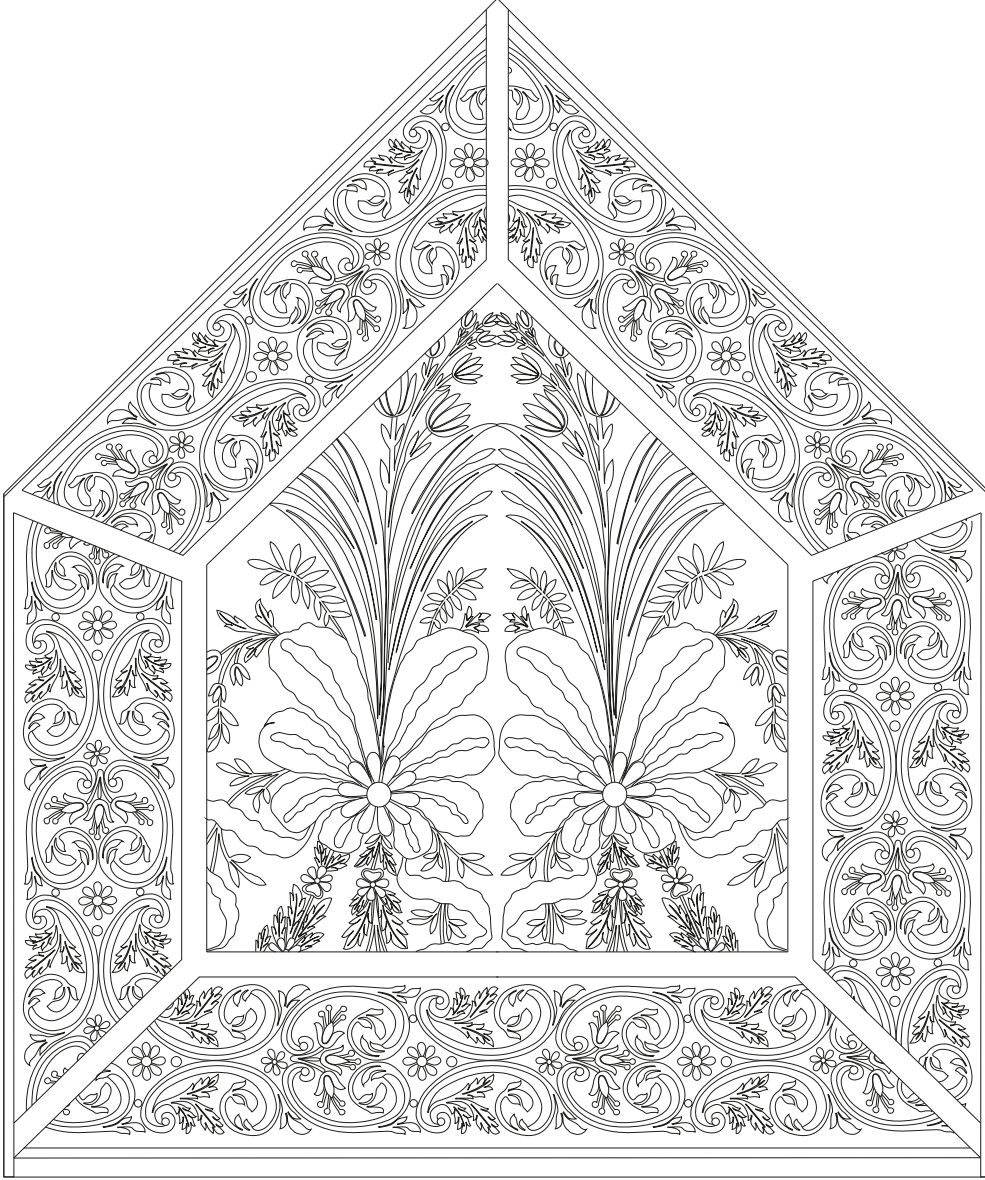
Sultan Reşad Sanduka Püşiyesi Ayak Levhası ve İşleme Detayı

3.1.1. Sultan Reşad Sanduka Püşidesinin Desen Çizimi

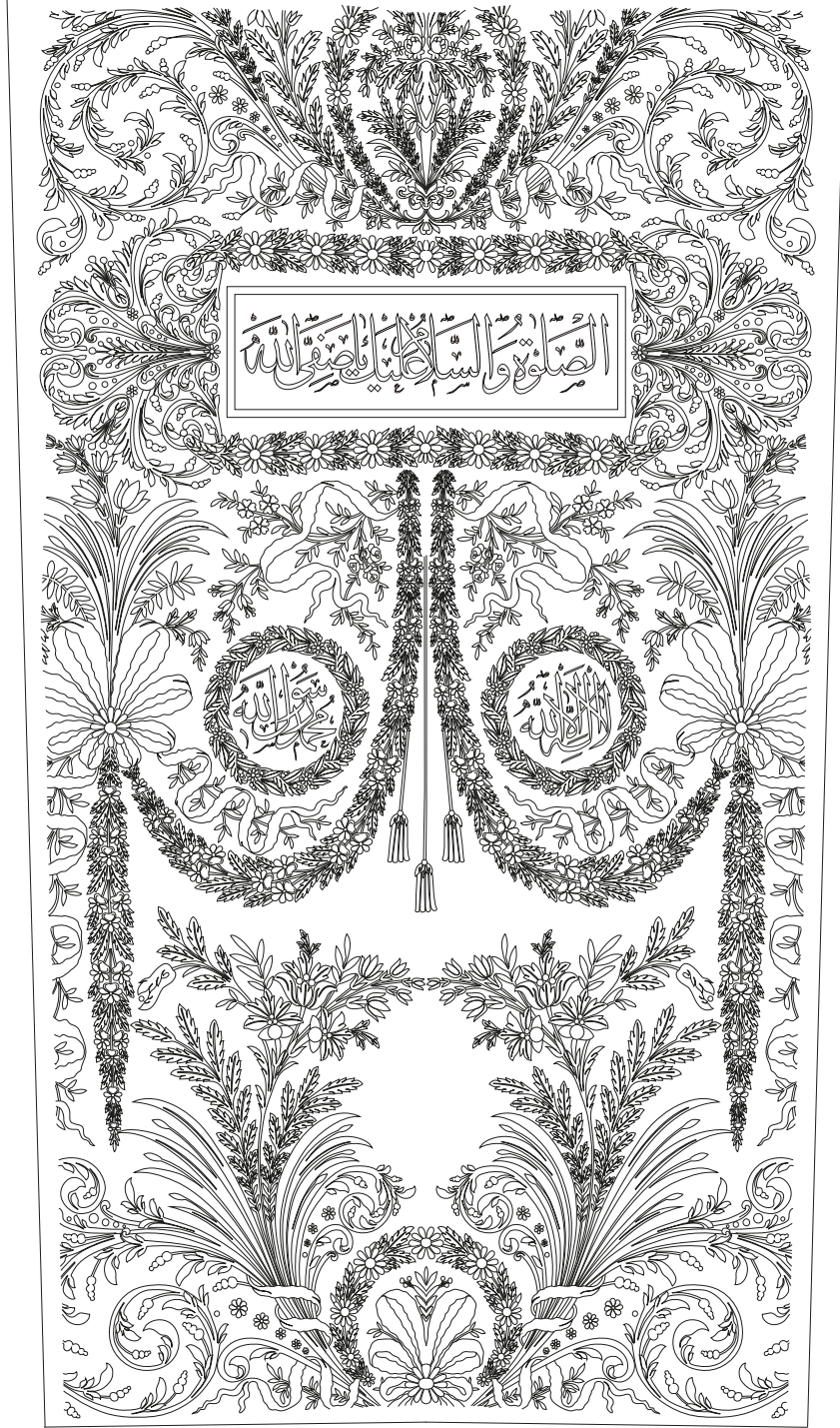

Baş Levhası Desen Çizimi

Ayak Levhası Desen Çizimi

Sanduka Kapaklarını Örtün Bütün Parçanın Desen Çizimi

Sanduka Gövdesini Örtün Parçanın Desen Çizimi²⁰⁰

200 Etek parçaları sandukanın iki tarafında farklı desen kompozisyonuna sahiptir. Ancak desen sanduka üzerinden kopya edilemediği ve fotoğraflar da desen çizimi için yeterli olmadığı için yalnızca bir tarafın çizimi yapılabilmektedir.

NECMEDDİN EFENDİ SANDUKA PÜŞİDESİNDEN DETAY

3.2. Necmeddin Efendi Sanduka Pûşidesi

Necmeddin Efendi sandukasını örten pûşide; sandukanın ön cephesini örten baş levhası, arka cephesini örten ayak levhası, sanduka kapakları ile gövdeyi birlikte örten bütün parçadan oluşmaktadır.

Pûşide uzunluğu 232 cm

Baş levhasının tepelikten alınan uzunluğu 137 cm eni 85 cm

Ayak levhasının tepelikten alınan uzunluğu 101 cm eni 65 cm

Necmeddin Efendi Sanduka Pûşidesi

Pûşidenin bitkisel motiflerden oluşan deseni, deri üzerine metal tellerle dival işi tekniği kullanılarak işlenmiştir. İşlemede metal teller dışında süsleme amacıyla kurt, turtıl adı verilen malzemeler kullanılmıştır. Çiçek motiflerinin işlenmesi, diğer motiflerden daha kabartmalıdır. İşlemede kullanılan teller zaman içerisinde karardığı için rengi belli olmamaktadır. Pûşide genel itibarıyla iyi durumdadır, özellikle ayak levhası tüm parçalara nazaran sağlamdır. Ayak levhasında pûşidenin rengi tam olarak belli olmaktadır.

Sandukanın kapakları ile gövdesini örten bütün parça üç farklı yerden dikişlidir. Dikilerek tek parça hâline getirilmiş bu parçaya desenler kesintisiz olarak işlenmiştir. Parçanın tüm kenarları bordürlüdür. Kapak kısmında, merkezdeki üçlü gül motifi etrafından dağılan kıvrımlı dallar, yaprak ve çiçek motifleri ile bir kompozisyon oluşturulmuş, gövdeyi örten kısımda ise desen tabanda bordürün üstündeki vazo etrafından dağılmaktadır.

Necmeddin Efendi Sanduka Püşidesi

Kumaştaki Dikiş Yerleri

Motiflerden İşleme Detayları

Motiflerden İşleme Detayları

Motiflerden İşleme Detayları

Motiflerden İşleme Detayları

Vazo Motifi ve İşlemesinden Detay

Necmeddin Efendi Sanduka Püşiyesi Baş Levhası

Baş levhası, gül motifi, yapraklar ve dallardan oluşan bordür ile çevrelenmiş, bordürün içinde kalan alan vazodan dağılan çiçek buketleri ile doldurulmuştur. Vazonun altına tabandaki bordüre yaslanmış olarak, Necmeddin Efendi'nin doğum ve ölüm tarihleri işlenmiştir.

İşlemeden Detay

Baş Levhasına İşlenmiş Olan Tarihler

ولادتی ۲۲ جمادی الاولی سنه ۱۲۹۵

وفاتی ۲۲ رجب الفرد سنه ۱۳۳۱

Velâdeti 22 Cemâdi'l-ülâ sene 1295

(Milâdî 24 Mayıs 1878)

Vefâtı 22 Recebü'l-ferd 1331

(Milâdî 27 Haziran 1913)

Desen Detayı

Desen Detayı

Püşidenin Ayak Levhası

Püşidenin ayak levhası da baş levhası gibi bordürle çevrelenmiş, bordür içinde kalan alan da baş levhası deseniyle benzer kompozisyonda bir desenle bezenmiştir. Baş levhasında desen vazo merkezinden dağılırken ayak levhasında vazo motifi kullanılmamıştır.

Ayak Levhasından Desen ve İşleme Detayı

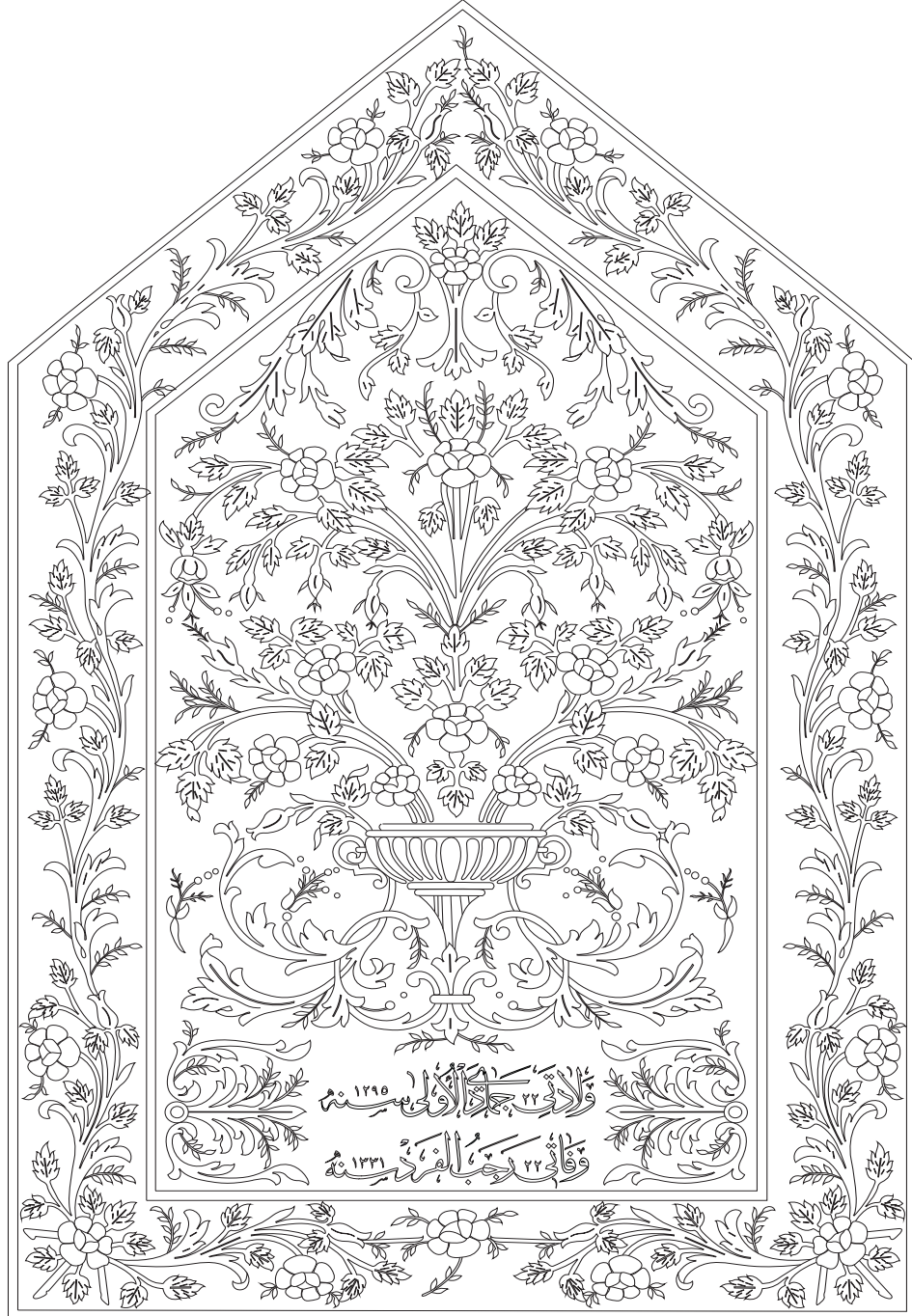
İşlemede Kullanılan Kurt ve Tırtıl

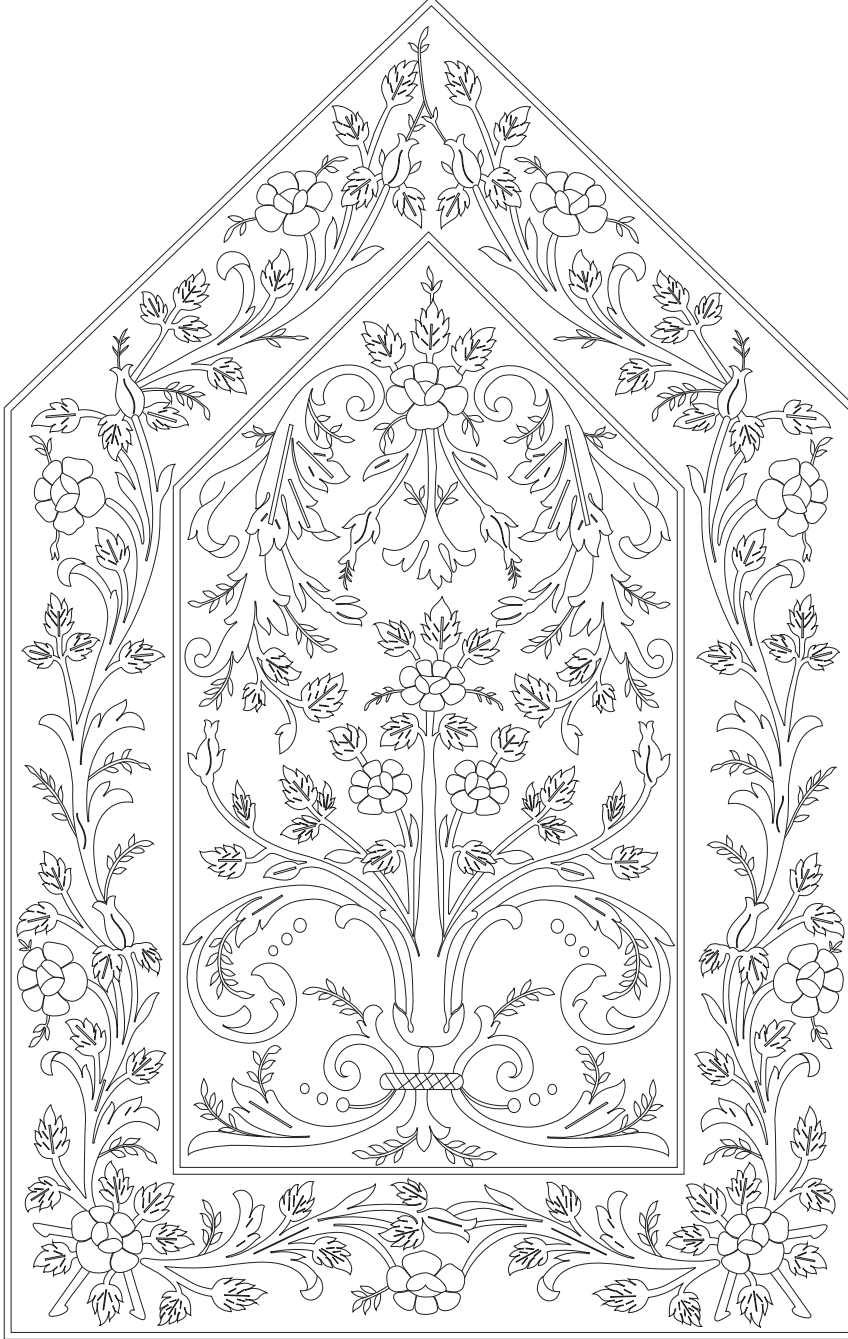
Bordür Detayı

3.2.1. Necmeddin Efendi Sanduka Püşidesinin Desen Çizimi

Baş Levhası Desen Çizimi

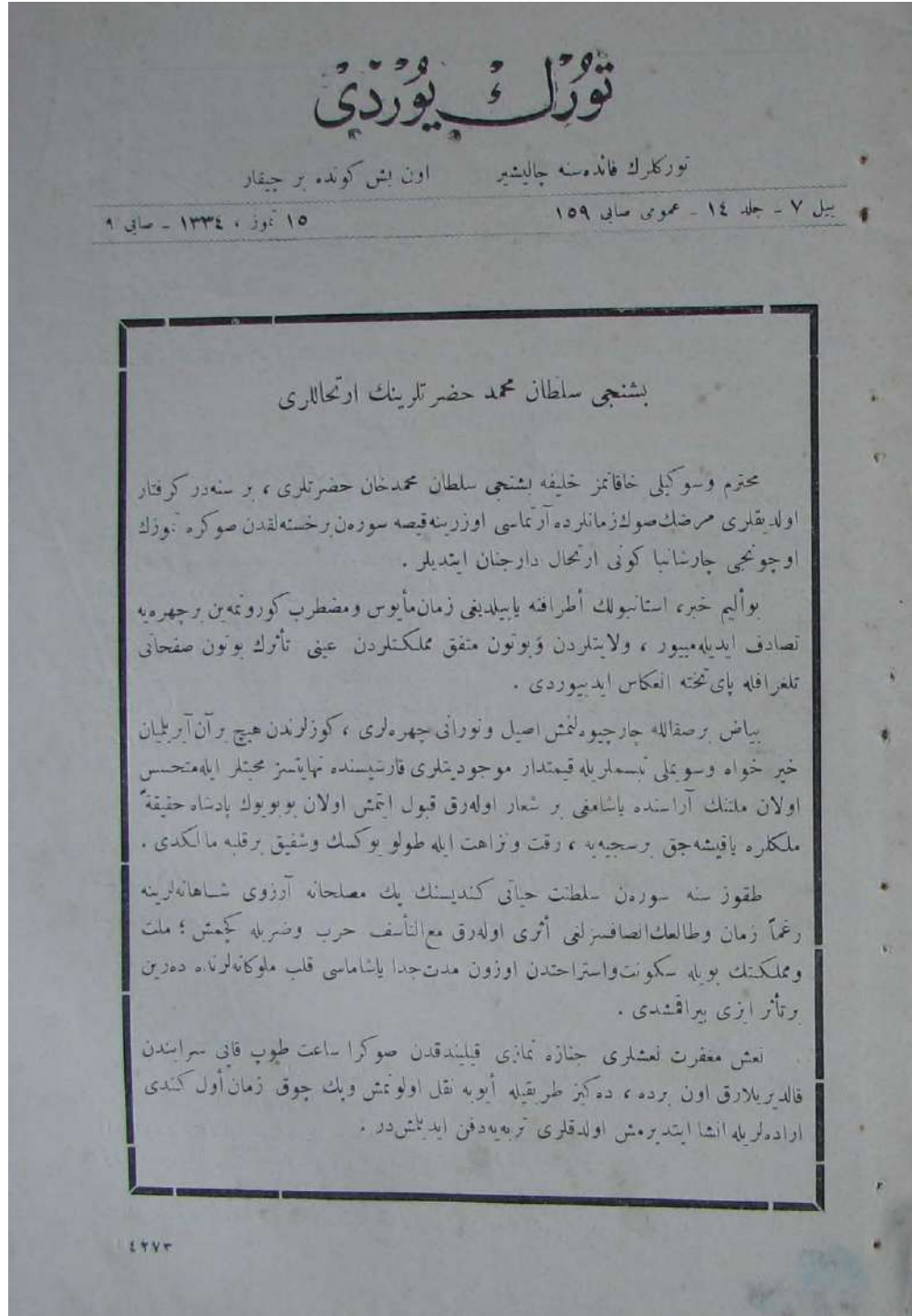
Ayak Levhası Desen Çizimi

Sanduka Kapakları ile Gövdeyi Birlikte Örtün Bütün Parçanın Desen Çizimi
(Desen sandukanın iki tarafında simetrik olduğu için bütün parçanın % 50'si çizilmiştir.)

201 "Beşinci Sultan Mehmed Hazretleri'nin İrtihalleri", s. 299.

TÜRK YURDU

Türklerin fâidesine çalışır On beş günde bir çıkar

Yıl 7 - Cild 14 - Umumi Sayı 160²⁰²

15 Temmuz, 1334 - Sayı 10

BEŞİNCİ SULTAN MEHMED HAZRETLERİ'NİN İRTİHALLERİ

Muhterem ve sevgili hakanımız Halife Beşinci Sultan Mehmed Han Hazretleri, bir senedir giriftar oldukları marazın son zamanlarda artması üzerine kısa süren bir hastalıktan sonra temmuzun üçüncü çarşamba günü irtihâl-i dâr-ı cinân ettiler.

Bu elim haber, İstanbul'un etrafına yayıldığı zaman me'yus ve muzdarip görünmeyen bir çehreye tesadüf edilemiyor, vilayetlerden ve bütün müttelik memleketlerden aynı teessürün bütün safahatı telgrafla payitahta in'ikâs ediyordu.

Beyaz bir sakalla çerçevenilmiş asil ve nurani çehreleri, gözlerinden hiç bir an ayrılmayan hayırhah ve sevimli tebessümleriyle kıymetli mevcudiyetleri karşısında nihayetsiz muhabbetler ile mütehasıs olan milletin arasında yaşamayı bir şiar olarak kabul etmiş olan bu büyük padişah hakikaten meleklerle yakışacak bir seciyeye, rikkat ve nezahet ile dolu yüksek ve şefik bir kalbe malikti.

Dokuz sene süren saltanat hayatı kendisinin pek muslihane arzu-yı şahanelerine rağmen zaman ve talihin insafsızlığı eseri olarak me'a't-teessüf harp ve darpla geçmiş; millet ve memleketin böyle sükunet ve istirahatden uzun müddet cüda yaşaması kalb-i mülûkânelerinde derin bir teessür izi bırakmıştı.

Na's-ı mağfiret na'şları cenaze namazı kılındıktan sonra Topkapı Sarayı'ndan kaldırılarak on birde, deniz tarikiyle Eyüp'e naklolunmuş ve pek çok zaman evvel kendi iradeleriyle inşa ettirmiş oldukları türbeye defnedilmiştir.

202 Metinde "umumi sayı 159, sayı 9" görünmesine rağmen derginin aynı sayısında umumi sayının 160, sayının 10 olduğu belirtilerek tashih yayınlanmıştır.

Ek 2.

133

Mimar Kemaleddin'in Nüfus Tezkiresi²⁰³

دولت علییه عثمانیه تکریمه کماله

اسم و شهرت	پدری اسمیله عمل اقامتی	والدہسی اسمیله عمل اقامتی	تاریخ و محل ولادت	ملی	صنعت و حرفه و انتخاب صلاحیتی	متاهل و زوجہ تعداد اولاد اولادین
معمار کماله	معمار کماله	معمار کماله	۱۸۷۰	عثمانی	معمار	۱

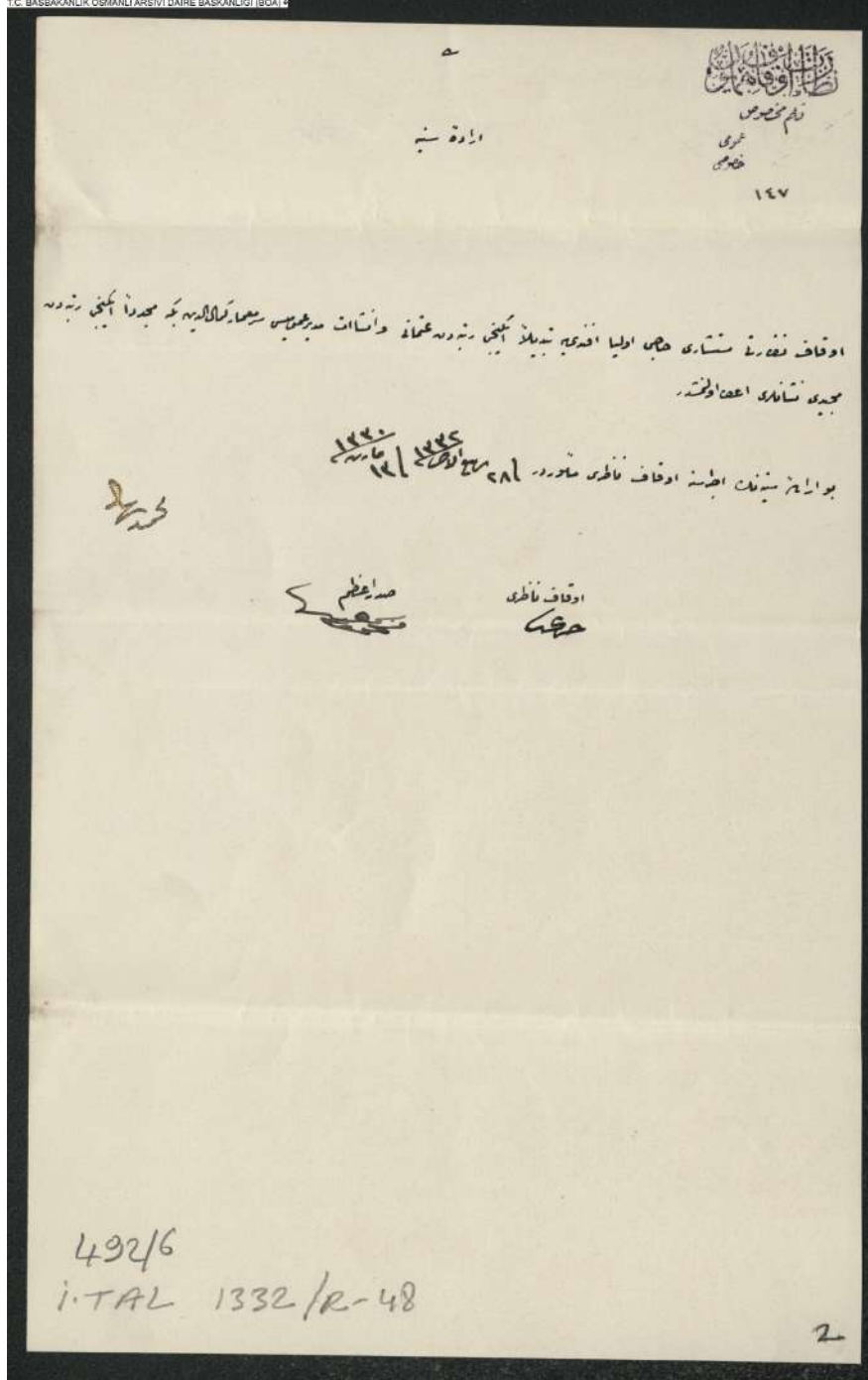
اشکالی				سجل نفوسه قید اولان محلی			
پوی	کوز	سپا	عادت قاراق تای	ولایت	قنسی	محلہ و قریبسی	زقای
۱۸۷۰	۱۸۷۰	۱۸۷۰	۱۸۷۰	۱۸۷۰	۱۸۷۰	۱۸۷۰	۱۸۷۰

بالادہ اسم و شهرت و حال و صفتی محرز اولان مسکینہ لیدیہ فقہ دولت علیہ تک تابعیتی حائر اولوب
اواسده مقید اولدینی مشعر اشبو تذکرہ اعطا قلدی

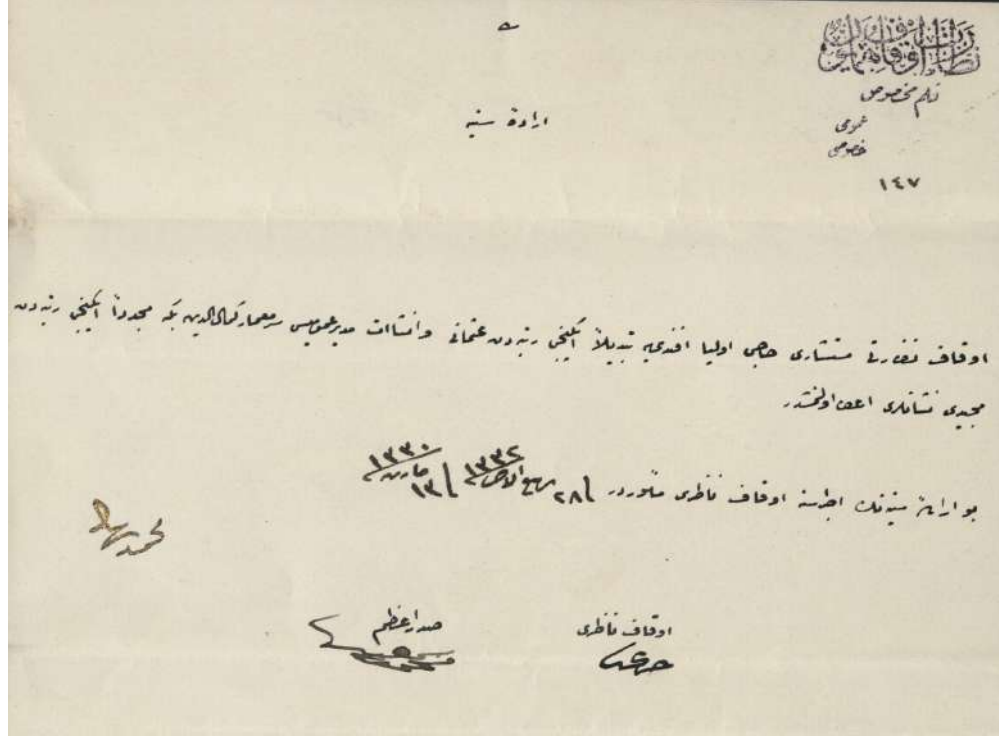
۱۸۷۰

203 A. Batur - Y. Yavuz, *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi*, s. 15; Y. Yavuz, "Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)", *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, Bahar 1981, s. 53 - 76.

İnşaat Müdür-i Umûmîsi Baş Mimarı Olarak Anılan Mimar Kemaleddin'e
İkinci Rütbeden Mecidî Nişanı Verilmesine Dair Belge²⁰⁴

204 BOA., *irâde Taltifat (İ.TAL)*, nr. 492/6, 28 R 1332/26 Mart 1914.

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûn

Kalem-i Mahsûs

Umûmî

Husûsî

147

Hüve

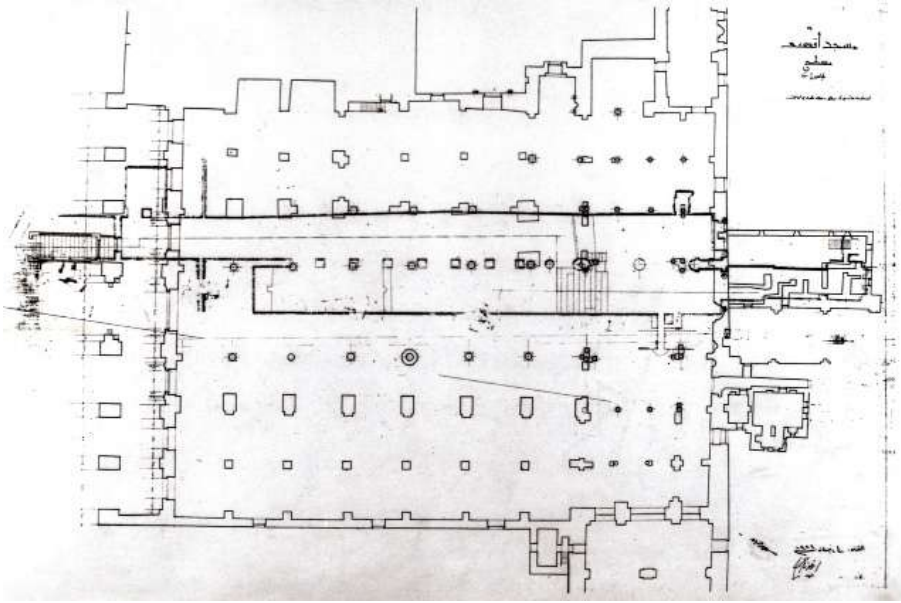
İrâde-i Seniyye

Evkaf Nezâreti Müsteşarı Hacı Evliyâ Efendi'ye tebdilen ikinci rütbeden Osmânî ve İnşâât Müdîr-i Umûmîsi Sermi'mâr Kemâleddin Bey'e müceddeden ikinci rütbeden mecîdî nişanları i'tâ olunmuşdur.

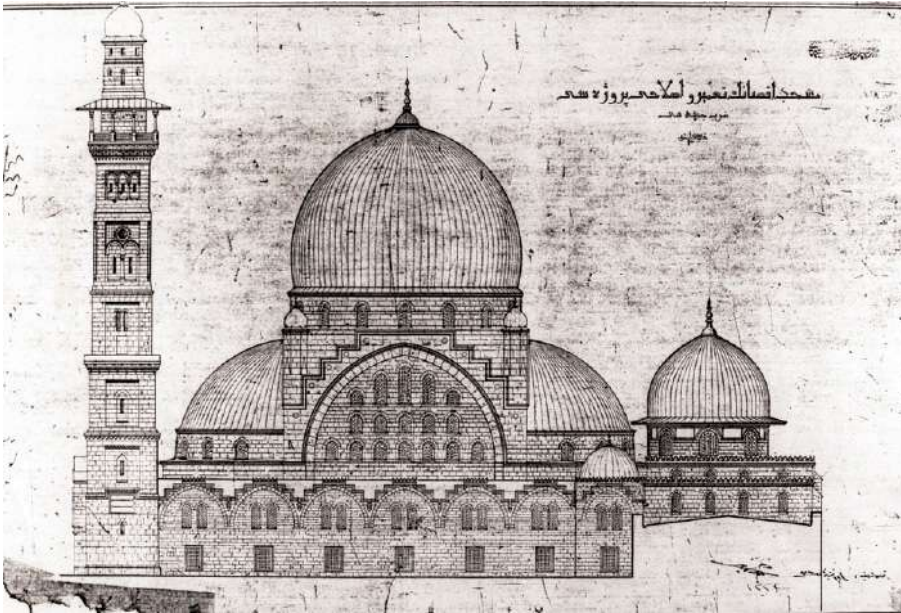
Bu irâde-i seniyyenin icrâsına evkaf nâzırı me'murdur.

Fî 28 Rebî'ü'l-âhir sene 1332 fî 13 Mart sene 1330

Ek 4.

Mimar Kemalettin Tarafından Hazırlanmış, 10 Nisan 1924 Tarihli Mescid-i Aksa Planı²⁰⁵

Ek 5.

Mimar Kemalettin'in Mescid-i Aksa İçin Restorasyon Önerisi - Cephe²⁰⁶

205 Y. Yavuz, "Evkaf Nezâreti İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi İlk Başmimarı Mimar Kemalettin", s. 6 - 24.

206 Y. Yavuz, "Evkaf Nezâreti İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi İlk Başmimarı Mimar Kemalettin", s. 6 - 24.

Ek 6.

137

Mimar Kemaleddin Bey'e İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü Tarafından Verilen Onursal Üyelik Belgesi²⁰⁷

133

[HON. CORR. MEMBER.]

THE ROYAL INSTITUTE OF BRITISH ARCHITECTS
INCORPORATED BY ROYAL CHARTERS SEVENTH WILLIAM IV., FIFTIETH VICTORIA, AND EIGHTH EDWARD VII.

No. 9 CONDUIT STREET, REGENT STREET, LONDON, W.1.

Prof. A.
Name and Title in full. **KEMAL AD-DIN - CHIEF ARCHITECT TO THE MOULEM SUPREME COUNCIL IN PALESTINE**

Place of Residence. **JERUSALEM - PALESTINE**

being duly qualified under the Charters of Incorporation and By-Laws of The Royal Institute of British Architects, We the undersigned do propose and hereby nominate him for election as HONORARY CORRESPONDING MEMBER, on the grounds that *his former position as Chief architect in the municipality of Wafat at Constantinople, his present position as above described, the importance of the work he has done in Palestine and the Near East, make it a desirable and useful.*

Honorary Corresponding Members shall be persons not being British Subjects and not residing within the United Kingdom nor practising as Architects in India or in any Colony or Dependency of the United Kingdom who by reason of their eminence as Architects or as Archaeologists or for artistic scientific or literary acquirements may appear to the Council able to render assistance in promoting the objects of the Royal Institute.

Every proposal for the election of an Honorary Corresponding Member must be made either by the Council or on the nomination of at least three Fellows.

Witness our hands this _____ day of _____ 19____

The Candidate must write his ordinary Signature here, and fill in date of so doing.

Kemal Ad-Din
28th of May 1925

E. Richardson F.
Nominated by the Council of the R.I.B.A.

Approved by the Council,
2 of November 1925

Signature of Chairman of the Council

Elected at the Business Meeting held on Monday,
30 of November 1925

Signature of Chairman of the Business Meeting.

207 A. Batur - Y. Yavuz, *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi*, s. 16.

Mimar Kemaleddin'in Beyazıt Camii Haziresi'ndeki Mezarının Eski ve Yeni Hâli

Mezarın Eski Hâli²⁰⁸

Mezarın Yeni Hâli²⁰⁹

208 Y. Yavuz, "Evkaf Nezâreti İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi İlk Başmimarı Mimar Kemalettin", s. 6 - 24.

209 A. Batur - Y. Yavuz, *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi*, s. 12.

Ek 8.

Ömer Vasfi Efendi'nin Hocası Hattat Sami Efendi'yi Taklit Ederek Yazdığı Levha

Sami Efendi Hattı (Üstte) - Ömer Vasfi Efendi Hattı (Alta)²¹⁰

Şefā'atī li-ehli'l-kebāir min ümmetī

“Şefaatom, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir.” (Hadis-i Şerif)

Hicrî 1334 (Milâdî 1915/1916)

Ketebehü Ömer Vasfî

“Onu Ömer Vasfi yazdı”

Ömer Vasfi Efendi'nin celî sülüs hatla yazdığı bu levhanın hikâyesi şudur:

“Aynı istifi, daha evvel Sami Efendi yazmış ve bir gün, meşke gelen talebesi Necmeddin Efendi'ye göstermiş. O esnada sokak kapısı çalınmış. Çalınıştaki tuhafılıktan kimin geldiğini anlayan ve Ömer'e takılmak için fırsat kollayan üstat: ‘Necmi, bu gelen Ömer'dir, git kapıyı aç, bir şey söylemeden hemen dön, Ömer odadan içeri girerken de bu yazıyı toplar gibi yap’ demiş. Necmeddin, kapıyı açıp hemen dönmüş ve yazıyı toplamaya başlamış. Oda kapısından içeri girip de, hiç bilmediği bir şaheserin toplanmakta olduğunu gören Ömer Vasfî, hocasına selam vermeyi ve el öpmeyi bile unutarak, doğru yazının üstüne hücum etmiş. Bu hâli gülerek seyreden Sami Efendi, sanki habersizmiş gibi der ki: ‘Bırak sarma, bırak, o da baksın.’ Ömer Efendi, yazıyı inceler, pek tabî hayran olur. Yıllar sonra da aynen taklit ederek, altın ile işlenmişini, hatibi bulunduğu Hırka-i Şerif Camii'ne koymuştur.”²¹¹

210 M. U. Derman, *Ömrümün Bereketi: 1*, İstanbul 2011, s. 46.

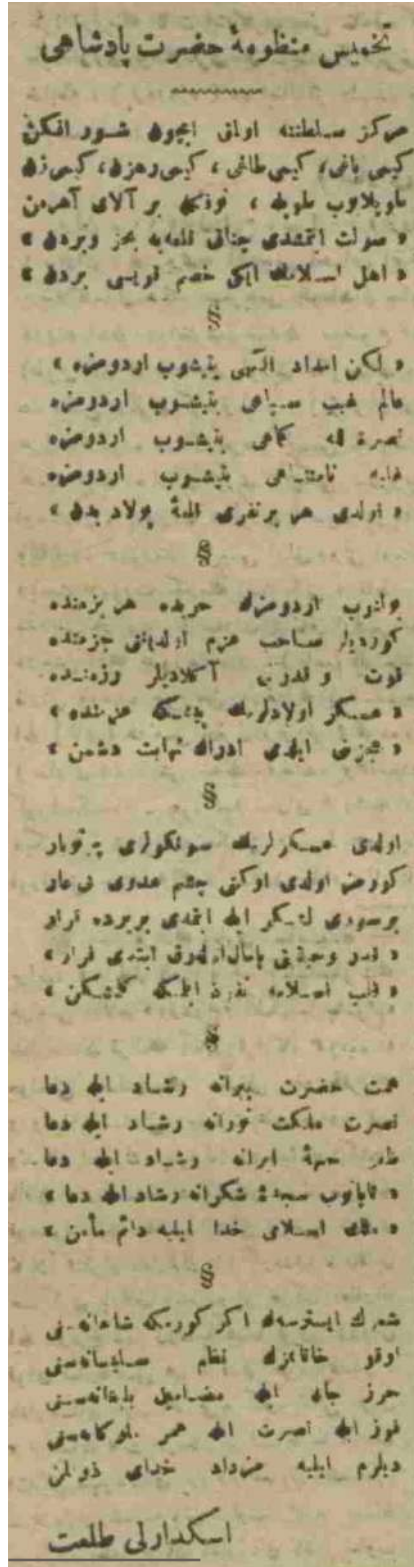
211 M. U. Derman, *Kardeş İki Hattatımız*, s. 8.

Sultan Reşad'ın Manzumesine Üsküdarlı Talat Tarafından Yazılmış Tahmis²¹²
(30 Ağustos 1332 / Milâdî 12 Eylül 1916 Tarihli Tercümân-ı Hakikat²¹³)

212 “Üsküdarlı Talat, Ali Emîrî (3 adet), İbrahim Alaeddin [Gövsâ], Ahmed Mâhir Efendi, Şeyh Elif Efendi, Niğâr Hanım, Sabit Bey, Hâlid Bey, Tevfik Lâmih Bey, Yahya Kemal [Beyatî], Abdülhalim Çelebi, Mesud Efendi, Doktor Ali Paşa, Tevfik Efendi, Veled Çelebi [izbudak], Sertabib Sami Bey, Haydar Bey, Yümnî Bey, Sabri Efendi [Kalkandelen], Abdülkadir Nasih Bey, Ali Rıdvan Bey, Feyhân, Nazmî Bey, Fazıl Ahmed [Aykaç], Nâzım, Binbaşı Tahsin Bey, Sami Bey, Vedad Örfî” Sultan Reşad'ın yazmış olduğu gazele tahmis yazan isimlerdir. Üsküdarlı Talat'ın yazmış olduğu tahmis 30 Ağustos 1332 (Milâdî 12 Eylül 1916) tarihli Tercümân-ı Hakikat'te yayımlanmıştır (bk. E. Doğan - F. Tığlı, “Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, s. 41 - 95).

213 gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2398/171640/36403.pdf

Tahmis-i Manzûme-i Hazret-i Padişâhî²¹⁴

Merkez-i saltanata olmak için şûr-efgen
Kimi bâgî, kimi tâgî, kimi reh-zen, kimi zen
Toplayıp topla, tüfekte bir alay-ı ehremen
“Savlet etmişti Çanakkale’ye bahr ü berden”
“Ehl-i İslâm’ın iki hasm-ı kavisi birden”

“Lakin imdâd-ı ilâhî yetişip ordumuza”
Âlem-i gayb-ı sipâhî yetişip ordumuza
Nusretullâh kemâ-hiye yetişip ordumuza
Galebe nâ-mütenâhî yetişip ordumuza
“Oldu her bir neferi kale-i pûlâd-beden”

Bulunup ordumuzun harpte her bezminde
Gördüler sâhib-i azm olduğunu cezminde
Kuvvet ü kudretini anladılar rezminde
“Asker evlatlarının pîş-geh-i azminde”
“Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen”

Oldu askerlerimin süngüleri pertev-bâr
Görmez oldu önünü çeşm-i adû-yı bî-âr
Bir sürü leşker ile etmedi bir yerde karâr
“Kadr ü haysiyeti pâ-mâl olarak etti firâr”
“Kalb-i İslâm’a nüfûz eylemeğe gelmişken”

Himmet-i hazret-i pîrâna Reşâd eyle duâ
Nusret-i mülket-i Tûrân’a Reşâd eyle duâ
Zafer-i cephe-i Îrân’a Reşâd eyle duâ
“Kapanıp secde-i şûkrâna Reşâd eyle duâ”
“Mülk-i İslâm’ı Hüdâ eyleye dâim me’men”

Şiirin istersen eğer görmeye şâhânesini
Oku hâkânımızın nazm-ı selîsânesini
Hırz-ı cân eyle mazâmîn-i belîgânesini
Fevz ile nusret ile ömr-i mülûkânesini
Dilerim eyleye müzdâd Hüdâ-yı zü’l-men

Üsküdarlı Talat

214 gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/2398/171640/36403.pdf; E. Doğan - F. Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, s. 41 - 95.

Tahmiste Geçen Kelimelerden Bazıları²¹⁵

adüvv: Düşman, yagı, hasım.

bâgî: Haksızlık eden, serkeş.

bahr ü berr: Deniz ve kara.

cezm: Kesin karar, niyet

ehremen: Zerdüştlerin inandıkları kötülük ve karanlık tanrısı; şeytan, dev.

galebe: Galip gelme, yenme, üstünlük; çokluk, kalabalık; zaptolunmayacak derecede azgın.

hasm: Düşman; muhâlif, karşı taraf.

hırz-ı cân: Canı gibi saklama.

kavî: Kuvvetli, güçlü; güvenilir, sağlam.

me'men: Emîn, güvenilir, sağlam yer; sığınılacak yer.

mezâmin: Ödenmesi lâzım gelen şeyler; mânâlar, mefhumlar; nükteli, cinaslı, san'atlı sözler.

mülket: Ülke.

müzdâd: Ziyâdelenmiş, artmış, çoğalmış.

nâ-mütenâhî: Sonsuz, uçsuz bucaksız.

pâ-mâl: Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.

pertev-bâr: Işıklı.

pîrân: İhtiyarlar, yaşlılar, ulu erenler, ermişler.

pûlâd: Polat, çelik.

reh-zen: Yol kesen.

rezm: Kavga, savaş, cenk.

savlet: Şiddetli hücum, saldırma.

şûr-efgen: Kargaşalık çıkarıcı, karma karışık eden.

tâgî: Azgın, isyan eden.

215 F. Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*.

KAYNAKÇA

- Ahmet Refik (Altınay). *31 Mart Olayına Popüler Bir Yorum "11 Nisan İnkılâbı"*, yay. haz. Mustafa Gündüz, İstanbul 1909.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Lütfi Simavi. *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, İstanbul.
- Mevlânzâde Rıfat. *31 Mart Bir İhtilâlin Hikayesi*, Sadeleştiren: Berîre Ülgenci, İstanbul Kasım 1996.
- Derya Adıgüzel, Müşfika Küçükuslu. *Osmanlı Hanedan Türbelerindeki Dival İşi Püşideler*, İstanbul 2021.
- Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. VI, İstanbul 1963.
- Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi Fotoğraf Albümü*, TBMM Millî Saraylar Yayını, Ankara 2017.
- Surre-i Hümayûn*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ Yayınları, Nisan 2008.
- 150 Yılın Sessiz Tanıkları / Dolmabahçe Sarayı Fotoğraf Albümleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Saraylar, İbrahim Çeçen Vakfı, İstanbul 2007, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2245/200802830.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- AKSUN, Ziya Nur. *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasî Târîhi)*, C. 5, İstanbul 1994.
- _____. *Osmanlı Tarihi (Osmanlı Devleti'nin Tahlili, Tenkidli Siyasî Târîhi)*, C. 6, İstanbul 1994, s. 355 - 358.
- AYVERDİ, Sâmîha. *Dünden Bugüne Ne Kalmıştır*, yay. haz. Aysel Yüksel - Zeynep Uluant, İstanbul 2006.
- BATUR, Afife - Yıldırım Yavuz. *Mimar Kemaleddin Yapıları Rehberi*, İstanbul 2008.
- ÇELEBİ, Mevlüt. *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati*, İzmir 1999.
- ÇİNİ, Rifat. *Türk Çiniciliğinde Kütahya*, İstanbul 1991.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi. *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul 1972.

DERMAN, M. Uğur. *Kardeş İki Hattatımız: Ömer Vasfî Efendi (1880-1928), Neyzen Emin Efendi (1883-1945)*, İstanbul 1966.

_____. *Ömrümün Bereketi: 1*, İstanbul 2011.

DEVELLİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, yay. haz. Aydın Sami Güneyçal, Ankara 2015.

HASKAN, Mehmet Nermi. *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul 1996.

_____. *Eyüp Sultan Külliyyatı / Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla / Eyüpsultan Tarihi*, C. 1, Ankara 2008.

_____. *Eyüp Sultan Külliyyatı / Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla / Eyüpsultan Tarihi*, C.2, Ankara Ocak 2008.

İBRAHİMGİL, Mehmet Z. - Neval Konuk. *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, C. 1, Ankara 2006.

KAYA, Bayram Ali. *Tekke Kapısı - Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları*, İstanbul 2012.

ÖLÇER, Cüneyt. *Sultan Mehmed Reşad ve Sultan Mehmed Vahdettin Dönemi Osmanlı Madeni Paraları*, İstanbul 1987.

ÖNKAL, Hakkı. *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992.

PALA, İskender. *Şiirin Sultanları*, İstanbul Mayıs 2005.

SAKAOĞLU, Necdet. *Bu Mülkün Kadın Sultanları / Valide Sultanlar, Hârunlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultaneferendiler*, İstanbul 2011.

_____. *Bu Mülkün Kadın Sultanları / Valide Sultanlar, Hârunlar, Hasekiler, Kadıneferendiler, Sultaneferendiler*, İstanbul Kasım 2015.

_____. *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul Eylül 2015.

SÖZEN, Metin - Uğur Tanyeli. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul Kasım 1996.

ŞAHİNER, Atilla. *Osmanlı Tarihi*, İstanbul Haziran 2008.

TEZCAN, Hülya. *Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler / Topkapı Sarayı'ndan Örneklerle Kâbe Örtüleri*, İstanbul 2017.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad. *Görüp İştiklerim*, Ankara 1949.

TÜRKMENOĞLU, Şener. *90. Yılında Eyüp Spor Kulübü ve İlçe Kulüpleri Tarihi*, İstanbul 2009.

ULUÇAY, M. Çağatay. *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011.

_____. *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2012.

UMUR, Suha. *Osmanlı Padişah Tuğraları*, İstanbul 1980.

UŞAKLIGİL, Halid Ziya. *Saray ve Ötesi*, İstanbul 1981.

YAVUZ, Yıldırım. *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara 1981.

TEZLER

ARLI, Hakan. *Kütahyalı Mehmed Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu*, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, <http://acikerisim.istanbul.edu.tr/handle/123456789/11442>.

SEZER, Günay. *İstanbul'daki Hanedan ve Rical Türbeleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Haziran 2001, <http://hdl.handle.net/11527/10751>.

SÜSLÜ, Neysel Sezen. *Batılılaşma Döneminden Günümüze Devlet Başkanları Anıt Mezar Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ocak 2005, <http://hdl.handle.net/11527/3295>.

YILDIZ, Sıddık. *Çıkışından Bastırılmasına Kadar 31 Mart İsyanı*, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2006.

MAKALELER

“Beşinci Sultan Mehmed Hazretleri'nin İrtihalleri”, *Türk Yurdu*, Yıl: 7, C. 14, Umumi Sayı: 160, S. 10, İstanbul 15 Temmuz 1334, http://isamveri.org/pdfosm/D00562/1334_14/1334_14_10/1334_14_10_299.pdf, s. 299.

Harp Mecmuası, Yıl: 1, S. 11, Ramazan 1334 (Temmuz 1332), s. 162 - 176.

ARSLAN, Ozan, “I. Dünya Savaşı Başında Kapitülasyonların İttihad ve Terakki Yönetimi Tarafından Kaldırılması ve Bu Gelişme Karşısında Büyük Güçlerin Tepkileri”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, S. 1, 2008, s. 261 - 278.

ATALAR, Münir, “Osmanlı Padişahları”, *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 1, Ankara 1981, s. 425 - 460.

AYDIN, Deniz - Zeynep Eres, “20. Yüzyıl Başında Bakırköy: Tarihi Haritalarda Geçmişin İzini Sürmek”, *Mimar.İst / Mimarlık Kültürü Dergisi*, Yıl 18, S. 61, Kış 2018, s. 38 - 45.

AYMALI, Ömer, “Sultan Mehmet Reşat Şer-i Şerif ve Kanun-i Esasi Üzerine Yemin Etmisti”, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-mehmet-resat-ser-i-serif-ve-kanun-i-esasi-uzerine-yemin-etmisti-h307576.html>.

BARIŞTA, H. Örcün, “Kâbe ve Ravza-i Mutahhara ile İlgili İşlemeler”, *Ortadoğu’da Osmanlı Dönemi Kültür İzleri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (25-27 Ekim 2000 Hatay - 28 Ekim 2000 İskenderun)*, C. 1, Ankara 2001, s. 109 - 114.

BİLKAN, Ali Fuat - Ömer Çakır, “Gazel-i Hümayûn”, *Harp Mecmuası*, İstanbul 2004.

ÇAKIR, Ömer, “Üsküdarlı Talat’ın Hayatı ve Şiiri”, *Üsküdar Sempozyumu II (12-13 Mart 2004) Bildiriler*, C. 2, İstanbul 2005, s. 224 - 233.

DEMİRYÜREK, Mehmet, “Tarih-i Osmani Encümeni ve Mehmet Fuad Köprülü”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 36, S. 36, Kış 2013, s. 119 - 128.

DERMAN, Uğur, “Eyüpsultan Reşâdiye Nümûne Mektebi’nin Kazınmış Kitâbesine Dâir”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu III: Tebliğler (28-30 Mayıs 1999)*, İstanbul 2000, s. 170 - 175.

DOĞAN, Enfel - Fatih Tıgılı, “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 33, İstanbul 2005, <http://dergipark.gov.tr/iutded/issue/17035/178413>, s. 41 - 95.

ERKOÇ, Şahap - Fulya Kardeş - Fatih Artvinli, “Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin Kısa Tarihi”, *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, C. 24, (25. Yıl Özel Sayı), 2011, s. 1 - 12.

GÖRÜR, Muhammet, “Sultan Reşat Türbesi Metal-Sanduka Parmaklık Süslemeleri”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IX: Tebliğler (13-15 Mayıs 2005)*, İstanbul 2005, s. 550 - 561.

GÜL, Emre, “Hareket Ordusu”, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/hareket-ordusu-h156018.html>.

GÜNDOĞDU, Hamza, “Kosova’da Meşhed-i Hüdâvendigâr ve İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Türbe Geleneği”, *Turkish Studies Dergisi (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 9/10, Fall 2014, s. 615 - 638.

GÜZEL, Hasan Tevfik, “-Hasta Adam- Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği: Trablusgarp Savaşı”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, Bahar 2017, s. 78 - 118.

HAFIZ, Nimatullah - Mücahit Asım, “Priştine Kitâbeleri”, *Vakıflar Dergisi*, C.11, S. 11, Ankara 1978, s. 205 - 216.

KODAL, Tahir, “Otto Liman Von Sanders’in Kaleminden - Türkiye’nin Hürriyet Harbi”, *Belgi*, S. 5, (Kış 2013/1), s. 595 - 642.

KUM, Levent, “Sultan Reşad Türbesinde Çini Tasarımı”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, İstanbul 2004, s. 108 - 115.

KUZUCU, Kemalettin, “Balkanlar’da Son Osmanlı Padişahı: Sultan V. Mehmed Reşad’ın 1911 Yılındaki Rumeli Seyahati”, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, C. 2, S. 2, 2017, s. 1 - 39.

KÜÇÜK, Sezai, “Erenler Gönüllüsü (Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı)”, http://www.semazen.net/yazar_yazi.php?id=142, Haziran 2010.

_____, “Birinci Dünya Savaşı’nda Tarikat Birlikleri”, *Birinci Dünya Savaşı’nda Mevlevî Alayı ve Gönüllü Topluluklar Uluslararası Sempozyumu Bildiriler (22-24 Ekim 2015)*, Kırıkkale 2016, s. 189 - 202.

NEMLİOĞLU, Candan, “Sultan V. Mehmed Reşad’ın Eyüp’teki Türbesi’nin Kalem İşî Bezemeleri”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla VIII. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler (7-9 Mayıs 2004)*, İstanbul 2004, s. 242 - 247.

ORTAYLI, İlber, “Eyüp’te Bir Türbe; Sultan V. Mehmed Reşad”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu VI: Tebliğler (10 - 12 Mayıs 2002)*, İstanbul Mart 2003, s. 112 - 115.

ÖZLÜ, Hüsnü, “Arşiv Belgeleri Işığında Balkan Savaşları’nda Ege Adaları’nın İşgali Süreci”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/25, Güz 2012, s. 9 - 32.

ŞENYURT, Oya, “Kosova’da Murad Hüdâvendigâr Türbesi ve Ek Yapıları”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 29, Numara: 2, 2012, s. 285 - 311.

TANMAN, Baha, “Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi ile Yakın Çevresine Yansıması”, *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüp Sultan Sempozyumu: Tebliğler (8-10 Mayıs 1998)*, İstanbul Kasım 1998, s. 76 - 93.

_____, “Bahariye Mevlevîhanesi”, http://www.giv.org.tr/userfiles/files/bahariye_mevlevihanesi.pdf, s. 26 - 39.

TEZCAN, Hülya, “Vakıf Eserlerde Karşılaşılan Kutsal Örtüler”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 331 - 340.

TÜRKOĞLU, İlknur, “Bakırköy Akıl Hastanesi’nde Kültür Katmanları”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 272, Ağustos 2016, s. 12 - 16.

UYAR, Sedat, “Sultan Mehmed Reşad’ın Kosova Ziyareti”, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/sultan-mehmed-resadin-kosova-ziyareti-h235135.html>.

ÜNSAL, Behçet, “İstanbul Türbeleri Üzerinde Stil Araştırması”, *Vakıflar Dergisi*, S. XVI, Ankara 1982, s. 77 - 120.

YAVUZ, Yıldırım, “Evkaf Nezâreti İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fenniyesi İlk Başmimarı Mimar Kemalettin”, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, S. 11, İstanbul 2015, s. 6 - 24.

_____, “Mimar Kemalettin Bey (1870-1927)”, *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 1, Bahar 1981, s. 53 - 76.

YAZICI, Nesimi, “Sultan Reşadın Rumeli Seyahati Sırasındaki Deniz Yolculuğu (Haziran 1911)”, *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildiriler (1 - 4 Kasım 2013)*, C. II, Bodrum Haziran 2015, s. 28 - 54.

_____, “Osmanlı Sosyal Hayatından Bir Kesit: Tanzimat Döneminde Mesire”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 3 - 4, 1999, s. 253 - 258.

YILMAZ, Bora, “Gazel-i Hümayun Hakkında Bazı Mülâhazalar”, *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi, 100. Yılında I. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler (6 - 8 Kasım 2014)*, C. 2, Çanakkale 2015, s. 13 - 21.

ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

AKYILDIZ, Ali, “Meclis-i A’yân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, s. 243 - 244.

ALPARSLAN, Ali, “Müsennâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 87 - 88.

AYDIN, M. Akif, “Kânûn-ı Esâsî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul 2001, s. 328 - 330.

AZAMAT, Nihat “Elif Efendi, Hasîrizâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 37 - 38.

ÇORUHLU, Tülin, “Reşadiye Kışlası”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1994, s. 318.

EYİCE, Semavi, “Bâbüssaâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 408 - 409.

_____, “Hudâvendigâr Meşhedî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul 1998, s. 295 - 296.

HANİOĞLU, M. Şükrü, “Meşrutiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Ankara 2004, s. 388 - 393.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Enderun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 185 - 187.

_____, “Cuma Selâmlığı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 90 - 92.

KARA, Mustafa, “İzbudak, Veled Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, s. 503 - 505.

KARAL, Enver Ziya, “Mehmed V. Muhammed Raşâd”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul 1972, s. 557 - 562.

KURŞUN, Zekeriya, “Çanakkale Muharebeleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 205 - 208.

KÜÇÜK, Cevdet, “Mehmed V”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, Ankara 2003, s. 418 - 422.

MÜLAYİM, Selçuk, “Revak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, İstanbul 2008, s. 22 - 24.

ÖZCAN, Azmi, “Otuzbir Mart Vak‘ası”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 34, İstanbul 2007, s. 9 - 11.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Cülûs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 108 - 114.

_____, “Kılıç Alayı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara 2002, s. 408 - 410.

SAKAOĞLU, Necdet, “Mehmed V (Reşad)”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1994, s. 344 - 349.

TOPALOĞLU, Bekir, “Esmâ-i Hüsnâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s. 404 - 418.

UZUN, Mustafa, “Üsküdarlı Talat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, s. 376 - 377.

BAŞKANLIK OSMANLI ARŞİVİ BELGELERİ

Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Müdiriyeti

Dosya Numarası: 61-1 Gömlek Numarası: 11 Tarih: 21 Ş 1339.

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi

Dosya Numarası: 2801 Gömlek Numarası: 78 Tarih: 13 R 1327.

Dosya Numarası: 2890 Gömlek Numarası: 77 Tarih: 16 B 1327.

Hariciye Nezâreti Paris Sefareti Belgeleri

Dosya Numarası: 835 Gömlek Numarası: 41 Tarih: 29 04 1909.

Dosya Numarası: 835 Gömlek Numarası: 33 Tarih: 28 04 1909.

İrâde Taltifat

Dosya Numarası: 492 Gömlek Numarası: 6 Tarih: 28 R 1332.

Sadâret Âmedî Kalemi Defterleri

Dosya Numarası: 1 Gömlek Numarası: 15 Tarih: 21 L 1260.

İNTERNET ADRESLERİ

www.academia.edu
www.aa.com.tr
www.dunyabulteni.net
www.ekremlugraekinci.com
www.eskisehirkulturturizm.gov.tr
www.eyupsultan.bel.tr
www.giv.org.tr
www.kulturportali.gov.tr
www.mevlana.gov.tr
www.millisaraylar.gov.tr
www.mustafacambaz.com
www.ottomaninscriptions.com
www.selcuk.edu.tr
www.semazen.net
www.tbmm.gov.tr
www.tdk.gov.tr
www.ttk.gov.tr
acikerisim.istanbul.edu.tr
acikerisim.tbmm.gov.tr
dergipark.gov.tr
en.besiktas.bel.tr
gazeteler.ankara.edu.tr
isamveri.org
islamansiklopedisi.org.tr
istev.org.tr
kuranikerim.com
muze.semazen.net
polen.itu.edu.tr
tdvcamiler.com
topkapisarayi.gov.tr
yalovakentmuzesi.gov.tr

